

The Project Gutenberg eBook of Muistoja lapsen ja hopeahapsen 3, by Anders Ramsay

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Muistoja lapsen ja hopeahapsen 3

Author: Anders Ramsay

Translator: Knut Sarlin

Release date: August 8, 2005 [EBook #16483]

Most recently updated: December 12, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTOJA LAPSEN JA HOPEAHAPSEN 3 ***

Produced by Matti Järvinen, Tuija Lindholm and Distributed

Proofreaders Europe.

MUISTOJA LAPSEN JA HOPEAHAPSEN

KUVAUKSIA

Kirjoittanut
Anders Ramsay

Suomentanut
Knut Sarlin

III osa

Ensimmäisen kerran julkaissut
Werner Söderström Osakeyhtiö 1908.

XXII.

ERÄS YLIMYKSELLINEN KOTI.

1852—55.

Äitini oli kreivitär Louise Armfeltin nuoruudenystävä ja senvuoksi minä jo poikavuosinani seurustelin kreivittären talossa paljon, mutta varsinkin sitten kun olin saanut lyyran lakkiini odotti minua Armfeltien perheessä aina mitä ystävällisin kohtelu, sanoisinko äidillinen hellyys. Pitkän ajan kuluessa olen minä näinollen ollut tilaisuudessa silmäilemään tuon perheen elämää, ja minä muistankin siitä monta pientä piirrettä, jotka — pian unholaan unohtuneina — ansainnevat muistoon merkitsemistä.

Siihen aikaan, josta tässä kerron, oli kreivitär Armfeltin koti suuren sukulaispiirin yhtymäpaikka, piirin, jonka kaikki jäsenet elivät mitä parhaimmista yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa oloissa, uhkuen onnea ja täysinäistä elämänhalua. Heidän hilpeä leikinlaskunsa saleissa kajahteli ja vapaa, riemukas seurustelusävy löi leimansa kaikkeen, tarttuen vastustamattomasti jokaiseen, joka Armfeltien seurapiiriin joutui.

Nurkittain vastapäätä toria Elisabetinkadun päässä sijaitsi Armfeltien talo — nykyään jonkunlainen venäläinen kansakoulu — kaksikerroksinen puutalo. Matalahuoneisessa alakerroksessa asui kreivi Gösta Armfelt, kuuluisan kreivi Kustaa Mauri Armfeltin ja hänen puolisonsa, syntyisin de la Gardie, vanhin poika, kenraaliluutnantti, Uudenmaan läänin maaherra ja sittemmin senaattori. Hän oli jo silloin vanha valkotukkainen mies; hänen kasvopiirteensä olivat säännölliset ja jalot, silmänsä hyväntahtoisuutta ja hyvyttä säteilevät, hän oli jalon sukunsa täydellinen perikuva.

Yläkerrokseen tultua avautui ensimmäisenä eteen suuri sali, nurkkahuone, jonka pitkällä seinällä oli kolme, päätyseinällä kaksi ikkunaa. Huonekalut olivat ajan tavan mukaan järjestetyt pitkin seiiniä niin että koko lattian pinta välkkyi vapaana ja avonaisena. Keskimäisen ikkunan edessä seisoi jalustallaan Neapelin kuningattaren Carolinan marmorikuva — Kustaa Mauri Armfeltin »ystävättären» ja suojelijattaren kuva. Sen molemmilla puolin riippui seinällä soikeissa puitteissa kaksi muotokuvaa. Toinen niistä esitti Kustaa Mauri Armfeltia Mars-jumalana, jolla ei ollut päällään muita pukimia kuin kupeellaan kilpi; toinen kuvasi taas hänen veljeään, parooni A. F. Armfeltia Backuksena, jolla oli verhona vain muutamia viinipuunlehtiä ja rypäleterttuja hiuksissa. Toista päätyseinää somisti »Pohjolan Alcibiadeen» kolmen ihanan »ystävättären», neiti Magdalena Rudenschöldin, ruhtinatar Menschikoffin ja Sadun herttuattaren muotokuvat; viimeksi mainitulla ei kuvassa ollut minkäänlaista muuta pukua yllään kuin toisella hartialla riippuva karhun käpälä.

Vastakkaisella päätyseinällä riippui ikkunain välissä suuri muotokuva, kuvaten kreivittären isää, loordi Brookea espanjalaisessa keskiaikaispuvussa; taulu oli kerrassaan mestariteos ja oli sen maalannut kuuluisa maalari Angelika Kauffmann. Loordi Brooke oli siinä kuvattu polviin saakka. Pitkällä seinällä vastapäätä ikkunoita levisi uunin molemmille puolille suuret taulut, täyttäen seinän korkeuden milt'ei kokonaan. Toinen niistä kuvasi Jupiteria, joka pilven muodossa syleili Iota; toinen esitti Plutoa Proserpinaa ryöstämässä. Olivatko sitten nämäkin maalaukset muotokuvia, sitä en tiedä, vaan ajan maku, joka ihaili alastomuuden ihanteita, ja Armfeltin monet vaihtelevat mielijohteet antavat jonkun verran aihetta sellaiseen olettamukseen.

Tämä sali jäykkine kalustoineen teki katsojaan omituisen yksinkertaisen arvokkuuden vaikutuksen, johon oli yhdistyneenä Kustaa kolmannen keveän ja irstailuun vivahtavan ajan taiteellinen peittelemättömyys. Olen myöhemmin elämäni varrella nähnyt ja ollut useissa hienoissa saleissa, vaan en ole tavannut yhtään, jossa olisi ollut vallalla sellainen aateluuden, hienon sävyn ja taiteellisesti vapaan käsityksen leima. Ei ole useallakaan сувulla tilaisuutta saliiinsa koota sellaisia muistoja. Tunsin hyvästi olevansa siellä ylhäisessä, joskin jonkun verran keveässä seurassa.

Tästä etumaisesta salista astuttiin sisempään, jossa siinäkin oli kolme ikkunaa. Senkin seiiniä koristivat muotokuvat, mutta täällä olivat ne kaikki, päinvastoin kuin etusalissa, täysissä pukimissaan. Parhaimpia niistä oli kuuluisan sotamarskin, kreivi Jaakko de la Gardien suuri muotokuva, jossa kreivi täysissä rautavarustuksissa esiintyi, sekä muut tämän suvun jäseniä kuvaavat taulut. Siellä nähtiin myöskin muutamia Lindin maalaamia muotokuvamaalauksia, jotka kuvasivat elävää sukupolvea ja jotka räikeästi erosivat vanhoista, todellisen taiteilijakäden muovailemista maalauksista.

Yläkerros oli talon emännän, kreivitär Louise Armfeltin, syntyisin Cuthbert-Brooke, yksinomaisessa huostassa. Tultuaan Suomeen kasvavana tyttösenä, seuraten äitiään kun parooni O. W. Klinckowström hänet Neaappelista mukaansa ryösti, meni hän naimisiin vuonna 1821, jolloin rikas äiti osti Armfeltien suuren maatilan, Äminnen kartanon Halikon pitäjistä ja muutti sen tyttärensä mies- ja naispuolisten jälkeläisten sukukartanoksi.

He olivatkin kaikki nyt parhaassa iässään ja heidän vierailunsa elähyttivät usein rattoisaa kotia. Poika, Gösta nuorempi, oli ollut sotilas, ottanut eron, asui nyt Joensuun kartanossa ollen avioliitossa serkkunsa hovineiti Marienne Armfeltin kanssa; sittemmin meni hän jälleen sotapalvelukseen, sai kenraalin arvon keisarillisessa seurueessa 1870 ja otti senjälkeen eron. Vanhin tytär, Matilda, oli naimisissa Wienissä ruotsalaisen ministerin, parooni Wedel-Jarlsbergin kanssa, kuoli 1862; toinen tytär Adelaide oli naimisissa majuri Gripenwaldin kanssa, ja nuorin, Olga, rohkenen sanoa kaunein nainen mitä vielä Suomessa oli ollut, pyhää neitsyttä muistuttava, oli avioliitossa kreivi August Armfeltin,

Viurilan herran kanssa; kuoli jo 1855.

Kreivitär itse oli komea nainen, »dame du grand monde» (suuren maailman nainen), kuten sanotaan ja oli ollut nuoruudessaan epäilemättä sangen kaunis, vaikkakin hänen kasvopiirteensä nyt jo olivat käyneet terävämmiksi ja hänen ihonsa liian punertavaksi. Hän oli pitempi kuin mitä naiset ja vieläpä herratkin tavallisesti ovat ja sen mukaan muuten ruumiikas ja täyteläinen, ja hän osasi hämmästyttävällä arvokkaisuudella, osoittamatta jäykkää ylpeyttä tai pöyhkeyttä, käyttää komeaa vartaloaan. Hän oli aina tasaluontoinen ja hyvällä tuulella, kohdellen kaikkia erinomaisella kohteliaisuudella ja hyvydellä, lähestymättä ketään alentuvaisuuden tavalla, joka olisi toisia vaivannut. Se oli hänen sisäinen hyvä ominaistaitonsa.

Seurustelutapa tämän perheen kesken oli teeskentelemätöntä ja hilpeää, ja leikinlasku suuntautui toisinaan hieman vapaaseen suuntaan, varsinkin hänen kälynsä, vapaaherratar Emelie Klinckowström'in vaikutuksesta, mutta kreivitär osasi pitää sen kuitenkin aina oikeiden rajojen sisässä eikä päästänyt luontaista arvokkuuttansa vähäkään luiskahtamaan niin että se olisi vivahtanut alhaiselta tai jokapäiväisyydeltä.

Hän oli syntyisin englantilainen, saanut kasvatuksensa ranskalaisen kotiopettajattaren johdolla ja puhui täällä ruotsia. Tästä kieltensekoituksesta olikin seurauksena joskus sangen hassunkurisia sekaannuksia. Niinpä kerrotaan, että hän eräänä päivänä kun muutamia herrasmiehiä oli tullut tapaamaan hänen miestään, joka sattumoilleen oli pahoinvoipa, kaikessa kiireessään käski kamarineitsyen sanomaan heille, että »minun puolisoni on sairas». Ja kamarineitsyt täytti täsmällisesti käskyn, meni herroja vastaan, niijasi syvään ja sanoi: »Minun puolisoni on sairas». Hämmästyneinä kamarineitsyen lapsellisen luonnollisesta, avoimesta vastauksesta, vetivät he suunsa hymyyn, sillä kaupungilla huhuiltiin, että noissa sanoissa olisi syvempikin pontensa ja peränsä.

Kreivitär Armfeltin luona pelattiin kernaasti jonkun verran preferenssiä aina iltasin, ja sattuipa joskus niinkin että minä sain kunnian astua pelipöytään neljänneksi. Minä pelasin huononpuoleisesti, mutta pelirahan määrä oli hyvin pieni niin että korkeintaan voin hävitä illan kuluessa pari kolme ruplaa, jotka mielihyvissäni uhrasin saadessani huvikseni nähdä kuinka tuollainen vähäinen voitto pystyi ilahduttamaan noita rikkaita rouvia samalla kun heidän suosionsa minua kohtaan kasvoi. Mutta usein kiehahti pelipöydän ääressä heidän keskensä tiukka sanasota ilmilieskaan kun toinen oli sattunut lyömään pöytään väärän kortin sen tahi sen lehden sijasta, joka olisi ollut sillä kertaa oikea ja paikallaan, tahi kun toinen ei ollut asiaankuuluvalla tarkkuudella »maalannut» tai oli taas jättänyt pelin pienemmäksi kuin kortit kädessä olisivat sallineet j. n. e., saattaen siten toiselle niin ja niin monen »pietin» häviön. Tällaisesta asiallisesta kinastelusta luiskahtivat nämä molemmat pikaluontoiset naiset helposti henkilökohtaisiin hyökkäyksiin, singautellen pistosanoja ja piikkejä, joissa he eivät toisiaan millään muotoa säästäneet ja joka mellastus tavallisesti päättyi kyyneliin. Katkeroituneina viskasivat he silloin korttinsa pöytään, hypähtivät ylös ja vannoiivat etteivät he enää koskaan, ei ikipäivinä keskenään korttia pelaa, ja niin läksivät he vihoissansa kotiin. Tämä ei kuitenkaan estänyt näkemästä kälyksiä jälleen muutaman päivän perästä yhdessä pelipöydän ääressä yhtä hyvinä ystävyksinä kuin konsanaan ennen — kunnes sama kohta jälleen uudistui. Helposti joutui tällaisten kohtausten aikana mitä pahimpaan välikäteen kun molemmat riitelevät puolet vetosivat syrjäisen tuomiopäätökseen: »Sano nyt, eikö Emelie ole väärässä?» ja toinen taas: »Sano, oliko oikein, että Louise löi pata-sotamiehen pöytään?» Siinä oli temppuilemista tarpeeksi jos mieli purjehtia onnellisesti molempien karien läpi.

Kreivitär oli kaikin puolin ennakkoluuloton, eikä hän osoittanut koskaan persoonallista pöyhkeyttä vaan seurusteli mielellään sellaistenkin kanssa, jotka sukuperältään ja yhteiskunnalliseen asemaan nähden olivat paljon alapuolella häntä. Mutta joutua jonkinlaiseen lähempään yhteyteen »les classes inferieures»in, alempain säätyluokkain kanssa, etenkin sukulaisuussuhteisiin, se oli hänestä niin tavattoman vastenmielistä ettei hän sellaista tahtonut minään mahdollisuutena edes ajatella. Ja kuitenkin johti kohtalo siihen, että niin piti tapahtua. Tämän yhteydessä muistan erään sangen hupaisen tapahtuman.

Kreivittären miehellä oli veli, kreivi Magnus Armfelt, joka tavallisesti sai kantaa vain nimeä Masen; hän oli ollut Tukholmassa hevoshenkivartion ratsumestari, sittemmin Kaarle Juhanan kabinetti-kamariherra y. m., ja avioliitossa oli hän vapaaherratar Stedingk'in kanssa. Mutta heidän perheelliset ja taloudelliset olosuhteensa olivat sangen vähän onnelliset, jonka vuoksi hän erosikin vaimostaan (joka meni sitten uuteen avioliittoon kreivi d'Otranten kanssa) ja muutti Suomeen vuonna 1843. Molempain vaikutusvaltaisten veljiensä siipien suojassa ja avulla nimitettiin hänet täällä everstiksi ja sota-oikeuden jäseneksi sekä jonkun ajan kuluttua sen puheenjohtajaksi, jolloin hänet ylennettiin kenraaliksi. Hän oli muuten hyvänahkainen, vaatimaton, ystävällinen ja rauhaa rakastava mies, kaunis niinkuin koko sukunsa.

Hänen taloudenhoitajattarellaan, mamseli Miina Bohmanilla, jota kuitenkin rouvaksi kutsuttiin, oli poika Mauritz, jonka isä hän oli ja joka jo tähän aikaan (1855) oli ennättänyt niin pitkälle elämässä, että

hän oli alkanut katkeruudella ajatella aviotonta syntyperäänsä ja surra sitä, ja sentähden isä päättikin avioliiton kautta laillistuttaa sen.

Mutta kreivitär Louise, perheen määräävä tahto, ei tahtonut ottaa kuuleviin korviinsakaan puhetta moisesta epäsäätyisestä avioliitosta — hän kuolisi surusta j. n. e. Hän oli kylläkin lankonsa kodissa seurustellut »rouva» Bohmanin kanssa, joka siellä emäntänä askaroitsi, vieläpä joskus hänen kanssaan korttiakin pelannut, mutta että »rouva» Bohman tulisi hänen kälykseen — hänkin kreivittäreksi — se on kerrassaan mahdotonta — se ei voisi käydä koskaan päinsä!

Siitä huolimatta päätti kreivi Masen antaa kuuluttaa aikomansa avioliiton niin pian kuin vain kreivitär Louise olisi keväällä matkustanut pois Helsingistä. Hän ajatteli että kunhan kerran vihkiminen on täydeksi tosiasiaksi muodostunut, häipynee viha ja kiukku aikanaan ja haava on jo ehkä parantunut kun kreivitär Louise syksyllä takasin Helsinkiin saapuu.

Kevät oli tullut, kreivittären piti matkustaa maalle ja lähtöpäiväksi oli jo eräs keskiviikkopäivä toukokuun alussa määrätty. Silloin kiiruhti kreivi Masen jättämään ilmoituksen kuulutusta varten seuraavaksi sunnuntaiksi.

Määrättyinä päivänä ajettiin vaunut portaiden eteen, mutta ne olivatkin rikki. Ajopelit täytyi korjauttaa ja ne eivät joutuneet valmiiksi ennenkuin perjantaina. Mutta kreivitär oli liian taikaluuloinen tahtoakseen sinä päivänä alkaa matkaansa; eikä sopinut lauantapäiväkään, sillä siinä tapauksessa olisi hänen täytynyt matkustaa myöskin sunnuntain aamupäivällä, jota hän oikeauskoisena englantilaisena ei taas voinut sallia eikä suvaita. Hän päättikin näinollen lykätä matkansa sunnuntaihin, jolloin hän lähtisi heti jumalanpalveluksen jälkeen.

Me olimme silloin kaikki kokoontuneina hänen luokseen sanomaan jäähyväisiä. Mukana oli myöskin kreivi Masen. Vaunut ilmestyivät jo oven eteen ja kreivitär valmistautuu jäähyväistelemään kaikkia; silloin puikahtaa käsi esiin oviverhojen välistä ja viittilöi merkitsevästi hänelle. Hän menee sinne, kuullaan kuiskuteltavan muutamia sanoja verhojen takana, sitten kuuluu huudahdus, kirkaisu, jotakin kaatuu lattialle — kaikki ryntäävät verhojen taakse katsomaan. Kreivitär makaa siellä pyörtäneenä. Emännöitsijä, joka oli ollut kirkossa, oli kuullut kreivi Masenia ja »rouva» Bohmania kuulutettavan ja oli nyt kertonut kreivittärelle tuon hirvittävän uutisen.

Hajuvesien avulla ja myötäväikutuksella menee pyörtymiskohtaus pian ohi. Kreivitär toipuu ja huudahtaa: »Onko se totta, Masen? Ei suinkaan sellainen ole mahdollista?»

Vihan salamoiden edessä kreivi Masen vavisten seisoo ja sammaltelee, eikä tiedä mitä vastaisi. Hämmästyneenä ja ujona jupisee hän jotakin: »En tiedä — ehkä se on vain erehdys — hän on varmaan kuullut väärin», j. n. e. ja hän hiiviskelee pois niin ettei hänen tarvitseisi enempää kuulla eikä vastailla.

Kun kyöneleet oli ehditty kuivata ja ensimmäinen kuumuuden puuska oli asettunut, matkusti kreivitär.

Pari viikkoa senjälkeen tapasin minä eräänä päivänä Vilhelm Armfeltin, hänkin kreivi Masenin poika, tosin ensimmäisestä avioliitosta. Hän näytti tavattoman riemastuneelta ja kysyi minulta: »Tahdotko tulla meille tänä iltana?»

Minä katselin hämmästyksissäni häntä, sillä aniharvoin olin minä heillä ollut. »Kiitos vain», vastasin minä, »mutta minut on jo muualle illaksi pyydetty. Onko teillä sitten vieraita tänä iltana?»

»No, vain muutamia, mutta koetahan tulla mukaan, sillä tulee olemaan juupelin huvittavaa nähdä kuinka ukko kiikutteleikse yhteen vanhan Bohmanskan kanssa». — Mutta kun minua ei vähääkään huvittanut olla mukana tuossa »perhejuhlassa», sai se mennä menojaan minun puolestani.

Vilhelm Armfelt oli ollut harvinaisen kaunis nuorukainen, mutta olikin juuri senvuoksi ollut altis elämässä esiintyville moninlaisille kiusauksille ja houkutuksille, josta oli seurannut, että hänestä oli tullut sellainen nuorimies, jollaisia nimellä »jeunesse orangeuse» (turmeltunut nuorukainen) kutsutaan. Siitä tahdottiin hänet parantaa erityisellä parannuskeinolla, jota tällaisissa tapauksissa siihen aikaan »perhepoikiin» nähden aina käytettiin — nimittäin lähettämällä nuori mies merille. Meri-ilmaa ja valtameren yksinäisyyttä pidettiin silloin sopivimpana keinona sammuttamaan intohimojen hehkua ja saattamaan riehkailevan, houreksivan nuoruuden järkiinsä. Niinpä saatettiin hänet muuanna päivänä erääseen kauppalaivaan, joka purjehti Rioon. Siellä raivosi silloin keltakuume, jonka uhriksi nuori Vilhelm joutui. Parannuttuaan pitkäaikaisen potemisen perästä kuumeesta, mutta vielä sangen heikoissa voimissa ollen, piti hänen purjehtia takasin kotimaahan eräällä toisella laivalla, mutta se joutui haaksirikkoon talvisaikana Skottlandin vuorirantain edustalla, jolloin muutamat laivaväestä, niiden joukossa hän, vihdoin — useita vuorokausia ajelehdittuaan pitkin Pohjanmeren jääkylmiä, myrskyn mylleröittämiä aaltoja — pelastuivat Norjan rannikolle.

Mutta kamaloilta näyttivät näiden kahden koetuksen seuraukset. Komea, voimakas nuorukainen oli

nyt murtunut, voimaton ja perinpohjin raihaantunut. Halvauskohtaus oli väännellyt hänen ennen niin kauniit kasvopiirteensä ja jonkun verran hervaissut hänen ruumiinsa toista puolta niin että hän laahusti toista jalkaansa kävellessään. Entisestään oli jälellä ainoastaan hänen sammumattoman iloinen luonteensa ja silmänsä kirkas katse, jotka eivät koskaan hävinneetkään.

Tullessaan kotiinsa Helsinkiin otettiin hänet tuhlaajapoikana vastaan, perhe tuli liikutetuksi kuullessaan hänen kovista kohtaloistaan ja varsinkin kreivitär Louise osoitti hänelle äidillistä hellyyttä, onnistuen m. m. puuhaamaan asiat niin, että Vilhelm nimitettiin midshipsmaniksi laivastoon ilman että hän kävi läpi kaikki arvoaskeleet. Luultavasti pidettiin purjehdusmatkaa Rioon riittävänä ansioluettelona. Eikä hänen virkatehtäviinsä minun tietääkseni kuulunut muuta kuin että hän päivisin laahusteli puoleksi halpaantunutta jalkaansa Esplanaadilla ja iltasin piti hilpeästi yllä keskustelua salongeissa, singautellen väliin sukkelia, mutta usein myös hieman häijyjä sutkauksia.

Ja sitten tuli rakkauden vuoro. Hän rakastui suloiseen ja miellyttävään pääkaupunkilais-teatterissa esiintyvään näyttelijättäreeseen, neiti Arvidson'iin ja meni hänen kanssaan kihloihin. Kun isä, kreivi Masen, sai tästä tiedon, kerrotaan hänen käyneen näyttelijättären luona ja sanoneen, että hän tosin oli iloinen siitä onnesta, joka hänen poikaansa odotti, eikä missään tapauksessa pitänyt hänelle kysymyksessä olevaa liittoa minään epäsäätyisäviona — vaan että hän piti velvollisuutenaan ajoissa varoittaa neitosta tästä aikeesta ja jos mahdollista ehkäistä se, sillä muutoin juuri nuori neiti Arvidson, eikä suinkaan kreivi Vilhelm, joutuisi epäsäätyisävioon. Hän ei kuitenkaan antanut tuon varoituksen itseään peljästyttyä, eikä hänen sitä katua tarvinnutkaan, sillä heidän avioliittonsa lienee ollut sangen onnellinen.

Mutta kun kreivitär Louise sai asiasta tiedon, joutui hän mitä syvimmän mielenkarvouden valtaan. Hän ajatteli, että oli jo tarpeeksi kun oli yksikin tuollainen liitto perheen keskuudessa solmittu. Hän ei jaksanut enää kantaa sitä tosiasiaa, että nyt jälleen aateliton, eräs piiskuinen näyttelijätär, saisi oikeuden kutsua itseään kreivitär Armfeltiksi ja sellaisena esiintyä — se kohosi jo yli hänen voimiensa. Hän ei saanutkaan senvuoksi lepoa eikä rauhaa, ennenkuin hän, estääkseen tuollaista kilpailua arvokkuuden ja arvoasteiden hankinnassa, oli toimittanut kreivi Vilhelmin, hänen itsensä tikkua ristiin asiassa tekemättä, siirrettyksi Vienanmeren laivastoon. Nuoren parin lähtö Helsingistä (1859) oli ollut surullisen hassunkurista nähdä. Yhden ainoan hevosen vetämät rattaat olivat riittäneet kuljettamaan heidät ja kaiken mitä heillä oli noille kaukaisille seuduille.

Oltuaan monta vuotta siellä määrättiin hänet sieltä Baikal-järvelle Siperiaan, jossa hän sittemmin kohosi arvossa kapteeniksi. Silloin otti hän eron virastaan, saaden amiraalin arvonimen, ja palasi Suomeen, jossa hän jo pian kotiin tultuaan sairastui ja kuoli Turussa 1882, vielä viime hetkelläänkin leikkiä laskien elämän ihmeellisistä vaiheista.

[Huomio: Edelliseen kappaleeseen on merkitty alun perin kuolinvuodeksi 1822, joka ei voi pitää paikkansa. Mahdollisesti oikea vuosiluku on 1882.]

Kun nähtiin, että loppu alkoi lähetä, kutsuttiin pappi antamaan hänelle ehtoollista, jonka hän nautitsi enemmän täyttääkseen sukulaistensa tahdon kuin omasta halustaan siihen. Kun pappi oli mennyt, sanoi hän: »Sepäs sitten oli hirvittävän hapanta viiniä, jota hän minulle antoi. Antakaa minulle lasi oikeaa samppanjaa saadakseni vielä kerran muistoksenne maljan juoda». Hänen pyyntöänsä noudatettiin ja kun hän sitten oli kilistänyt lasillaan jokaisen ympärillä seisovan kanssa viimeisiksi jäähyväisiksi, muovaili hän valmistelematta runopätkän ja lausui, tyhjentäen samalla pohjaan vaahtoavan juoman:

»Mä muistan ajan ihanan kuin ois se eilispäivä; nyt nään sen loppuun häipyvän, pois — malja! — huolten häivä.

Hän tahtoi lopettaa niinkuin oli elänytkin. Muutamia tuntia sen jälkeen henkäsi hän viimeisen hengähdyksensä.

Hänen leskensä asettui asumaan maalle Sauvon pitäjään, mutta kohtasi häntä pari vuotta senjälkeen kauhea onnettomuus; hän paloi tahi tukehtui savuun huoneessaan, jossa lamppu oli kaatunut ja sytyttänyt hänen vuoteensa palamaan.

Nyt on jo kaksi vuosikymmentä kulunut siitä kun kaikki ne terveyttä ja elämänhalua uhkuvat henkilöt, jotka Armfeltien salongeissa seurustelivat kuvaamanani aikana, ovat menneet sitä tietä, jota kaikkien loppujen loppuksi on astuttava, ja itse asunto on nyttemmin muutettu venäläiseksi kansakouluksi.

Jo poikavuosiltani asti, mutta vielä enemmän ylioppilaaksi tultuani olin läheisissä tuttavuussuhteissa molempien veljesten, Arthur ja Vilhelm Klinckowströmin kanssa, ja heidän kauttaan tulin minä jo aikaisin tuntemaan tämän perheen sisäiset olot, joihin perehdyin yhtä perinpohjin kuin olisivat ne omaa perhettämme koskeneet. Siten oli minulla tilaisuus kolmen sukupolven aikana tarkasti seurata kaikkia niitä monia, kirjavasti vaihtelevia kohtaloita, joiden alaisena Klinckowströmien perhe oli.

Siihen aikaan oli tämä perhe parhaimmassa kukoistuksessaan. Korkea ja kunnioitettu yhteiskunnallinen asema, toiveikas jälkeläisjoukko ja huomattava varallisuus näytti varmasti turvaavan sen jatkuvan pystyssäpysymisen. Ja kuitenkin on jo pari vuosikymmentä kulunut siitä kun suvun viimeinen jäsen muutti manan majoille, samoin kuin varallisuuskin jo ennen oli hävinnyt ja häipynyt kuin akanat tuuleen. Tuota nimeäkään, joka siihen aikaan oli niin korkea ja arvossa pidetty, ei enää tapaa koko maassamme ja lienee monelle nyt aivan tuntematonkin.

Koska ei ole enää olemassakaan yhtään tämän suvun jäsentä, joka siis voisi syyttää minua siitä, etten ole pitänyt suutani kiini, rohkenen tässä avomielisemmin kuin muutoin esittää kuvaukseni.

* * * * *

Puolisataa vuotta on jo kulunut siitä ja minä olin silloin vain kasvava poikanen, mutta vielä muistan minä aivan selvään tuon vanhan, pitkän ja kookkaan miehen, jolla oli niin kauniit ja jalot kasvopiirteet, joka käyttäytyi aina kohteliaasti ja hienosti ja jonka huulilla väikkyi alituinen hymy ja leikinlasku. Tuollaiset näyt pysyvät kauan muistissa. Hän oli hänen ylhäisyytensä, todellinen salaneuvos, parooni Vilhelm Klinckowström, yksi maan vaikutusvaltaisimmista ja mahtavimmista henkilöistä siihen aikaan.

[1]

[1] Vapaaherra Otto Vilhelm Klinckowström oli ylihovimarsalkan, presidentti, serafiimiritari ja »valtakunnan herran», vapaaherra Thure Klinckowströmin ja kreivitär Hedvig Eleonora von Fersenin poika, syntynyt 1778. Hän tuli luutnantiksi henkivartiohusaareihin 1797, kavalieeriksi Södermanlandin herttuattaren seurueeseen 1800, hevoshenkivartioston ratsumestariksi 1806, kuningattaren kamariherraksi 1809 ja muutti sitten Suomeen 1816, jonka jälkeen tuli Venäjän keisarilliseen hoviin kamariherraksi 1817, Viipurin läänin maaherraksi 1820, senaatin jäseneksi 1825, sai salaneuvoksen arvon 1835, ylennettiin kenraaliluutnantiksi ja nimitettiin Suomen insinöörikunnan päälliköksi 1841, saaden vielä 1847 todellisen salaneuvoksen arvon. Hän kuoli vuonna 1850. Oli avioliitossa ensiksi vuodesta 1810 Sara Cuthbergin kanssa, joka kuoli 1838, sekä toiseksi Elisabeth Krausen kanssa, syntynyt 1815, kuollut 1889.

Poika ensimmäisestä aviosta:

Vilhelm, syntynyt 1807, aviolliseksi lapseksi julistettu 1822, tuli luutnantiksi Moskovan kaartiin 1828, otti eron palveluksestaan 1831, meni takasin toimeensa 1832 tullen kapteeniksi Lappeenrannan linjapataljoonaan, siirrettiin everstiluutnanttina Suomen kaartiin 1844, tuli ylisotaoikeuden jäseneksi 1853, sai eron kenraalimajurin arvolla 1856 ja kuoli 1860. Oli naimisissa vuodesta 1831 Emelie Haasse'n kanssa, syntynyt 1812, kuollut 1868.

Heidän poikiaan:

Arthur, syntynyt 1835, tuli ylioppilaaksi 1852, omisti Kären maatilan Sauvon pitäjässä ja Hiiskolan kartanon Vihdissä, nimitettiin Vihdin postinhoitajaksi 1873, oli myöskin polttimotarkastajana ja kuoli 1883. Oli avioliitossa Ottilia Hedbergin kanssa, syntynyt 1834, kuollut 1900.

Vilhelm, syntynyt 1837, tuli ylioppilaaksi 1853 ja kuoli 1863.

Hänen uljas, jalo ryhtinsä osoitti heti, että siinä oli mies suurta ja ylhäistä sukua. Ja sitä ei tottatotisesti puuttunutkaan, sillä ylhäistä sukuperää voitiin laskea yllinkyllin.

Hänen isänsä oli ylihovimarsalkka, serafiimiritariston jäsen ja »yksi valtakunnan herroista», hänen ylhäisyytensä, vapaaherra Thure Klinckowström, ja hänen äitinsä taas kreivitär Hedvig von Fersen, kuuluisan ja mahtavan valtiomiehen, valtakunnanneuvoksen ja sotamarskin, kreivi Axel Fredrik von Fersenin ja kreivitär Hedvig de la Gardien tytär, ja oli Tukholman roskaväen vuonna 1810 murhaama valtakunnanmarski, kreivi Axel von Fersen näin ollen hänen enonsa.

Tällaisten yhteyksien nojalla päästään tavallisesti pian eteenpäin maailmassa ja hänelle kävi kaikki päinsä sitäkin helpommin koskapa kaikki hänen luontaiset lahjansa osoittivat taipuvaisuutta juuri siihen suuntaan ja hän taidolla ja suloudella osasi sulavasti liikkua ja seurustella hovin saleissa. Hän syntyi 1778 ja tuli jo vuonna 1797, siis yhdeksäntoista-vuotiaana, kavalieeriksi terävän ja sukkelan

Södermanlandin herttuattaren seurueeseen sekä sitten ratsumestariksi henkirakuunaväkeen ja kuningatar Fredrikan todelliseksi kamariherraksi.

Mutta silloin tapahtui käänne hänen kohtaloissaan. Hän oli kehittänyt rakkaussuhteet voimakkaiksi erään nuoren, hyvästä perheestä lähtöisin olevan tyttösen kanssa ja avioliittolupauksen nojalla vietellyt hänet. Mutta kun hän sitten kieltäytyi sanaansa pitämästä, lupaustaan täyttämästä, heittäytyi nuori neitonen kerran epätoivoissaan Norrbronsillalta kaidepuun yli virtaan aivan hänen silmänsä edessä kun hän parhaillaan johti vahtiparaadia sillan yli. Häväistysjuttu kiehahti suureksi Tukholmassa; mies ei uskaltanut näyttäytyä ulkosalla kiihottuneen alhaisoväestön vuoksi, vaan oli pakoitettu joksikin ajaksi häipymään pois Ruotsista ja tekemään ulkomaamatkan.

Sillä matkallaan tuli hän myöskin Neapeliin, joutui seurustelemaan kaupungin hienoimmista piireissä ja tuli siten tuntemaan kauniin ja sangen rikkaan lady Sara Brooken, syntyisin Cuthbert, jonka mies siihen aikaan taisteli erään englantilaisen rykmentin everstinä Espanjassa loordi Wellesleyn (sittemmin Wellingtonin herttua) johdannolla Napoleonin joukkoja vastaan.

Jonkun ajan kuluttua oli heidän suhteensa muodostunut sangen sydämelliseksi ja helläksi, ja hän voi Caesarin tavoin sanoa: veni, vidi, vici (tulini, näin, voitin). Mutta kun aviomiehen epäluulot alkoivat herätä ja maa Neapelissa siten alkoi polttaa heidän jalkojensa alla, päättivät he äkkiä lähteä kaupungista, ottaen mukaansa lady Saran tyttären Louisen (josta jo äsken kerroin kreivitär Armfeltina). He tahtoivat päästä rauhaan aviomiehen tiedusteluista etsien turvapaikan pohjolassa ja aikoivat vihityttää itsensä niin pian kuin vain erokirjat lady Saralle hänen aviomiehestään saataisiin kuntoon ja toimitetuiksi. Mutta oliko sitten syy yhä jatkuvassa sodassa vaiko aviomiehen vastahakoisuudessa, asia ei kaikessa tapauksessa käynyt päinsä niin joutuisasti kuin toivottavaa olisi ollut. Vasta miehen kuoltua, vuonna 1810, voitiin vihkiminen Tukholmassa toimittaa — ja silloin oli Vilhelm poika jo kolmen vuoden vanha.

Vihkijäisten jälkeen asettuivat he asumaan Suomeen Eurajoen pitäjässä sijaitsevalle Vuojoen suurelle maatilalle, jonka nuori aviomies oli saanut perinnöksi äidiltään, ja siellä he etäisellä maaseudulla elivät muutamia vuosia maalaiselämän hiljaisuudessa ja yksinäisyydessä. Kuitenkin huhupuheina kuiskuteltiin kaikenlaista tuosta hienosta ja ylhäisestä herrasväestä, jota ei kukaan tuntenut ja joka vetäytyi kokonaan pois kaikesta yhteydestä muiden ihmisten kanssa, pysyen aivan eroitettuna muusta maailmasta. Pian muovailtiin liikkeelle mielikuvituksellisia, haaveellisia kertomuksia, jotka herättivät yleistä uteliaisuutta ja halua saada lähemmin tietää jotakin tuosta romantillisesta parista.

Mutta jo muutamien vuosien perästä oli maalaiselämän hiljaisuus ja yksitoikkoisuus väsyttänyt molemmat niin eloiset ja vaihtelua rakastavat luonteet. Silloin matkusti mies Pietariin, hänet esitettiin hovissa ja keisari Aleksanteri I otti hänet ystävällisesti vastaan; hänet nimitettiin kamariherraksi ja jonkun ajan kuluttua, vuonna 1820, Viipurin läänin maaherraksi, jonne hän sitte perheineen muutti. Se rakkaus, joka etelän tulisessa hehkussa oli leimahtanut kiihkeästi ilmilieskeihin, oli vähitellen jäähtynyt pohjolan pakkasessa, ja sitä seurasi välinpitämättömyys sekä vähemmän sopuiset perhesuhteet. Aviomiehen huikentelevaisuus ja rakkausseikkailut lienevät olleet tähän syynä. No niin — rakkaus muuttui vihdoinkin vihaksi, joka useissa tilaisuuksissa purkautui ilmoille. Minä olin nähnyt erään kauniin muotokuvan tämän perheen isästä, jonka kuvan kiivas aviopuoliso oli kerran mustasukkaisuuden raivopuuskassa leikellyt neljäksi palaseksi ja josta vieläkin, vaikka se onkin jälleen yhteinen neulottu ja entiselleen laitettu, huomaa tuon »näytelmän» jälkiä. Vaimon kiivaus ja mustasukkaisuus ja miehen epävakaisuus katkeroitti yhä enemmän ja enemmän heidän elämänsä, kunnes he eivät enää edes suvainneet nähdäkään toisiaan, vaan päättivät erota vuonna 1823.

Lähemmät tämän yhteydessä olevat asianhaarat olivat kerrassaan hassunkurisia. Ne herrat, joiden tuli kokoonpanna ja kirjoittaa erosopimus kaikkine yksityiskohtineen aviopuolisoiden välillä, olivat kokoontuneet erääseen saliin; molemmat asianomaiset olivat taas asettuneet huoneisiin molemmin puolin salia välttääkseen siten ettei heidän tarvitseisi vilahdukseltaan nähdä toisiaan. Välittäjäin täytyi näin ollen kulkea toisen luota toisen luo saadakseen selville heidän ajatuksensa, tuumansa ja suostumuksensa asiassa, jolla aikaa asianomaiset itse, kukin omasta kamaristaan singauttelivat yli salin toisilleen mitä kiivaimpia sanoja ja syytöksiä. Kun asiakirja sitten vihdoinkin suuren vaivannäön jälkeen saatiin valmiiksi ja asianmukaisesti allekirjoitetuksi, ajoivat vapaaherrattaren vaunut portaiden eteen lähtövalmiina. Parooni — vanhan tottumuksensa mukaan, ollen aina oivallinen kavaljeeri ja hovimies kiireestä kantapäähän — asteli silloin poikki salin, kumarsi rouvalleen kohteliaasti viimeisiksi jäähyväisiksi ja ojensi hänelle käsivartensa, ohjaten hänet portaita alas ja auttaen hänet vaunuihin. Mutta silloin otti aviopuoliso »hellät» hyvästit entiseltä rakkaudeltaan, läimäyttäen juuri samalla hetkellä kuin vaunut kierähtivät liikkeelle eroon jääpää miestään voimakkaasti korvalle. — He näkivät silloin toisensa viimeisen kerran.

Vapaaherratar Sara osti sitten Tuorlan kauniin maatilalla Piikkiön pitäjässä Kuusiston salmen rannalla ja rakennutti tilalle uhkeat rakennukset, asuen siellä aina »dramaattisesti» surulliseen kuolemaansa

asti, 1838. Siellä esitettiin näet silloin muutamia pieniä näytelmäkappaleita, joissa hänkin esiintyi, ja Turusta oli kutsuttu paljon väkeä näytelmiä katselemaan. Vielä vanhemmillakin päivillään, vaikkakin hän jo oli ruumiiltaan muodostunut jonkun verran täyteläiseksi, tahtoi hän kuitenkin näyttää solakalta ja antoi sentähden pauloittaa itsensä kureliivillä sangen tiukalle, tällä kertaa ehkä kovemmalle kuin tavallisesti, koska hänen tuli esiintyä näytelmäpuvussa. Seurauksena tästä oli se, että joku veritiehie ratkesi ja hän, seistessään kulissien takana odotellen näyttämölle astumisensa vuoroa, yht'äkkiä kaatui kuolleena lattialle. Hänen tyttärensä, silloin seitsentoistavuotias kreivi Gösta Armfelt nuorempi, huomasi tapauksen ensimmäisenä ja syöksähti näyttämölle huutaen: »Isoäiti on kuollut!» Voi hyvin ajatella kuinka tavaton hälinä ja hämmästys valtasi koolla olevat vieraat.

Hänen kiivaudestaan kerrotaan monenlaisia tarinoita. Yksi hausimmista kohtauksista tapahtui Joensuun kartanossa, kun hän oli siellä käymässä tyttärensä ja vävytyttönsä luona. Hän oli käskenyt englantilaisen kamarineitsyensä, miss Westin nyörittämään hänen kureliivinsä ylen tiukalle. Ja neiti teki työtä käskettyä vetäen kurenauhoista kaikin voiminsa, mutta Sara rouva huuteli vain lakkaamatta: tiukemmalle! Se oli kuitenkin sula mahdollisuus, jonka vuoksi kamarineitsyt purskahti nauramaan. Mutta siitäkö vapaaherratar sydämmistyi, sieppasi tikarin, joka hänellä aina oli mukanaan, ja uhkasi sillä neiti Westiä. Hirveästi säikähtäen hyökkäsi neiti silloin ulos ja rouva perässä hänen kintereillään, ajaen häntä takaa läpi koko huoneuston. Kun he sitten ryntäsivät vävytyttönsä, kreivi Göstan huoneeseen, heittäytyi West nopeasti erääseen vaatekaappiin. Samassa silmänräpäyksessä oli siinä jo Sara rouvakin huutaen: »Onko West täällä?» Kreivi naurahti ja kysyi: »Mitä asiaa anopilla olisi hänelle?» »Minä tapan hänet!» Silloin kiljahtaa West vaatekaapissa, kauhistuneena hirveästä uhkuksesta ja ilmiantaa siten piilopaikkansa. Ja rouva Sara hyökkää kaapin luo, syösten tikarinsa suoraan sen oven läpi. Mutta ei silloin vävytyttönsä enää jaksanut nauruhermojaan pidättää, vaan purskahti heleään hohotukseen, suututtaen sillä vapaaherrattaren aivan pilalle, joka tiuskasikin vävytyttönsä vihaisesti: »Sinä et ole mikään gentlemanni, kun voit tällaiselle nauraa!» — Huolimatta siitä, että tällaiset melskeiset kohtaukset alituisen uudistuivat pysyi neiti West kuitenkin loppuun asti hänen uskollisena palvelijattarenaan.

Yleistä hämmästyttä herätti Klinckowströmin nimitys senaatin jäseneksi vuonna 1825, jolloin sitten hänen varsinainen valtiomiesuransa alkoi. Entinen ruotsalainen ratsumestari ja hovikavaliერი, joka oli aivan kokematon ja äkkinäinen kaikissa lainsäädännöllisissä asioissa, ottikin senvuoksi valtiotoimet yhtä kevyeltä kannalta kuin kaiken muunkin tässä elämässä. Kun hänellä ei ollut syvällisempiä tietoja mistään, vaan oli pikemmin kykenemätön kaikkiin virkatehtäviinsä kuuluviin toimiin, ja varsinkin mitä maan lakeihin ja perustuslailliseen hallitusmuotoon tulee, sanotaan hänen useissa tilaisuuksissa aikaansaaneen paljon hämminkiä asioiden käsittelyssä kun hän itsepäisesti ja tiukasti pysyi kiini muodostamassaan mielipiteessä, jota hän mistään välittämättä koetti ajaa täytäntöön. Mitään todellista pahaa tahi maalle vahingollista ei liene hänen suunnitelmiinsa kuulunut — hän oli luultavasti sangen välinpitämätön politiikasta yleensä — vaan oli hänen esiintymisensä määrääjänä pikemmin erikoinen yksityis-perussyy, vastustushalu silloista senaatin mahtavaa johtajaa, L. G. von Haartmania kohtaan, jonka suunnitelmia hän koetti ehkäistä, vaikkapa ne sitten olisivat koskeneet todellisia elinkysymyksiäkin. Senvuoksi punoutui hänen nimensä yhteyteen sellainen onneton yleismielipide, että jos maassa tapahtui jotain vääryyttä tahi laillisia muotoja vastaan sotivaa, niin siinä heti vainuttiin Klinckowströmin vehkeilyjä.

Mutta joskaan hänen köykäinen persoonansa ei paljoa painanut senaatin neuvospöydän ääressä, niin oli sillä sitävastoin suurempi merkitys Pietarissa, ja se seikka painoikin vaa'assa enemmän. Hovipiireissä, varsinkin siihen aikaan huomattavassa Michailowin palatsissa, otettiin hänen hieno ja nokkela persoonansa aina mielihyvin vastaan ja usein hän siellä olikin; hän oli kevyen, usein kahtaannepäin ymmärrettävän ja vapaan seurustelujuttelunsa kautta päässyt sellaiseen erikoisasemaan, että hän sai kenelle tahansa sanoa mitä hyvänsä, eikä siitä kukaan pahastunut. Se riippui taas taidosta esittää asia, »c'est le ton qui fait la chanson», säveleestä laulu syntyy.

Eryityisesti nautti hän ruhtinas Menschikoffin, maan silloisen mahtavan kenraalikuvernöörin suosiota ja luottamusta. Tuon mahtimiehen oli hän liukkaalla kielellään ja sukkelalla, joskin usein ilkeämielisellä leikinlaskullaan saanut kokonaan viehätetyksi puolelleen. Tällaisia teitä myöten ymmärsi hän ylen hyvästi saada täytäntöön pyrkimyksiään, jotka eivät aina hyvää maalle tuottaneet. Menschikoffin suuren suosiollisuuden vastalahjaksi sai hän kaikesta vastustuksesta huolimatta senaatissa aikaan sen, että Suomen valtio lahjoitti ruhtinaalle ikuisiksi ajoiksi hänen suvussaan sukukartanona kulkemaan Anjalan maatilan, jonka Klinckowström sitä tarkoitusta varten oli ostanut Wreden perillisiltä ja nyt möi jälleen kaiken hyvän päälle kaapatun kaupasta itselleen sievosen voiton.

Hänellä ei oikeastaan ollut syvällisempää, suunniteltua pyrkimystä millekään suunnalle. Hänen pääpyrintönsä oli pysyä vain korkeimmassa suosiossa, saada rauhassa nauttia epikuurolaisesta elämästä ja ylpeillä loistella kielensä kaksinaisilla leikinlaskuilla ja juttupuheilla korkeimmissa piireissä.

Hänen ponnistuksensa tässä suhteessa kantoivatkin toivotun hedelmän: armon auringon säteet

paistoivat ylen kirkkaina ja runsaina hänen tielleen. Korkeita arvonimiä, virkoja, kunnianosoituksia ja ritarimerkkejä satamalla satoi hänelle. Hän sai salaneuvoksen arvonimen, määrättiin Helsingissä olevan keisarillisen palatsin hoitajaksi ja, kaikista ihmeellisintä kylläkin, tuo entinen ruotsalainen ratsumestari nimitettiin suoraan ilman minkäänlaisia sotilaallisia väliasteita, kenraaliluutnantiksi ja Suomen insinöörikunnan päälliköksi! — Sittemmin sai hän vielä todellisen salaneuvoksen arvonimen ja nimitettiin hovimestariksi keisarilliseen hoviin. Hänelle suotiin sen lisäksi joukko korkeimpia ritarimerkkejä, annettiin hohtokivillä varustettuja kultaisia nuuskarasioita y. m., myöskin varsinaisia rahallisia lahjapalkintoja milloin sellaiset olivat tarpeen vaatimia, sillä hänen ylellinen ja loistelas elämänsä vaati paljon.

Suurelle tonttialueelle pohjoissataman laitaa rakennutti hän upean talonsa, jonka pääsivu oli Elisabetintorille päin ja jonka laajat puutarhalaitteet, puisto ja ansarit täyttivät koko sen paikan, jossa nyt entisen Uudenmaan pataljoonan kasarmi sijaitsee. Talo oli suuri ja tilava, niinkuin hänen ylhäisyytensä talon olla tuleekin, ja sen asema kauniin lahden rantamalla oli ihana. Rakennuksen pääsali oli luullakseni suurin yksityissali mitä Helsingissä on ollut ja sen seinät olivat kokonaan taulujen ja eri mestarien maalaamien vanhojen ja suurten muotokuvien peitossa; joukossa oli kuitenkin useita Lindh'inkin maalauksia. Talossa oli myöskin sangen suuri kirjasto, jossa kerrotaan löytyneen aivan erityinen osasto sellaista ranskalaista kirjallisuutta varten, joka voi ilmestyä ainoastaan keksityn painopaikan, kuten Cythere ja Luxuriopolis y. m., varjolla ja oli tuollaisista teoksista useat kuulema kuvitetujakin. Hänen ruokapöytänsä ja viinikellarinsa olivat aikoinaan tunnetut oivallisimmiksi koko maassa.

Kun tuo vanha irstailija oli kerran päässyt irti aviojumalattaren kahleista oli hän myöskin osannut kaksikymmentä vuotta säilyttää vapautensa, kunnes hän jälleen hairahtui joutumaan avioliiton satimeen. Hän oli näet erään kerran käydessään Pietarissa 1840 ja ollessaan illanvietossa keisarin sisaren, suuriruhtinatar Helena Pavlovnan luona alkanut vanhan tapansa mukaan lasketella leikkiä jotakuinkin vapaasti suuriruhtinattaren lukijattaren, neiti Krausen kanssa, unohtaen sananlaskun: »on ne badine pas avec l'amour», ei hakkailua ilman rakkautta. Mutta neiti Krause, jo vanhanpuoleinen tyttönen, olikin hänen vertaisensa älykkäisyydessä, antoi hänen leikkinsä mennä hieman pitkälle, oli ottavinaan sen täytenä totena vastaan, nousi ylös ja kiiruhti keisarin luo, ilmoittaen majesteetille, että parooni oli kosinut häntä, ja että hän tahtoi, ennenkuin rohkeni myöntävän vastauksen antaa, saada majesteetin suostumuksen siihen, koska hän oli hovin palveluksessa. Keisari, iloissaan ilmoituksesta, vei neiti Krausen paroonin luo, antoi myöntömyksensä liitolle ja toivotti heille kaikkein parhainta onnea aikomansa avioliiton aikana. Joskin Klinckowström lasketteli vapaasti leikkiä muiden kanssa tiesi hän kuitenkin, ettei keisari Nikolain kanssa ollut leikkimistä, ja niin syntyi tuo avioliitto, vaikkapa parooni jo olikin muutamia vuosia yli kuudenkymmenen vuoden vanha. Hän kuoli 1850 ja hänen leskelleen, joka sittemmin asusti Italiassa, maksettiin jonkinlaisena suosiolahjana 40 vuoden kuluessa 8,000 markan ylimääräinen eläke vuosittain tunnustukseksi niistä suurista ansioista ja palveluksista, joita hän maalle oli tehnyt.

* * * * *

Hänen poikaansa, Vilhelm Klinckowströmiä, joka vanhempainsa häiden aikana Tukholmassa oli jo kolmen vuoden vanha, ei kuitenkaan vielä tuossa tilaisuudessa julistettu lailliseksi perilliseksi, vaan tapahtui se vasta 12 vuotta senjälkeen, pojan päästessä ripille. Hän oli, kuten isänsäkin, kaunis, kookas ja komea mies, vaan ei ollut perinyt hänen lahjakkaisuuttaan eikä äitinsä hilpeää ja kiivasta mielialaa. Hän oli hyväntahtoinen, ystävällinen ja suopea kaikkia kohtaan, mutta hänellä ei ollut vähääkään sitä pontevuutta ja voimaa, joka vie miehen korkeuksia kohden maailmassa, vaikka hänellä muuten kyllä oli tie avoinna sukuperänsä perusteella moiseen kohoamiseen.

Vaikka »pitkä Vilhelm» oli jo kaartin luutnantti, oli hän kuitenkin kömpelyyteen asti ujo, arka ja seuraa karttava. Kun hienoimmista piireissä siihen aikaan ranskankielen taito oli välttämätön, otettiin erityisesti sitä varten, opettamaan nuorukaiselle kieltä ja samalla sopivia salonkitapoja, sanomaan kohteliaisuuksia, kumartamaan säännöllisesti, suutelemaan hienolla sulavuudella kädelle, tanssimaan j. n. e. nuori saksalainen kotiopettajatar, neiti Emelie Haasse Pietarista, joka suurella ahkeruudella antautui tehtävänsä.

Suku ei voinut aavistaakaan, että näistä harjoitusluennoista voisi koitua mitään vaaraa, sillä olisihan tuiki mahdotonta, että ujo ja nuori luutnantti suvun tietämättä ja siltä neuvoa kysymättä rohkenisi ajatellakaan räikeää epäsäätyisaviota tuon vähäpätöisen ja rumanlaisen kotiopettajattaren kanssa. Mutta tulen kanssa ei rankaisematta leikitellä. He molemmat olivat aivan nuoria ja harjoitustunteja oli paljon. Ja kuinka he sitten lienevätkään harjoitelleet, tanssineet, sanoneet kohteliaisuuksia, kumarrelleet ja suudelleet käsille, niin...

Seurauksena kaikesta oli se, että rakkaus viisaaseen opettajattarensa hulmahti nuoren kokemattoman oppilaan rinnassa ilmituleen, ja hän meni opettajattaren kanssa salaa naimisiin. Siitä

syntyi hirveä häväistyshälinä. Ei siinä kyllin, että isä hylkäsi poikansa eikä tahtonut senkoomin kuulla hänestä puhuttavankaan ja että sisar, kreivitär Louise, vanhan tapansa mukaan useita kertoja pyörtyi, hänen täytyi kaiken hyvän päälle vielä erota virastaan, sillä sellaisessa rykmentissä kuin Moskovan kaarti ei suvaittu siihen aikaan tuollaista avioliittoa.

Kaikeksi onneksi parantaa aika kaikki haavat, ja niin kävi nytkin. Vapaaherratar Emelie oli nainen, joka ymmärsi kärsivällisyydellä ja viisaudella voittaa kaikki vaikeudet, ja muutamain vuosien perästä tapahtui sovinto pitkin koko sukulaislinjaa. Vilhelm voi myöskin astua jälleen sotilaspalvelukseen, ei kuitenkaan kaartiin, vaan nyt erääseen linjarykmenttiin. Samalla kuin häntä sitten siirrettiin rykmentistä toiseen, kohosi hän arvoasteissa vähitellen sotilasalalla, kunnes hän vihdoin sai kenraalimajurin arvon ja määrättiin Suomen ylisotaoikeuden vakinaiseksi jäseneksi. Erosi sitten virastaan ja kuoli 1860 vain 53 vuoden iässä.

Vapaaherratar Emelie oli sangen lahjakas ja viisas ja hänellä oli hyvä pää. Hän oli aina valmis vastaamaan ja leikinlaskuun, ei ilkeään vaan joskus kyllä hieman kahtaannepäin ymmärrettävään. Sillä hän oivalsi mukaantua ja sovittaa käytöksensä Armfelt-Klinckowströmien piireissä siihen aikaan vallalla olevan sävyn mukaan, jonka kautta hän pian »löysikin armon» heidän edessään, jotka äsken eivät hänestä olleet tietävinäänkään tahi kohtelivat häntä kuin onnenkohottamaa nousukasta, ja hänestä tuli pian sekä kreivitär Louisen läheinen ystävä ja välttämätön seura että myöskin koko suvun johtava henki, melkein pä keskusta, jonka ympärillä perheen asiat liikkuvat.

Kodissaan oli hän hyvä ja ystävällinen, aina iloinen ja leikkisä ja vapaa kaikista sukuseikkoja koskevista ennakkoluuloista, ja hänellä oli kykyä järjestää kotinsa hauskaksi niin että siellä viihtyi sangen hyvin se pieni seurapiiri, joka heillä vierailulla kävi. Heidän avioliittonsa oli luullakseni sangen onnellinen; en ainakaan minä siltä taholta mitään epäsointuja kuullut. Heidän taloudellinen asemansa oli erittäin hyvä, sillä he omistivat paitsi kivitaloa Kaivopuistontien varrella, jossa he itse asuivat, vielä Kären kartanon Sauvon pitäjässä ja huomattavan Hiiskolan maatilaa Vihdissä. Ja kuitenkin piti aviovaimon ennen kuolemaansa 1868 nähdä koko tämän omaisuuden kohtalon oikusta hajoavan ja häviävän, ja joutua itse putipuhtaaksi paljastetuksi.

* * * * *

Heillä oli kaksi poikaa, Arthur ja Vilhelm, jotka minä jo lapsuusvuosiltani tunsin. Me tulimme ylioppilaaksi melkein samoihin aikoihin ja kun me kuuluimme samoihin seurapiireihin, olimme me aina yhdessä, vaikkakin meillä oli kokonaan erilaiset luonteet ja taipumukset.

Myöskin molemmat veljekset olivat toisiinsa verraten aivan vastakkaisluonteiset. Nuorempi heistä, Vilhelm, oli ulkomuodoltaan isänsä näköinen, vaikkakaan hän ei ollut niin komea ja kaunis kuin isänsä, ja samoin sisäisiltäkin ominaisuuksiltaan; hän oli hyvä, hiljainen, vaatimaton eikä ensinkään sukuylipeä. Hänen kanssaan olin minä yhtämielinen ja hyvissä väleissä ja meidät yhdisti toisiimme vankka ystävyys, jota vastoin minä toiseen veljekseen nähden olin sangen välinpitämätön. Vilhelm oli heiveröinen ja heikkorintainen, saaden jo aikaisin keuhkotaudin, jonka menehdyttämänä vaipui kuolemanuneeen jo nuoruutensa keväimessä, vuonna 1863.

Vanhempi veli, Arthur, oli taas osalleen saanut joukon kuuluisan isoisänsä ominaisuuksia, perimättä häneltä kuitenkaan hänen komeaa ulkomuotoaan ja hyvää päätään tai muita seurustelulahjoja. Hän piti isoisänsä hekkumallisia mielipiteitä ja elämää ihanteenaan ja koetti sitä jäljitellä, mutta unohti samalla, että se mikä mahdollisesti sopii ja käy laatuun jollekin hänen ylhäisyydelleen ja hienolle hovimiehelle, ei sovi kuitenkaan jokaiselle muulle, että suku on pystyssä pidettävä arvokkuudella ja sielun jaloudella, eikä yksin ulkonaisilla hienoilla tavoilla ja käytöksellä, ja että korkeiden sukuperien paljous muuten muodostuu raskauttavaksi taakaksi, joka tekee siitä, ken niillä komeilee, pelkän narrin.

Molemmilla veljeksillä oli hieman epäsäännöllisiä tapoja, ja minä muistan m. m. yhden siihen aikaan kerrotun hupaisen jutun heistä. Eräänä aamuna tulee Arthur kotiin, jolloin hänen äitinsä tulijalta kysyy:

»Missä sinä yöllä olet ollut?»

»Kun eilen illalla oli niin tavattoman paha ilma, jäin minä Ramsayhin yöksi.»

»Vai niin. — No oletko Vilhelmiä nähnyt?»

»En. — Eikö hän sitten ole kotona?»

»Ei ole. — Hänkin on ollut yön kotoa poissa, eikä ole vielääkään takasin tullut.»

Hieman myöhemmin miilustaa Vilhelm kotiin ja silloin alkaa äiti häneltä kysellä:

»Missä olet ollut yöllä?»

»Ramsayssa. Kun tuiskusi ja tuuli niin armottomasti, ajattelin että on viisainta jäädä sinne yöksi.»

»Vai niin. — Sittenhän sinä kai tapasit Arthurinkin siellä?»

»Arthurinko? — En minä häntä ole nähnyt.»

»Sepä merkillistä — hänhän oli kuitenkin siellä.»

»Niin, se voi kyllä olla mahdollista. Sillä pitäisihän mamman tietää, että Ramsaylaisilla on sellainen huoneusto, että siellä voi hyvin olla yhden illan tapaamatta toistaan.»

Äiti piti tuota vastausta niin tavattoman sukkelana, että hän kertoili juttua kaikkialla, joka siten joutui kiertosalalle.

Korkeiden esi-isäin, Fersen'ien, De la Gardie'ien ynnä muun suurväen jälkeläisenä (hän varoi viisaasti Haassen suvun mainitsemisen) piti Arthur syntyperää yksilön parhaimpana ominaisuutena, joka riitti tuottamaan menestystä maailmassa. Kaiken muun asetti hän toiselle sijalle ja halveksi sellaisia henkilöitä, jotka eivät olleet niin onnellisia, että heillä olisi ollut tuollainen sukuperän omaisuus. Hän oli todellinen »Don Ranudo» suomalaisessa asussa ja joutuikin sentähden usein ivan ja pilkan maalitauluksi.

Kun hän oli kerran sukulaistensa Armfeltien luona Rauhalinnassa, tuli puheeksi korkeat suvut, jotka olivat rappiolle joutuneet. Arthur kiisteli moista mahdollisuutta vastaan, arvelen samalla, että jos todellakin niin olisi käynyt jollekin suvulle, oli myöskin jokaisen aatelismiehen velvollisuus koettaa kohottaa se jälleen oikealle paikalleen yhteiskunnassa. — »Sellainen ei ole taas mikään helppo tehtävä», puuttui joku puheeseen. »Niinpä esimerkiksi aivan tässä lähellä asuu eräs parooni Pahumberg, joka nykyisin on vain köyhä pitäjänsuutari. Hänen kantaisänsä oli ollut kuuluisa kapteeni Jaakko Johansson Pahumaan talosta, joka Kirkholman tappelussa vuonna 1605 urhoollisuudellaan pelasti koko Ruotsin sotajoukon perikadosta ja jonka Kaarle IX sitten, palkkioksi hänen suurtyöstään, korotti vapaaherraksi nimellä Pahumberg. Mutta ennenkuin hän ennätti tulla sisäänkirjoitetuksi vapaaherralliseen sukuun, kaatui hän sodassa ja hänen jälkeläisensä olivat liian köyhiä voidakseen lunastaa suvun »sisäänottoa», ja niin on koko asia jäänyt sikseen. Pahumaan maatilasta on nyt jällellä vain mökkipahanen, jolla on yhä sama nimi. Sen omistaa tuon suvun viimeinen jälkeläinen, kyläsuutari, ainoana omaisuutenaan, paitsi kuninkaan antamaa arvokirjaa.»

Arthur, joka ei ollut kylliksi selvillä Ruotsin historiasta, otti leikkipuheen täydeksi todeksi, tuli kertomuksesta kerrassaan liikutetuksi ja piti aivan välttämättömänä, että jotain oli heti tehtävä tuon miesparan hyväksi, jota hän tahtoi sitäpaitsi tavata. Sehän kävisikin helposti päinsä, sillä Pahumaa sijaitsi vain penikulman päässä Rauhalinnasta. Päätettiin lähettää lähetti kysymään olisiko mies kotona, ja lähetti palasikin pian, ilmoittaen ett'ei hän tällä kertaa ollut kotosalla, vaan palaa viikon kuluttua. Sillä aikaa kirjoittaa piirteli maisteri Stolpe vanhalle pergamenttiliuskareelle latinankielisen arvokirjan vapaaherra Pahumbergille; kunniakirjan alle piirrettiin Carolus rex. Arvokirja pantiin sitten lihavan G. Philip Armfeltin toiseen kenkään, ja kun se oli siellä tallattavana ollut viikon päivät, oli se jo asiaankuuluvasti ruskea, niin että sitä todellakin voi pitää vanhanaikuisena muinaiskirjana. — Sitten lähdettiin suutarin luona käymään, jolle sitä ennen jo oli asia selitetty ja hänet opetettu näyttelemään osansa oikein; vanha kunniakirja otettiin esille, sitä katseltiin, tutkittiin ja omalle kielelle tulkittiin. Kun kaikki oli niinkuin olla pitikin, otti Arthur taskustaan suurenlaisen setelirahan ja ojensi sen suutarille hetken tarpeiden tyydyttämiseksi ja lupasi korkeiden suhteittensa ja tuttavuuksiensa avulla pian hankkia hänelle takasin hänen oikean arvonsa. Kukin voi mielessään kuvailla hänen mielenkarvautensa ja noloutensa kun hän sitten sai tietää, että koko juttu olikin ollut pelkkää kujetta.

Vaikka hän niin tavattomasti pöyhistelikin korkean sukuperänsä perusteella, unohti hän kuitenkin sen kokonaan ja menetteli itse aivan ristiriitaisesti niiden uhkeiden periaatteiden kanssa, joita hän kielellään lakkaamatta kantoi, menen avioliittoon naisen kanssa niistä piireistä, joista ei juuri ole tapana eikä pidä itselleen vaimoa ottaa. Kaikista tämän ylhäisen suvun keskuudessa tapahtuneista epäsäätyisavioliitoista oli tämä kuitenkin vaikein.

Hän vietti kesäänsä vuonna 1859 luonani Björkbodassa, jonne silloin, hauskaa kyllä, sain kokoontumaan useampia ystäviäni vierailemaan. Siellä sai hän kärsiä monta kujetta ja niellä monta pistosanaa salaperäisen lemmikkinsä tähden, jonka me kaikki hyvin tunsimme. Me toivoimme, että hän siten tulisi järkiinsä ja lopettaisi koko tuon lemmentuononsa. Mutta sen sijaan artyikin hän vain siitä ja piti kiini suunnitelmastaan yhä itsepäisemmin. Ja eräänä päivänä oli hän hävinnyt; häntä etsittiin turhaan kaikkialta, ja me aloimme kaikki olla jo levottomia ja pelätä, että joku onnettomuus on häntä kohdannut. Muutaman päivän perästä saimme kuitenkin kuulla, että hän oli noussut erääseen jaalaan, joka halkolastissa purjehti Tukholmaan. No siinä nyt ei ole mitään vaaraa, ajattelimme me ja arvelimme, että hän pian palaisi takasin purjehdusretkeltään, sillä hän ei ollut ottanut mukaansa passia, ei rahaa eikä edes vaatteitakaan. — Me odotimme kauan, mutta hän ei palannut.

Hän oli jatkanut matkaansa halkojaalalla ja tultuaan Furusundin ja Tukholman välille, nousi hän maihin erääseen tämän reitin varrella sijaitsevista suurista herraskartanoista, jossa hän esitteli itsensä isäntäväelle ja lateli pitkän ja uskottavalta kuuluvan jutun siitä kuinka hän muka oli parhaillaan ollut lintuja ampumassa ulkosaaristossa kun myrsky oli hänet ajanut eräälle kalliolle, kuinka häneltä sitten venhe karkasi ja hänet vihoviimein pelasti vaikeasta asemastaan eräs ohi purjehtiva halkojaala. Talossa uskottiin suomalaisen paroonin puheet sanasta sanaan ja anteliaasti hänelle annettiin mitä hän vain tarvitsi. Sieltä meni hän Tukholmaan, jossa hänen hellän tunneliekkinsä valtijatatar silloin asusti.

Siellä haki hän käsiinsä meidän kaikkien vanhan hyvän ystävämme, näyttelijä Vilhelm Åhman'in, joka otti huolekseen tarpeellisten muodollisuuksien toimittamisen. Kun kaikki oli kuntoon järjestetty, vuokrasi Åhman vaunut, joihin hän itse, sulhanen, morsian ja hänen äitinsä, pesijätär, istuutuivat ja ajoivat siten papin pakinoille, jossa vihkiminen äkkiä toimitettiin. Sieltä menivät he erääseen Tukholman ulkoravintolaan, jossa Åhman tarjosi hääseuralle yksinkertaisen päivällisen tämän vapaaherrallisen vihkiäisjuhlan lopettajaisiksi.

Syksyllä palasi nuori pari Helsinkiin, jossa rouva asetettiin asumaan johonkin taloon kauaksi Hietalahden seudulle ja piilotettiin huolellisesti maailman katseilta. Aavistettiin kyllä, että hän asui kaupungissa, mutta hän oli niin hyvin kätkeyty, että oli kerrassaan mahdotonta saada selville missä hän majaili, vaikkakin monta tutkistelua ja etsiskelyä toimeenpantiin. Vihoviimein, kuitenkin vasta kevätpuolella, onnistui veli Vilhelm Klinckowströmin saada viekkauella urkituksi tietoonsa tuon paikan. Hän vuokrasi näet posetiivin, jota hän soitatti syrjäisten talojen pihoissa ja kulki itse soittajan mukana valepuvussa, leuassaan tuuhea tekoparta, joka teki hänet kerrassaan tuntemattomaksi. Ja aivan oikein, viekkaus onnistui hyvin, sillä erälle portaille ilmestyi varomattomasti kyllä etsitty henkilö. Nyt oli vihdoinkin päästy varmuudella asian perille, eikä sitä siis pitemmältä enää voitu salata.

Vanhempien suru oli rajaton, mutta samalla voimaton, sillä tekonen oli jo nyt tehty, »fait accompli», eikä sitä enää voinut muuksi muuttaa. Ja hyvin voidaan sentähden kuvitella ylpeän kreivitär Louisen monet pyörtymyskohtaukset kun hän sai tietää veljenpoikansa liitosta.

Vaikkakaan hän ei ollut korttipelari eikä oikeastaan mikään tuhlari, oli hän kuitenkin ennen pitkää joutunut rappiolle yksinomaan sen vuoksi ett'ei hän kyennyt hoitamaan itseään eikä omaisuuttaan. Maatilat täytyi myödä toinen toisensa perästä, lopuksi itse päättila Hiiskola vuonna 1868, jolloin myöskin nuo kalliit, korkeata sukuperää esittävät muotokuvat ja vaakunamerkeillä koristettu suuri pöytäastiasto hävisivät kuin akanat tuuleen. Osa niistä lienee joutunut kokoelmiin.

Hänen muutamit ystävänsä ostivat hänelle pienen talonpoikaistalon, Rytön tilan Vihdin pitäjässä, jossa hän sitten polttimotarkastajana eleli kuolemaansa asti, 1883, kuitenkin tuossa vähäpätöisessäkin asemassa esiintyen aina samana luontoperäisenä vapaaherrana ja herkkuilijana kuin aina ennenkin.

Hänen leskensä, vapaaherratar Ottilia, eli miehensä jälkeen vielä seitsemäntoista vuotta, elättäen itsensä ompelemisella ja leivän leivonnalta. Hän oli viimeinen, joka meidän maassamme kantoi tuota suurta nimeä.

Sic transit gloria mundi! (Niin häipyy maailman kunnia.)

* * * * *

Joll'ei tietäisi, että se on mahdotonta, voisi olla taipuisa arvelemaan, että Herman Bang olisi ottanut aiheensa erinomaiseen romaniinsa »Haablöse slægter» tämän suurellisen suvun näistä kolmesta viimeisestä sukupolvesta. Se on näet pitkin matkaa aivan samanlaista tarinaa, ja osoitetaan siinä, eitä kun vanha suku, jolla on jaloja perinnäistapoja, solmii yhteyksiä ja liittoja sellaisten sukujen kanssa, joilla tuollaisia luontaisia vaistoja ei ole, syntyy siitä jonkinlainen sekarotu, joka saattaa suvun polvesta polveen yhä alemma, huonommaksi, kunnes se vihdoin hajoaa tahi vaipuu olemattomuuden hämäryyteen.

XXIV.

MUUTAMIA AATELISHOVEJA.

1850—60.

Useissa edellisissä luvuissa olen jo koettanut kuvailla meidän kanssakäymispiiriämme ja kuinka puoli

vuosisataa sitten asuttiin, elettiin ja huviteltiin Helsingissä siinä seurapiirissä, johon minäkin kuuluiin. Useimmat kuvauksistani ovat olleet talvisia kuvia ja senvuoksi tahdon seuraavassa kertomukseni täydentää muutamilla kesäelämää esittävillä kuvilla, ottaen ne kesäisestä elämästä eräissä suuremmissa, tutuissa aatelishoveissa. Kukin käsittää helposti, että kaikki oli siihen aikaan aivan toisenlaista, sillä eihän silloin vielä ollut minkäänlaisia rautateitä ja höyrylaivatkin olivat sangen harvinaisia. Siihen aikaan matkusti kukin tavallisesti omalla »kaleskallaan» ja usein omilla hevosillaan. Matka ei näinollen kovin nopeasti luistanut ja sitäpaitsi pysähdyttiin sitä muutamaksi tai muutamiksi päiviksi ystävien luo, jolla aikaa hevoset lepäilivät jatkuvaa matkantekoa varten. Tavallisesti lähdettiin tuollaiselle matkalle joka kesä ja ne perheet, jotka asuivat kymmenen tai kahdentoista penikulman alueella, luettiin kanssakäymispiiriin kuuluviksi.

Kun olin saanut lyyran lakkiini, muodostuivat kesän hausimmiksi huvituksiksi joskus vanhempieni kanssa mutta useimmiten yksin tekemäni vierailumatkat tuttaviemme luo heidän maatiloilleen, varsinkin jos perheessä sattui olemaan yhdenikäistä nuorta väkeä. Ei siinä kyllin että vieraat aina sydämellisesti tervetulleiksi toivotettiin, vaan muodostuivatpa vierailut pian suoranaiseksi velvollisuudeksi, jonka laiminlyömisestä suuresti pahastuttiin.

Pyydän lukijan hyväntahtoisesti seuraamaan minua eräällä tällaisella matkalla muutama suurempiin Helsingin ja Turun välillä sijaitseviin aatelishoveihin. Samallaisia maatiloja oli kyllä hajallaan maan etelä- ja sisäosissa, vaan koska minun tieni vasta paljon myöhemmin johti sille suunnalle, sivuutan ne nyt tällä kertaa.

Matkalla pääkaupungista länteenpäin pysähdyttiin ensimmäisen kerran Pikkalan kartanoon Siuntion pitäjässä; talo oli siinä kauniilla paikalla samannimisen joen ja lahden rannalla. Sen omisti siihen aikaan kenraali, parooni Erik Silfverhjelm.[1] Tilan rakennukset olivat aivan äskettäin rakennetut ja väikkyi niissä vielä uutuuden leima, kaikki oli upeaan kuntoon järjestetty ja hienoa, osoittaen että omistajan tässä talossa ei tarvinnut kulungeista eikä menoista välittää. Kun hän itse niihin aikoihin oleskeli Siperiassa, asui maatilalla kesäisin hänen kälynsä, leski-vapaaherratar Eva Silfverhjelm, kaunis, keski-ikäinen nainen, hieno ja herttainen olenoltaan ja käytökseltään. Hänen vanhin poikansa, Axel,[2] oli minun hyvä ystäväni lapsuusajoilta asti ja hänen tähtensä minä oikeastaan sinne vierailemaan meninkin, veljekset Ture ja Carl olivat näet vielä liian nuoria meidän seuraamme sopiakseen. Ja silloin oli aina hauskaa; milloin olimme metsästävässä tahi kalastamassa, milloin taas pilkkaan ampumassa tahi muissa huvituksissa vuorotellen.

[1] Vapaaherra *Erik Silfverhjelm* syntyi 1806, tuli Irkutskin komissarioviraston päälliköksi 1842, kenraalimajuri 1858, otti eron palveluksestaan 1861 ja kuoli 1881.

[2] Vapaaherra *Axel Silfverhjelm* syntyi 1830, tuli ylioppilaaksi 1849, Piikkiön tuomiokunnan tuomariksi 1870, kuoli 1888.

Vielä paljon myöhemminkin käväsin minä jonkun kerran Pikkalassa, jonne vanha kenraali, virkatoimistaan väsyneenä ja kylliksi varakkaana jätettyään tuotteliaan toimensa Irkutskin sotakomisariatien päällikkönä, oli asettautunut kaikessa rauhassa nauttimaan jäljellä olevista elämänpäivistään. Hän oli harvinaisen komea ukko; hopeanhohtoinen oli hänen tukkansa ja pitkä, aaltoileva hänen partansa. Hän oli aatelismiehen ja vanhan soturin oikea perikuva. Vilpittömänä, suoraluontoisena miehenä ei hän koskaan pelännyt lausua julki mielipidettään, koskipa asia sitten mitä tahansa. Hän oli vierasvarainen ja hyvänahkainen; senvuoksi käytiin kernaasti vanhuksen luona ja viihdyttiinkin hyvin hänen seurassaan. Mutta talolla oli vielä oma erityisyytensäkin. Siellä sai näet ihailta kallisarvoisia mattoja, taidekudoksia, turkiksia ja muita nähtävyyksiä, joita kaikenlaisia Itä-Aasiasta oli kerätty.

Kun Pikkalassa oli muutamia päiviä viivytty, jatkettiin matkaa tavallisesti suoraan Fagervikiin.

Tämä tila oli silloin vielä jakamaton ja olikin se yksi suurimmista maatila-alueista etelä-Suomessa, kerrassaan valtatilus, ulottuen Inkoon, Karjan, Pohjan, Tenholan, Karjalohjan ja Siuntion pitäjiin. Sen alueella sijaitsi kolme rautatehdasta, Fagervik sekä Pinjaisten ja Skogbyn tehtaat; ja tilukseen kuuluvat, silloin vielä haaskaamattomat, metsämaat olivat mahtavat. Metsän reunustaman sisäjärven rantamalla kohosi tämä vanha aatelishovi, kolmekerroksinen kivitalo sivustarakennuksineen, jotka välilleen muodostivat linnamaisen pengerpihan. Yleensä koko tämän iäkkään kartanon leimasi jonkinlainen ylhäisleima, jonka vertaista tuskin koko maassamme löytynee. Kaikesta huomasi, että varakkaan suvun eri sukupolvet olivat tämän kartanon rakentaneet, sitä hoidelleet ja kaunistaneet. Rehevät, satavuotiset, viileää varjoa suovat jalot puulajit osoittivat selvästi, ett'ei tämä paikka ollut eilisenpäivän lapsia, vaan sivistyksen iäkkäs työssija.

Tilan omisti siihen aikaan kamariherra, parooni Fridolf Hisinger,[1] jonka kanssa me olimme sukua sekä isäni että äitiini puolelta. Ja sukulaisuus aiheutti luonnollisesti vierailulla käyntejä.

[1] Vapaaherra *Fridolf Hisinger*, Fagervikin herra, syntyi 1803, kamariherra, kuoli 1853. Meni avioliittoon 1831 Vironmaalta kotoisin olevan *Alexandrine von Sodiseon* kanssa, joka kuoli 1869.

Heidän lapsiaan:

Edvard, syntyi 1832, suoritti filosofianmaisterin tutkinnon 1857, nykyinen Fagervikin omistaja, kuoli 1904. Oli naimisissa vuodesta 1858 hovineiti *Constance Ramsayn* kanssa, syntynyt 1837.

Mikael, syntynyt 1833, Suomen kaartin luutnantti, kuoli lavantautiin 1856.

Sofie, syntynyt 1834, naimisissa parooni Adolf von Kothenin kanssa.

Alexandrine, syntyi 1835, kuoli 1858.

Nathalie, syntynyt 1837, kuoli 1875, avioliitossa eversti, parooni *Knut von Troilin* kanssa.

Mauritz, syntyi 1839, luutnantti, erosi toimestaan 1864, omisti Skogbyn tehtaan, sittemmin Västerbyn Tammisaaren luona, oleskelee ulkomailla.

Eugenie, syntynyt 1845, avioliitossa vuodesta 1870 luutnantti, parooni *Rabbe Wreden* kanssa.

Fridolf, syntynyt 1845, omisti Pinjaisten tehtaan, oleskelee nyt ulkomailla.

Vanha parooni oli aikansa tahi ehkäpä paremmin menneen ajan perikuva. Hänen olennossaan oli jotain eristapaista, niin sanoaksemme originellia, nykyajan käsityksen mukaan, mutta se kaikki ilmeni hyvään suuntaan. Ollen ylimyksellinen koko sisäiseen ihmiseensä nähden, tahtoi hän ulkonaisestikin sellaisena esiintyä ja oli sen vuoksi erinomaisen kohtelias, huomaavainen ja palvelevainen jokaista kohtaan, mutta samalla ainakin meidän nuorten mielestä hieman liian kursaileva ja vanhojen seuratapojen kaavoihin pinttynyt. Hänen sanansa olivat aina tarkasti punnittuja, viimeisteltyjä, ja kun vain tilaisuutta sattui, höysti hän puheensa jollakin mairittelevalla kohteliaisuudella tai ranskalaisella sananlaskulla. Me nuoremman sukupolven aikalaiset, jotka emme enää kaikkeen tuollaiseen olleet tottuneet, emme voineet olla joskus nauramatta moisille meiningeille. Seurustelukeskusteluun kuului pääasiallisesti ranskalaisten sukkelain kaskujen ja juttujen kertoeleminen, joita täytyi kärsivällisesti kuunnella, vaikkapa ne oli kuultukin jo useampaan kertaan ennen, sillä »ohjelmisto» ei ollut suuri, se loppui aina pian.

Elämäkatsomukseltaan oli hän sangen vakava ja vielä enemmän vanhoillinen, jopa sellaiseen äärimäisyyteen asti, että hän suurella vastenmielisyydellä katseli kaikkea uutta, jota tänä kehityksen aikana yllinkyllin maailmassa ilmeni. Kun Hangon rata rakennettiin ja se tuli kulkemaan pitkiä matkoja hänen maitansa pitkin, ei hän tahtonut koskaan nähdä koko rautatietä, vielä vähemmin sitä myöten matkustaa. Tuollainen laitos ei sopinut hänen mielestään meidän köyhään, harvaan asuttuun maahan; se toi mukanaan enemmän pahaa kuin hyvää ja muodosti jälleen yhden askeleen ihmisten yhdenmukaistumiseen päin. Käydessään säännöllisellä vuosivierailullaan sisarensa ja lankonsa luona Mustiossa täytyi hänen vaunuillaan ajaa rautatiekiskoja yli, mutta silloin ummisti hän aina silmänsä päästäkseen näkemästä tuota uudenaikaista iljetystä. Eikä hän myöskään Helsingissä tahtonut käydä, sillä tuo vanha ylimysherra piti itseään liian hyvänä tungeskelemaan siellä virkamiesten ja kaikenlaisten nousukkaiden seassa; hän piti parempana elää ylhäistä elämää maaruhtinaana suurella maatilallaan, joskin hän siellä oli muusta maailmasta eristettyä.

Päivällisaterian söi hän aina puettuna hännystakkiin, useimmiten ruskeaan ja kiiltonappiseen, kaulassaan valkoinen kaulavaate. Aterian aikana kohotti hän lasinsa jokaiselle läsnäolevalle vieraille tarkasti harkitussa suku-, arvo- tahi ikäjärjestyksessä — arvoasteikko, jota me nuoret huviksemme usein ennakolta suunnittelimme. Täytyi olla aina sangen varuillaan, sillä kaiken piti tapahtua asianmukaisten seurustelumenojen mukaan; nykyajan ujoitelematonta, ilomielistä mielialaa ja tunnelmaa ei suvaittu.

Hän oli innokas kukkainsuosija ja viljelijä ja niinpä olivatkin Fagervikin puutarhat hänen aikanaan kuuluisat parhaimpina ja milt'ei ainoina laatuaan koko maassa. Hänen puutarhassaan, joka oli järjestetty hyvin mykeväälle maa-alueelle, oli penkereitä, portaita ja lehtiholvien suojassa kulkevia käytäviä, se oli Linné-temppeli leikellyine, yhteen kasvavine lehmuksineen, huvimajoineen, siltoineen ja linnoineen. Siellä sai nähdä sitäpaitsi meidän maassamme harvinaisia kasveja, kuten pyökkipuita, saksanpähkinäpuita, muratteja, rododendronia, azaleoja ja muita arkoja puulajeja ja kasveja, kasvaen ulkona puutarhassa ja kestäen meidän pohjoisen ankaran talvemme. Mutta suurinta huomiota vetivät puoleensa monet kalliit kasvihuoneet, erilaiset erilaisia ilmanaloja varten; varsinkin oli trooppilisen ilmaston kallisarvoisia orkideoja varten rakennettu huone huvittava katsella ja oli se ainoa laatuaan maassamme silloin, ja luullakseni vielä nytkin. Mutta ei hän niinkään paljon haaveksinut kukkasten kauneutta kuin niiden harvinaisuutta ja ja muotojen sekä värien eriskummaisuutta ja omituisuutta.

Häntä huvitti tavattomasti kun hän sai kuljettaa vieraansa tuonne lempipaikalleen ja siellä tarkkaan selittää heille muutamien harvinaisten kasvien omituisuuksia. Kun minä olin kasvienkeräämiseen ja tutkimiseen yleensä suuresti mieltynyt, kuuntelin minä mielelläni hänen turhantarkkoja selityksiään ja minä luulen näin osoittamallani huomaavaisuudella voittaneeni hänen suuren suosionsa, jota hän sitten aina »serkkua» kohtaan osoitti — niin hän minua kutsui. Mutta sattui usein niinkin, että hänen vaivannäkönsä tässä suhteessa kohdistuivat henkilöihin, jotka eivät vähääkään kasvimaailmasta välittäneet, vaan jotka — pakosta kärsivällisesti kuunneltuaan hänen esityksiään — esitelmän loputtua seisoivat yhtä tietämättöminä ja tyhminä kuin sen alkaessakin. Hän huomasi usein kuinka kuulijat olivat kärsimättömiä ja kuinka he välinpitämättömyyttään osoittivat ja se häntä suuresti suretti, mutta ei kuitenkaan lannistanut hänen mieltään eikä estänyt häntä seuraavalle vieraille yhtä juurtajaksaan kuvailemasta rakkaan puutarhansa harvinaisia aarteita.

Itse hän ei kuitenkaan saanut sanottavasti kauneista laitoksistaan nauttia, sillä huonon terveytensä tähden sulkeutui hän huoneisiinsa jo ensimmäisten koleiden syksypäivien tultua eikä niistä ulkosalle liikahantanut ennenkuin kesä jälleen täydessä ihanuudessaan kukoisti. Muutamia erikoisia, harvinaisia kasveja vietiin senvuoksi kylmien vuodenaikojen kuluessa hänen huoneustoonsa ikäänkuin tervehdykseksi ihanasta kukkaismaailmasta.

Huomioonottamatta niitä omituisuuksia, jotka hänelle erikoisesti ominaisia olivat, oli hän kuitenkin pohjaltaan todellinen aatelismies ylevine tarkotusperineen, »l'ancien regimen» edustaja, ja sellaisena häntä jokainen kunnioitti ja hänestä kaikki pitivät, jotka häntä lähemmin tunsivat.

Vapaaherratar, hänen puolisonsa oli kaunis ja komea nainen; hänen käytöksensä oli arvokas ja herttainen ja hän oli aina erittäin kohtelias talossa käypiä vieraita kohtaan.

Mutta eivät sitä vetovoimaa, jonka aiheuttamana minä niin usein siihen aikaan tulin Fagervikissa käyneeksi, muodostaneet kuitenkaan sukulaisuussuhteet, ei paikan ihannuus eikä myöskään kasvitieteelliset harvinaisuudet. Siellä oli silloin voimakkaampi vetovoima, joukko kasvavaa nuorisoa, neljä tytärtä ja neljä poikaa, useat heistä jotakuinkin minun ikäisiäni, iloisia, hyviä, herttaisia ja hyvin kasvatettuja. Ja heidän luokseen kokoontui aina kesäisin parvi samanikäisiä, sangen monilukuinen seura, josta nyt parhaiten muistan kenraalisetäni tyttären Olgan (sitemmin kenraalinrouva von Ammond, kuoli 1902) ja Constancen (nykyinen Fagervikin vapaaherratar), neiti Anna Hartvall'in y. m., muutamia nuoria kaartinupseeria, Adolf Nordenskiöldin, Georg Ramsayn, Adolf von Kotherin, Axel Silfverhjelmin ja monta muuta, minä heidän joukossaan, sillä minä olin harvoin seurasta poissa. Hilpeämielisinä, leikkiä laskien ja vapaina painostavasta, kursastelevasta jäykkydestä, jonka tuli vallita vanhuksien läsnäollessa, vietimme riemuissa ja iloissa suurimman osan päiviämme jonkun matkan päässä talosta sijaitsevassa suuressa, kauniissa puistossa, jossa satavuotisia puita kasvoi, ja kaikenlaisia vehkeitä ja kujeita me siellä toimeenpanimme joko kiinalaisessa huvihuoneessa, labyrintissa tahi sitten luolassa. Jos ilma ei sallinut meidän luonnon helmassa oleskella, kokoonnuimme kirjastosaliin kolmanteen kerrokseen, jossa saimme iloa pitää yhtä häiritsemättä. Nopeasti kuluivat ja menneisyyteen häipyivät nämä päivät, mutta vielä näin puolen vuosisadan perästäkin väikkyvät ne valopilkkuina muistissani.

Läheisin suurempi tila oli Mustion tehdas, joka sijaitsi noin pari penikulmaa Fagervikin pohjoispuolella. Sen omisti siihen aikaan vuorineuvos, vuodesta 1859 vapaaherra Magnus Linder, Mustion herra, avioliitossa vapaaherratar Jeanette Hisingerin kanssa, jonka kautta me olimme tämän perheen kanssa samanlaisissa sukulaisuussuhteissa kuin hänen Fagervikissa asuvan veljensäkin kanssa, ja täytyikin meidän näinollen ajan vaatimusten mukaan tehdä tässäkin talossa velvollisuusvierailut matkustaessamme sen ohi.[1]

[1] Vapaaherra *Magnus Linder*, Mustion herra, syntynyt 1792, tehtaan isäntä, vuorineuvos 1856, vapaaherra 1859, muodosti Mustion sukukartanoksi 1859, kuoli 1863, meni avioliittoon 1819 vapaaherratar *Jeanette Hisingerin* kanssa Fagervikista, syntynyt 1800, kuollut 1887.

Heidän lapsensa:

Fridolf, syntynyt 1823, tuli sotakamreeriksi 1855, kamarieherraksi 1876, hovimestariksi 1885, kuoli 1896.

Augusta, syntyi 1825, kuoli 1893.

Mustion tehdas, sijaitseva Karjan ja Karjalohjan pitäjissä, siihen kuuluvine tiloineen, Laxpohja Lohjan pitäjässä ja Vanjärvi Vihdissä sekä joukko muita tiluksia, oli yksi etelä-Suomen suurimmista tiloista, jonka parooni M. Linder teki sitten sukukartanoksi suvussaan.

Se sijaitsi kauniin, suuren Lohjanjärven päässä, josta Karjanjoki eli Svartå juoksuunsa alkaa, muodostaen tehtaan kohdalla viisi voimakasta vesiputousta aivan peräkkäin. Paikka on

luonnonihanimpia koko siinä osassa maatamme. Pauhaavain, vaahtoavain putousten reunuksilta ylenee mahtavia, satavuotisia puita kasvava puisto ja puiden tuuhealehväiset oksat riippuvat kuohuina kiehuvaan koskien yllä. Pitkät käytävät, kiemurrellen huimaavan korkeiden puiden lomitse, johtivat ylös linnanmuotoiseen huvihuoneeseen, josta ihana näköala yli kauniin ympäristön avautui katsojan eteen. Sinne vietiin tavallisesti vieraat kirjoittamaan nimensä ja samalla joskus myös pienen runopätkän tahi lauselman siellä olevaan muistokirjaan. Kun tuo muistokirja on ollut olemassa aina vuodesta 1813 asti, on se ainoa laatuaan ja mielenkiintoa herättävä kirja, sisältäen suuren osan Suomessa lähemmäs vuosisadan kuluessa oleskelleiden ylhäissukuisten ja loisteliaiden henkilöiden nimikirjoituksia.

Mustion tehdas perustettiin vuonna 1605 ja on se siis maamme vanhin rautatehdas. Kaikki siellä osoittaakin, että se on satavuotinen sivistyspaikka ja oikea aatelishovi. Kaksikerroksinen päärakennus ullakoineen on suuri ja upea ja vielä nytkin säilynyt hyvässä kunnossa huolimatta iästään ja vaikkakin se on puusta rakennettu, mutta se rakennettiin aikana, jolloin vielä meidän metsissämme löytyi teräslujaa puutavaraa, kerrassaan kovaa kuin rauta.

Kun astuu sisään tuohon vanhaan rakennukseen, kohtaa siellä tulijaa nykypäivinä harvinainen näky, kahdeksantoista vuosisadan loppupuoliskolta muuttumattomana säilynyt huoneusto. Melkein joka huoneessa on kuuluisa koristemaalari Desprez aikaa ja tyyliä uskollisesti seuraten koristellut ja maalannut öljyvärinkankaalla päällystetyt seinät. Erittäinkin vetää huomion puoleensa eräs huone alakerroksessa, jonka seinille on maalattu grisaille-väriin vivahtava mielikuviuksellinen maisema. Useissa huoneissa nähdään seisovan vielä erinomaisen kauniit, vanhat hollantilaiset kaakeliuunit messinkisillä jaloillaan. Muutamissa taas ovat kullatut, silkkikankaalla päällystetyt rokokotyylliset huonekalut samoilla paikoillaan ja yhtä hyvinä säilyneinä kuin Kustaa kolmannen aikana, ja eräässä huoneessa nähdään vielä sama suuri, kullattu uudinsänky, jossa Kustaa kuningas lepäsi 1787 ja keisari Aleksanteri I 1812. Muissa huoneissa on taas säilytetty tarkasti viime vuosisadan alussa vallinnut mahonki-empire-tyyli, joka on myöskin jo nyt vanhanaikainen. Kaikki on tässä talossa säilytetty niin tarkasti ja menneisyyttä kunnioittavasti, ett'ei ajan kuluttava hammas eivätkä uudemmat maku- tai kuosisuunnat ole pystyneet sinne tunkeutumaan, vanhaa siellä järkyttämään tai hävittämään taikkapa sen sijalle siellä tuomaan kaikenlaista uudenaikaista ja arvotonta, niinkuin on käynyt useimmissa muissa paikoissa.

On vielä huomattava, että sukutilan nykyinen omistaja, kamarijunkkari Hjalmar Linder on yhä lisännyt talon vanhanaikaista kalustoa hankkimalla sen lisäksi kokoelman todellisia taidearteita, arvokkaita tauluja, pronssi- ja marmorikapineita sekä kallisarvoisia vanhoja huonekaluja, seinämattoja ja muuta sellaista, kaikki sopien tyyliinsä puolesta hyvin yhteen entisten tavarain ja itse paikan kanssa; siten on hän yhä ylentänyt tämän kokonaisuuden hienoutta, ylevyyttä ja kuosin kauneutta.

Nämä molemmat suuret tilukset, Fagervik ja Mustio, olivat monessa suhteessa suuresti toistensa kaltaiset ja kilpailivat keskenään niin sisäisiin kuin ulkopuolisiin oloihin nähden. Molemmat olivat suurempia ja hyvin rakennettuja aatelishoveja kauniine puistoineen ja puutarhoineen, ja molemmissa niissä oli vallalla samanlainen harkittu ja ylimyksellinen sävy, sama vanhoillisuus ja eristäytyminen muusta maailmasta, samallinen jäykkyys ja samallaiset vaatimukset. Mutta kuitenkin oli näiden paikkojen välillä huomattava eroitus olemassa, sillä samalla kun sävy, perussävel Fagervikissa oli lämmin, joskus sydämellinenkin, oli se Mustiossa, varsinkin mitä emäntään tulee, kylmä, usein pureva ja karvas. Keskusteluissa tuntui, joskin se yleensä kävi kohteliaasti, jonkunlainen pippurin liikamaku, varsinkin jos oli puhe yleisistä asioista, mutta myöskin joskus yksityisseikoista puheltaessa.

Fagervikissa oli joukko nuorta väkeä, joka kylvi eloisuutta ympärilleen ja täytti ilolla kartanon salit, mutta Mustiossa vallitsi tuskallinen hiljaisuus ja pakonperäinen jäykkyys. Ainoa tytärtä, neiti Augustaa, joka jo oli vanhemmanpuoleinen tyttö, oli luonto äitipuolen tavoin kohdellut, hän oli siitä katkeroitunut ja vetäytyi maailman menoista syrjään, arastellen asettua maailman silmäin arvosteltavaksi. Poika taas, kaikkialla nähty ja tunnettu parooni Fridolf, siihen aikaan »sotakamreeri» ja virkamies »erityisiä toimia varten» kreivi Bergin käytettävänä, oli omasta arvostaan otaksumainsa suurten ajatusten ja tyhjänpäiväisten puuhainsa kautta ylhäisten ja korkeiden viranomaisten kintereillä sekä terävän, armottoman kielensä tähden voittanut puolelleen useiden vastenmielisyyden ja vain harvojen myötätuntoisuuden sen sijaan että hän olisi kohottautunut sellaiseen kunnioitettuun ja riippumattomaan asemaan kuin hänellä sukuperänsä perusteella niin perin hyvin olisi ollut tilaisuutta.

Kun ylhäisempiä vieraita tuli Mustion herrasväen luo, joka muuten jokapäiväisessä elämässä eleli sangen yksinkertaisesti ja säästäväisesti, pidettiin siellä vieraita ylen isoisesti ja loisteliaasti. Äkkiä sammutettiin silloin talikynttelit ja valovirta kattoruunuista ja haarakynttelijaloista tulvehti tulijoita vastaan. Ruoka-ateriat, joihin kuului lukematon joukko eri ruokalajeja, tarjoiltiin välkkyviltä hopea-astioilta, ja useat livrèpukuiset palvelijat pitivät tarjoilusta huolta. Mutta vaikkakin tällaisesta ulkonaisesta komeudesta hyvää huolta pidettiin ja kaikki sisäinen elämä huolellisesti kätkeettiin vieraiden katseilta, tuntui kuitenkin, joskin epäselvästi, kuin kulussien takana kaikki olisi toisenlaista.

Minä en kuitenkaan voinut koskaan kuvitella, että tuo eroitus olisi niin suuri kuin sen sitten paljon myöhemmin havaitsin todellisuudessa olevan. Minä hämmästyin huomattessani vastakohtan loistavan juhlapäiväiskomeuden ja yksinkertaisen jokapäiväiselämän välillä.

Huolimatta näistä pienistä heikkouksista ja vaikka mitalin takapuoli ei etupuolta vastannutkaan, osasi Mustion vanha herrasväki kuitenkin ympäröidä itsensä ja olonsa sellaisella suurellisuuden ja ylhäisen sävyn sädekehällä, että kaikki, ylhäisimmätkin ja vaatelijaimmat pitivät kunnianaan vierailta tässä talossa.

Yhtä suuressa määrässä kuin Mustion nykyinen omistaja on kaunistellut kartanonsa sisuspuolta, on hän myöskin ulottanut toimintansa sen ulkopuoliseen kohottamiseen. Vanhan jättiläismäisen kankirautapajan paikalla kohoaa nyt suuremoinen puuvanuketehdas, uudenaikaisin ja hienoin laitos alallaan koko maassamme; siellä nähdään nyt sitä paitsi sähkövoimalla käypä sahalaitos, sähkörata rautatieasemalle, kaikkialla sähkövalaistus, viljavuutta ja hyvin muokattuja vainioita, uudet talli- ja navettarakennukset, uusia kasvihuoneita ja hauskoja työväenasuntoja hävinneiden hökkelien sijalla. Minne tahansa silmänsä luokaan, huomaa työvoiman yhdistyneenä kauneusaistiin, ja niin onkin Mustio kaikkine vanhoine muistoinen ja muinaistapoineen muutaman vuoden kuluessa muodostunut myöskin uudenaikaisen herraskartanon perikuvaksi, jollaisia ikävä kyllä ei monta maassamme löydy.

Kun sitten jatkoi matkaansa länteenpäin, oli Fiskarsin tehdas Pohjan pitäjässä lähin suurempi aatelishovi. Se oli siihen aikaan maamme paras rautatehdas ja yksi suurimmista maatiloista. Vuonna 1822 oli se oston kautta joutunut silloiselle apteekkarille, sittemmin vuorineuvos John von Julin'lle, joka yhä laajensi aluetta niin että se nyt kuvaamanani aikana, jolloin sitä ei vielä oltu jaettu perillisten kesken, käsitti paitsi itse Fiskarsia vielä Kosken, Kytäjän ja Trollshofdan rautatehtaat, Antskogin tehtaata, Kärkelän vaskitehtaan ja Orijärven vaskikaivokset — suuremoinen tilusryhmä, joka ulottui Pohjan, Kiskon, Tenholan ja Perniön pitäjiin.

Suuret teollisuuslaitokset, valssilaitos, valimo, konepaja, vaskitehdas, hienotakeiden paja ja veitsitehdas, tehtaan luonnonihana asema kauniissa laaksossa ja komea, kivistä rakennettu, kuparikattoinen, kolmikerroksinen päärakennus, kaikki tämä yhteensä kohotti Fiskarsin huomatuimpain nähtävyyksien joukkoon tässä osassa maataamme.

Tähän aikaan omisti sen vuorineuvoksen vanhin poika, nuori tehtaanisäntä Emil Lindsay von Julin, joka oli silloin maamme rikkaimpia miehiä.[1] Jo lapsuudessaan poti hän riisitautia ja tuli senvuoksi kyttyräselkäksi ja sairaalaiseksi koko iäkseen, mutta pysyi heikosta ja heiveröisestä terveydestään huolimatta hilpeämielisenä, oli ystävällinen, vieraanvarainen ja viihtyi hyvin hausassa ja iloisessa seurassa.

[1] *Emil Lindsay von Julin*, syntynyt 1835, Fiskarsin omistaja, kuollut 1898. Oli avioliitossa ruotsalaisen *Hildur Kistnerin* kanssa, syntynyt 1842.

Senvuoksi matkustettiin usein Fiskarsiin, kuitenkin mieluummin yhdessä joukossa, jolloin matkan tavallisesti esitti ja alkuunsa puuhasi hänen ystävänsä, kreivi Bergin adjutantti, silloinen kapteeni, sittemmin kenraali Senjavin. Elämänhaluisten nuorten iloisessa seurassa kävi kaikki tällaisissa tilaisuuksissa sangen ujostelematta ja hilpeästi päinsä, sillä siellä ei ollut emäntää eikä minkäänlaisia siteitä, ja vaikka isännän heikon terveytensä tähden täytyikin ehdottomasti pidättäytyä nautinnoista, ei vieraiden kestitystä kuitenkaan säästetty, ja isännän suurin huvi olikin nähdä vieraansa niin hilpeällä ja riemukkaalla tuulella kuin suinkin. Kohottaakseen yhä vetreämmäksi iloisen tunnelman, oli hänellä luonaan aina iloinen kapteeni Åkerman — luullakseni isännän alituinen päävieras — joka kauniin äänensä ja loppumattoman Bellman'in laulu-, Gluntti- ja hupaisten veisuvarastojensa kautta osasi pitää ruokailuhan ja hilpeän tunnelman vallalla.

Vaikkakin hän oli pohjaltaan hyvä ja yleväajatuksinen, oli tuolla nuorella, rikkaalla tehtaanomistajalla kuitenkin omat omituisuutensa, ja hän oli joskus sangen pistopuheinen, pureva ja äreä. Hän oli erittäin huvitettu metsästyksestä, ei kuitenkaan erityisesti tavallisesta eränkävinnistä metsämailla, vaan antaessaan opetettujen rottakoiriensa riehtausta vihaamiensa kissojen kimppuun tehtaalla ja sen ympäristöllä, ja hän voikin sitten oikein ihastuksissaan kuvailla villin metsästyksen kuluessa tehtyjä notkeita hyppäyksiä ja kuinka kissaraukat vihoviimein, tulisen taistelun jälkeen, nääntyivät ja kuinka päällelarkkaavat hätyyttäjät repivät ne riekaleiksi.

Kerran eräänä tuulisena kesäpäivänä kysyi hän tahtoisimmeko me nähdä tuiskusäätä. Kaikki nauroivat tietysti tuollaiselle hullulle esitykselle keskellä kesää, mutta hän väitti että hän pystyisi tuiskun aikaansaamaan. Hän pistäisi ullakolle, jonne hänen äitipuolensa (syntyisin Jägerskiöld) huolellisena perheenemäntänä oli kerännyt joukon höyhenillä täytettyjä säkkeitä, säästellen höyheniä vuosikausia. Otti sieltä säkit ja puisteli höyhenet ilmaan tuulessa liehumaan. Ja katso! Yli koko tehtaan alkoi tosiaankin tuiskuta kun koko höyhenjoukko tuprusi avaruudessa, liipottellen tuulen mukana pitkiä matkoja ympäriinsä. — Ajatelkaahan sitten vanhan säästäväisen rouvan harmia kun hän näki

höyhensäkinä tyhjinä. — Tällaisia eriskummallisia päähänpistoja oli hänellä usein nuorempana ollessaan, kunnes hänen luonteensa vuosien mittaan talttui tyynemmäksi.

Huonontuneet raudan kauppasuhteet ja liikkeen selkkautunut tila aiheutti sen, että Fiskarsista muodostettiin osakeyhtiö, jossa Emil von Julin pysyi edelleen yhtenä pää-osakkaista. Hän asui sittemmin pitkät ajat Tammisaarella, kunnes vihdoinkin asettui asumaan Helsinkiin. Siellä nähtiin hänen usein viettävän aikaansa kirjaston suuressa lukusalissa, jossa hän tutkiskeli vanhoja suuria nidoksia, tehden niistä turhantarkkoja ja eriskummallisia muistiinpanoja, käyttämättä niitä sitten kuitenkaan mihinkään.

Vaikka hänen ulkonaiset olosuhteensa olivatkin sangen suuresti muuttuneet, oli hän kuitenkin aina tyytyväinen osaansa, hyväsydäminen, ystävällinen ja oikeinajatteleva.

Lähellä Fiskarsia, samassa pitäjässä, mutta metsäreunanaisen Karjanjoen etelärannalla, sillä kohdalla, jossa joki Pohjan lahteen laskee, sijaitsi kaunis Joensuun säteritila, jonka siihen aikaan omisti everstiluutnantti Carl Linder.[1] Tila oli aivan lähellä ja näkyi se suurelle kulkuväylälle. Sinne poikettiin mielihyvin ohi kulkiessa ja mitä ystävällisemmin otti siellä vanha sotilas, tilan omistaja tulijat vastaan. Hän oli ollut jo monta vuotta leskimiehenä, oli vieraanvarainen, leikillinen ja harvinaisen ihmisellinen, koko olennoltansa veljensä, Mustion paroonin vastakohta. Ja joskin päivällisaterian aikana täytyi ottaa vaariin ajan arvossapidettävät tavat, oli kuitenkin Joensuun kartanossa vallalla luonnollinen, raikas ja hauska tunnelmasävy, jota vielä isännän eloisat ja pirteät kaskut elähyttivät. Hän oli ollut ylioppilaana Upsalassa ennenkuin astui sotilaspalvelukseen ja hän osasikin aina luonteessaan ja käsityksessään säilyttää onnellisen yhdistelmän sotilaallisista ja siviilialueista. Hän oli kauniimman sukupuolen innokas ihailija. Myöskin oli hän tunnettu kauniiden hevosten ja ratsastusurheilun ystäväksi ja hänen hevostallinsa olikin yksi maamme mainioimmista ja huomattavimmista.

[1] *Carl Linder*, syntynyt 1796, tuli ylioppilaaksi Upsalassa, meni sitten sotilaspalvelukseen, tuli majuriksi Moskovan rakuunoihin, oli sittemmin 2:n suomenmaalaisen jalkaväkirykmentin päällikkönä, aateloitiin 1830, sai eron palveluksestaan everstiluutnantin arvolla 1831, kuoli 1866. Oli avioliitossa ensin vuodesta 1828 *Nathalie von Wistingshausen*'in kanssa, kuoli 1832, sekä sitten vuodesta 1835 *Helena von Brevern*'in kanssa, kuoli 1839.

Tämä kaunis maatila on hänen kuolemansa jälkeen ollut monenlaisten vaihtelevain kohtaloiden alaisena, joutuen sitten lopuksi Fiskarsin osakeyhtiön haltuun. Sen nimi on nyt Åminnefors ja se on muodostettu rautatehtaaksi.

Hiukan etempänä etelässä, naapuripitäjässä Bromarvissa sijaitsi luonnonihanuudesta kuuluisa Riilahden kartano, kreivillisen Aminoffin suvun sukutila. Sen omisti siihen aikaan kenraaliadjutantti, kreivi Adolf Aminoff.[1] Kartanon rakennus, vähäpätöinen mutta hauska yksikerroksinen maalaistalo ullakkokamareineen ja vieraita varten varattuine sivustarakennuksineen, ei ulkoapäin vastannut niitä kuvailuja, joita ennakoita ehkä mielessä tehtiin tällaisesta kreivillisestä aatelishovista. Mutta se oli kuitenkin asunto, joka monessa suhteessa herätti suurta mielenkiintoa. Sen koko sisuspuoli, joka huone ja huonekalu palautti vielä mieleen aikakirjoissamme usein mainitun, sotilaana, hovi- ja valtiomiehenä tunnetun vanhan Kustaa-kuninkaan aikalaisen, kreivi Johan Fredrik Aminoffin, tämän sukutilan perustajan, joka oli tilan silloisen omistajan isä. Vanha kirjasto, muotokuvat, taulut, vanhanaikaiset huonekalut ja monenlaiset kootut muistot johtivat katselijan ajatukset joka askeleella menneelle vuosisadalle ja hurmaajakuninkaan ajoille.

[1] Kreivi *Adolf Aminoff*, syntynyt 1806, meni sotapalvelukseen 1823, otti osaa Turkin sotaan 1828—29 ja Puolan 1831—32, nimitettiin kapteeniksi 1836, sai eron everstin arvolla 1838. Tuli Turun ruotuväkipataljoonan päälliköksi 1854, kenraalimajuriksi 1858, kenraaliksi keisarilliseen seurueeseen 1863, kenraaliluutnantiksi 1868, kenraaliadjutantiksi 1873, kuoli 1884. Oli avioliitossa vuodesta 1840 *Sofia Björkenheimin* kanssa, joka syntyi 1822 ja kuoli 1904.

Kartanon isäntä, itse ennen muita ollen vakuutettu siitä että hän oli »le premier gentilhomme», ensiluokan aatelismies Suomessa, koettikin sekä puheessa että esiintymisessään sitä osoittaa, samoin kuin ritariillisen ajatustavan ja tekojen kautta puolustaa paikkaansa sellaisena. Kernaasti annettiin hänelle anteeksi hänen heikot puolensa katsoen hänen hyviin ominaisuuksiinsa. Hän oli koko olemukseltaan sydämellinen, avomielinen ja vapaa, iloluontoinen ja hyvä, vierasvarainen sekä erinomaisen huomaavainen ja kohtelias kaikkia kohtaan, sillä hän ymmärsi hyvin että »noblesse oblige», aateluus velvoittaa. Hän oli ritari, jos niin tahdotaan sanoa, joskin uudenkuosisessa puvussa, joka tapauksessa omintakeinen persoonallisuus.

Kohtalo eli sattuma suosi häntä usein onnellisesti. Niinpä kerrotaan, että hän sai kiittää sulaa sattumaa siitä, että hänet nimitettiin keisari Aleksanteri II:n kenraaliadjutantiksi, jonka korkean arvon hän lopuksi sai.

Hän oli alkanut sotilasuransa Turkin sodassa 1828–29 ja Puolan sodassa 1831–32, jossa hän haavoittui. Tämä tapaus tahdottiinkin tarkasti johdattaa mieliin ja siksi riippuikin Riilahden kartanon seinällä muiden maalausten joukossa taulu, joka kuvasi häntä verissään virumassa taistelutantereella. Kun hän oli kohonnut kapteeniksi otti hän eron 1838 everstin arvolla. Senjälkeen eleli hän 16 vuotta onnellista yksityiselämää ihanalla Riilahden maatilallaan, kunnes hänet, joka ritarillisella käytöksellään oli voittanut keisarin suosion, yht'äkkiä vuonna 1854 yleiseksi hämmästykseksi nimitettiin silloin juuri itämaisen sodan aikana kuntoonpannun Turun ruotuväkipataljoonan päälliköksi, tuli kenraaliksi keisarilliseen seurueeseen ja yleni sittemmin kenraaliluutnantiksi.

Kun kuningas Oskar II:n piti lähteä Trondjemiin 1873 siellä kruunattavaksi, valitsi hän pohjoisen tien Tromsön kautta, jolloin hän tulisi eräässä kohden kulkemaan Suomenkin rajan yli. Kreivi Aminoff määrättiin sinne saattamaan hänelle keisari Aleksanteri II:n tervehdyksen. Mutta kreivi saapuikin liian myöhään, kuningas oli jo muutamia tunteja sitten sivuuttanut paikan ja oli jo matkalla Tromsöhön. Ollen epävarma siitä mitä hänen tässä tapauksessa tuli tehdä, päätti Aminoff matkustaa kuninkaan perässä jos mahdollista saavuttaakseen hänet ja voidakseen esittää hänelle asiansa. Siinä oli hänen ensimmäinen hairahtuva tekonsa määräyksiä ja »etikettiä» vastaan. Vasta Tromsössä saavutti hän kuningas Oskarin, joka — ollen aina ystävällinen ja kohtelias — otti hänet myötätuntoisesti vastaan, sekä kysyi, kun hän ei oikein käsittänyt mitä kreivin virallinen kunnia-tervehdys tällä paikalla merkitsi, saisiko hän huvin nähdä kreivin myöskin kruunaustilaisuudessa Trondhjemissa ja pyysi hänen siinä tapauksessa astumaan laivaan, joka jo täydessä höyryssä seisoi lähtövalmiina. Aminoff piti tätä kutsumisena, kiitti hänelle osoitetusta armosta ja päätti seurata mukana. Ja siinä oli hänen toinen suuri erehdyksensä. Trondjemiin oli tullut sillä aikaa suoraan Tukholmasta muiden valtaylorimysten mukana myöskin Ruotsin hovissa oleva Venäjän ministeri. Hämmästyksissään Aminoffin siellä olosta kysyi ministeri mikä oli hänen lähetystoimensa aiheuttanut, ja kun Aminoff siihen vastasi, että kuningas Oskar itse »erityisesti» oli hänet kutsunut, vastasi siihen ministeri, että koska he eivät molemmat voineet samassa tilaisuudessa edustaa valtakuntaansa, täytyi toisen heistä vetäytyä pois ja koska Aminoff oli »erityisesti kutsuttu», tuli tietysti häntä pitää »envoyé extraordinairena», ylimääräisenä lähettiläänä ja oli siis hänen, ministerin, luovuttava Venäjän virallisen edustajan paikalta kruunaustilaisuudessa. Aminoff piti asiaa luonnollisena ja otti siinä kolmannen ja suurimman harha-askeleensa. Upeana ja arvokkaana astui hän näinollen juhlamenoissa ensimmäisessä rivissä suurvaltojen edustajainjoukossa, rinnallaan Walesin prinssi (Edvard VII).

Kun kuningas Oskar oli suonut Aminoffille miekkaritariston suurristin palkkioksi hänen sotaisesta urotyöstään, palasi kreivi iloisena ja onnellisena Helsinkiin, arvelen hyvin toimittaneensa asiansa. Mutta siellä särkyivät hänen harhakuvittelunsa kokonaan, kun kenraalikuvernööri, kreivi Adlerberg otti hänet ankarasanaisesti vastaan, nuhdellen häntä hänen kaikkea diplomatian muotoja vastaan sotivasta esiintymisestään. Venäjän ministeri oli lähettänyt Pietariin ilmoituksen tapahtumasta, joka siellä oli herättänyt suurta ja ikävää huomiota ja voi tuottaa Aminoffille mitä epämiellyttävämpiä seurauksia. Kreivi Adlerberg neuvoi senvuoksi Aminoffia heti kiiruhtamaan keisarikaupunkiin ja koettamaan siellä selvittää ja jos mahdollista, puolustaa esiintymistään.

Säikähtyneenä ja arvelen jo itsensä menneeksi mieheksi otti Aminoff neuvon onkeensa, matkusti äkkiä Pietariin ja astui, sydän levottomasti leipoen, keisarin palatsiin. Siellä sai hän odottaa pitkän aikaa odotussalissa, sillä keisari istui parhaillaan aamiaispöydän ääressä muutamien valtaylorimysten kanssa aterioimassa. Vihdoin avattiin ovi ja itsevaltiastui sisään iloisena ja hilpeänä, mitä suopeimmalla ja ystävällisimmällä tuulella. Heli kun hän katsahti Aminoffiin, joka ennemmin oli kuulunut seurueeseen ja silloin kantanut olkanauhoja, kysyi keisari, huomattuaan ett'ei Aminoffilla noita koristuksia päällään nyt ollut: »Miksi ei teillä ole olkanauhoja?» Aminoff koetti soperrella jotakin vastaukseksi, selitellen tulonsa syitä, mutta keisari keskeytti hänet ja sanoi: »Ahaa! Minä huomaankin, että te olette kenraaliluutnantti; silloinhan on asia helposti autettu, tässä on teille minun olkanauhani», ja suopeamielinen itsevaltiastui irroitti päältään omansa ja ripusti ne ylenonnellisen Aminoffin olkapäille, joka siten tuli nimitetyksi kenraaliadjutantiksi keisarin seurueeseen. Causa mali — koko Trondjemien välitapaus haudattiin leikinlaskuin ja leikkisin puhein. Hänen onnentähtensä oli johtanut hänet palatsiin oikeana silmänräpäyksenä.

Vaikk'ei Riilahden kartanon rakennus ollutkaan mikään erinomainen aatelishovi, kokoontui sinne kuitenkin kesäisin paljon maamme hienoimpiin seurapiireihin kuuluvaa väkeä, ei yksinomaan suurta sukua ja korkeilla arvoasteilla olevia, vaan myöskin älyn ja henkisen kyvyn edustajia, sillä siellä oli vallalla ennen kaikkea hieno sävy, elämäntottumus ja ajatustavan hienous. 1840-luvulla, kun ulkomainen kylpyelämä Helsingissä kukoisti parhaillaan, sai Riilahden kreivillinen isäntäväki usein vastaanottaa vierakseen tuon loistavan seurapiirin kermakerrokset.

Ja Aminoff olikin sellainen isäntä, että hänen vertaisiaan harvoin tapaa. Hän oli aina ystävällinen ja sangen kohtelias, aina iloinen, luonteeltaan tasainen ja vieraanvarainen, ja osasi niin huvittaa vieraitaan, että heidän mielessään hänen kauniilla maatilallaan viettämänsä päivät pysyivät kauan mitä herttaisimpina muistoina. Aika kului siellä nopeasti alituisesti vaihtelevissa huvituksissa, ja luonnon

ihanus muodostui ikäänkuin taustaksi, joka ylensi kokonaisuuden siellä yhä ehommaksi. Milloin toimeenpantiin venetialainen juhla värillisine lyhtyineen ja bengaalitulin valaistuine luolineen, milloin taas tehtiin kala- ja venheretkiä luonnonihanaan ympäristöön taikkapa puuhattiin jonkunlainen »fête champetre», jolloin ruoka-ateria tarjottiin jossakin sievässä saassa, milloin taas järjestettiin joku Watteau'n tapainen kuvaelma paimenineen ja paimentyttöineen, joilla oli yllään silkkipuvut ja päässään puuteroidut peruukit ja ympärillään pieniä lampaita värilliset silkkinauhat kaulassa; silloin tanssittiin aina siro minuetti luonnon helmassa. Tällaisissa tilaisuuksissa johti järjestelyjä useimmiten parooni Aug. Mannerheim, jonka hieno maku ja taideaisti oli hyvin tunnettu.

Hänen rakkain huvinsa oli saada vieraanvaraisena isäntänä esiintyä sukukartanossaan ja kuulla vieraittensa ihailevia tunnustuksia sen kauneudesta. Ja aina tunsu hän onnellisuuden ja kiittollisuuden tunteita, kun hänen isännyyttään ylistettiin.

Naapuripitäjässä Tenholassa sijaitsi Prästkullan kartano, Tauben suvussa kulkeva sukutila; senkin perheen kanssa olimme me sukulaisuussuhteissa isoisäni äidin, Anna Juliana Tauben kautta. Tämä tila oli, kuten Riilahtikin, luonnonihanalla paikalla saaristossa ja sen ympärillä levisi laaja saaristomeri; samoin oli sen päärakennus vähäpätöisen näköinen, mutta sen ympärillä kohosi kaunis puisto satavuotisine kastanjakujanteineen.

Tila oli siihen aikaan Reinhold Tauben[1] hallussa, joka lyhyen virkamiesuran jälkeen asusti ja viljeli isiltä perimäänsä maata. Hän hoiti sitä tämän suvun vanhemmille sukupolville ominaisten, tunnettujen periaatteiden mukaan. Ei mitään saatu turhuuteen käyttää, ei mikään saanut turmeltua ja tarkka taloudenhoito, ehkä joskus liian pitkällekin mennyt, täytyi olla kaikkialla vallalla. Hän oli sangen terävä, sukkela ja valmis vastauksien antoon, eikä silloin sanottavasti säästännyt lähimäisensä pieniä vikoja ja puutteita, mutta unohti helposti omansa.

[1] *Reinhold Taube*, syntynyt 1823, senaatin kopisti 1851, otti eron 1858, kamariherra 1880, hovimestari 1885, kuollut 1898. Oli avioliitossa ensin vuodesta 1856 *Alexandrine Saltzmanin* kanssa, joka kuoli 1867, sekä sitten vuodesta 1873 *Ida Amnorin*in kanssa.

Hän oli pieni kasvultaan ja se oli sangen arka kohta, jos joku siitä hänelle huomautti. Kun hän kerran astuskeli virkahuonettaan kohden salkku kainalossa »herassyötinkien» luvallisen tavan mukaan, sattui hän pudottamaan salkkunsu. Eräs matami, joka kulki muutaman askeleen päässä hänen perässään, otti salkun ylös ja huusi hänelle: »pikku herra! seisatukaa! pikku herra, teiltä putosi kirjoituskirja!» Hyvin voi ymmärtää, etteivät hänen tunteensa matamia kohtaan olleet erittäin ystävälliset. Kuvaavana piirteenä hänen säästäväisyydestään mainittakoon tässä vain eräs pieni kasku. Joku kysyi häneltä kerran miksi hän aina matkusti rautatiellä kolmannessa luokassa. Hän vastasi siihen: »aivan yksinkertaisesti siksi, ettei ole olemassakaan neljättä luokkaa».

Tenholasta tultiin Perniön pitäjään. Siellä oli siihen aikaan monta sekä suurempaa että pienempää maatilaa, hauskoja koteja, joissa asui säätyläisiä. Nytemmin on suurin osa niistä joutunut joko talonpoikien tahi yhtiöitten käsiin. Paras niistä oli huomattava Teijon tehdas, jonka silloin omisti vuorineuvos Viktor Zebor Bremer.[1] Se oli suurenlainen maatila, hyvin rakennettu ja sijaitsi kauniilla paikalla meren rannalla. Päärakennus oli ijäkäs kaksikerroksinen kivirakennus, 1600-luvulta säilynyt, jolloin tila oli vapaaherrallisen Creutzin suvun hallussa.

[1] *Viktor Zebor Bremer*, syntynyt 1804, vuorineuvos, Teijon ja Matildedalin tehtaiden omistaja, kuollut 1869. Oli avioliitossa ensin *Ida Bassin* kanssa, joka kuoli 1896, sekä sitten vuodesta 1850 vapaaherratar *Matilda Rehbinderin* kanssa, syntynyt 1825, kuollut 1901.

Talo oli 1800-luvun keskivaiheilla iloinen ja vieraanvarainen koti, jossa useita kasvavia poikia mellasti, ja sen vuoksi sinne usein kokoontui paljon nuorisoa.

Vuorineuvos Bremer oli toimelias mies, hänen ajatuksensa ahertelivat väsymättä suurennussuunnitelmissa ja hän antautuikin kaikin voiminsa teollisuuslaitostensa laajennuspuuhiin ja perusti noin penikulman päähän Teijosta Matildedalin tehtaan, rakennuttaen sen kivistä upeaksi; se oli ensimmäinen rautavalssilaitos Suomessa.

Mutta kaikki nämä perustamispuuhut, joita ei edes sattuneet vaikeudetkaan voineet ehkäistä, eivät olleet, paha kyllä, sopusoinnussa hänen taloudellisten edellytystensä kanssa. Ja kun hän sittemmin oli joutunut yhä vaikeampaan ja lopuksi kerrassaan horjuvaan asemaan, ei hän kuitenkaan menettänyt rohkeuttaan, vaan taisteli viimeiseen asti toivoen voivansa läpäistä vaikeuksista, kunnes hän kuitenkin vihdoon nääntyi epätasaisessa taistelussaan todellisuuden ja harhakuvittelujen välillä. Silloin murtui ennen niin tarmokas mies kokonaan, muuttuen äkkiä äijäksi, vaikka olikin vasta miehuutensa parhaassa ijässä, 1858.

Toiminnan tuoksinaan astui silloin hänen puolisonsa, osoittaen sellaista voimaa ja kykyä, jota ei

kukaan olisi osannut häneltä odottaa. Syntyisin vapaaherratar Matilda Rehbinder, oli häntä jo nuoresta pitäen liehitelty ja hemmotellen pilattu Turussa ja tultuaan sitten rikkaan tehtaanomistajan puolisoiksi, oli hän saanut aina pienimmätkin toiveensa toteutetuiksi, eikä hänen ollut tarvinnut kieltäytyä mistään. Ja nyt menetti hän yht'äkkiä aavistamatta kaikki. Silloin rohkaisi hän itsensä, kun hänen miehensä voimat olivat murtuneet, ja osti itselleen kokonaan velaksi erään maatilan muutamia penikulmia Turun pohjoispuolella. Siellä hän uurasti ja aherteli päivät pääksytysten, mutta aina oli hän kuitenkin tyytyväisellä mielellä. Hän hoiti koko talouden, vei itse torille kaupaksi tuotteitaan, eikä häntä kukaan senvuoksi halveksinut, ja valmisti siten kodin ja toimeentulon itselleen, miehelleen ja nuorelle pojalleen. Ja hänen onnistui suoriutua kaikesta niin onnellisesti, että hänellä lopuksi oli koko maatila velattomana hallussaan. Siinä jälleen erinomainen esimerkki siitä, kuinka kelvollinen vaimo kykenee voimalla ja viisaudella pääsemään eteenpäin elämässä ja voittamaan. Ja hän voikin iloita siitä tunnustuksesta, joka hänelle yleisesti annettiin.

Perniöstä tultiin minun kotipitäjääni Kemiöön. Siellä oli siihen aikaan useita pienempiä ja suurempia herraskartanolta. Suurin ja paras niistä oli kai Björkboda, jossa vietetystä, vieraita tulvehtivasta ja reilusta elämästä olen jo aikaisemmin niin perinpohjin kertonut, että jatkuva kuvailu siitä olisi vain jo ennen puhutun pakinan kertailua.

Taalintehtaalla, jonne isoäiti-vainajan kuoleman jälkeen vuonna 1850 vanhin veljeni oli asettunut asumaan, vieraili tavallisesti kesäisin hänen vaimonsa, syntyisin Tham, perhe Ruotsista — joukko juuri täysikäiseksi puhjennutta iloista nuorisoa. Mutta siitä lähemmin tuonnempana näiden kuvausteni jatkannon yhteydessä.

Meidän lähimmän naapuritalomme, luonnonihanan Västankärrin omisti ensin jo ennen mainitsemani omituinen eversti von Konow, joka sittemmin muutti pois ja möi tilan eversti Petanderille, jonka perheen kanssa me olimme ystävällisissä naapuruussuhteissa.

Hieman kauempana sijaitsi Västankärr, joka ei tosin ollut mikään kaunis paikka luonnon puolesta, vaan oli muuten suuri ja hyvin rakettu tila; sen omisti etevänä maanviljelijänä tunnettu ruotsalainen luutnantti Gustaf Silfversvan[1], joka oli muokannut ja kohottanut tuon milt'ei aution ja rappeutuneen talon maanviljelyksen mallitaloksi, joka ansaitsee erityistä mainitsemista.

[1] *Gustaf Silfversvan*, syntynyt 1819 Ruotsissa, tuli aliluutnantiksi Västmanlandin rykmenttiin, muutti Suomeen 1841, kuoli 1888. Oli naimisissa enonsa lesken *Charlotta Fredrika Olivercreutzin* kanssa, joka oli syntynyt 1851 ja kuoli 1896.

Tilan omisti ennen Silfversvanin eno, esittelijäsihteeri Gadelli, mutta talo oli joutunut kokonaan viljelysrappioon ja sen rakennukset olivat ränsistyneet. Kun hän sitten vuonna 1841 kuoli, huomattiin asioiden olevan niin huonot ja sotkuiset että vararikkoo pidettiin mahdottomana välttää. Mutta äsken mainittu, silloin ainoastaan 22-vuotias ruotsalainen luutnantti, joka enonsa kuoleman sattuessa oli Suomessa, tarkisteli tilan läpikotasiinsa, arvosteli sen voimavarat ja edellytykset sekä esitti, että hän saisi joko ottaa huostaansa koko tilan tahi sitten hoitaakseen sen ja selvittääkseen asiat niin että tuo ikävä lopputapaus voitaisiin välttää. Kaikki silloin epäilivät voisiko hän suoriutua kunnialla tuollaisesta tukalasta ja epävakaisesta yrityksestä. Mutta hän muutti Suomeen ja täytti tehtävänsä, sitoumuksensa sellaisella erinomaisella tavalla, että asema oli turvattu jo pari vuotta senjälkeen ja häviön vaara kokonaan vältetty ja voitettu. Silloin meni hän naimisiin enonsa lesken kanssa, syntyisin Charlotta Fredrika Olivercreutz, joka kuului Gezelius-piispoista polveutuvaan sukuun.

Västankärrin tilaan kuului laajalti tiluksia, joista kuitenkin vain pienempi osa oli viljeltyä maata. Suurin osa oli vesiperäistä suomaata, josta tila nimensäkin oli saanut. Koko sitä seutua pidettiin senvuoksi niin epäterveellisenä, että paikkakunnan lääkäri kuuluu kerran, kun vaikeanlaatuinen kaulatauti niillä seuduilla raivosi, esittäneen että talo oli jätettävä kerrassaan autioksi. Mutta nuori tilanhaltija ojitti suot, kaivattaen sinne valtavia kanavia, viljeli vähitellen siten kuivaneet tavattoman laajat vainioalat, jotka suurimmalta osaltaan salaajilla varustettiin, ja niin kohotti hän tilallaan viljelyksen kukoistukseen ja kasvuvoimaan. Samalla täytyi hänen huolehtia myöskin kartanon rakennusten kuntoonpanosta; upea kaksikerroksinen päärakennus rakennettiin ja vähitellen myöskin ulkokuoneita ja muita taloudenhoitorakennuksia, kaikki aivan uusia ja mallikelpoisia.

Väsymättömän työnsä kautta ja usein itse puutetta kärsien pääsi hän niin pitkälle, että hän pystyi lunastamaan kaikki tytärpuolensa talosta irti ja jätti viimein kuollessaan tuon suuren maatilan velattomana jälkeensä. Hänen luovan kätensä johdolla oli Västankärr kehittynyt ja kohonnut maamme parhaiten viljeltyjen maatilojen joukkoon ja ylistettiin taloa senvuoksi aikanaan suuresti. Hän oli meikäläisissä oloissa harvinainen esimerkki siitä, että herrasmies pystyy kohoamaan varallisuuteen myöskin yksinomaisen maanviljelyksen avulla. Mutta hänen kuolemansa jälkeen luisui tilan kehittynyt viljelys nopeasti alaspäin. Nyt on talo talonpoikaikäisissä.

Hän oli myöskin innostunut kunnalliseen elämään, jo luonnostaan esiintyen aina vastustusmielisenä,

ja oli usein liaksi riidanhaluinen ja turhamainen sellaisissakin asioissa, joista ei olisi maksanut vaivaa kiistellä.

Kerran pidettiin kuntakokous sen johdosta että pitäjän makasiiniin täytyi laittaa uusi katto. Rovasti Forsman, minä ja monet muut esitimme että katto tehtäisiin peltilevyistä, mutta Silfversvan ja joukko talonpoikia panivat tiukasti vastaan tällaista ehdotusta, se kun muka tulisi liian kalliiksi, ja ehdottivat sensijaan pärekattoa. Tästä tärkeästä kysymyksestä sukeutui pitkäaikainen ja kiivas taistelu, joka jakoi pitäjän kahteen vastakkaiseen osaan — toiset puolustivat, toiset vastustivat peltikattoa — ja tämän kiistan aikana ei henkilökohtaisiakaan iskuja säästetty, josta taas oli seurauksena, että Silfversvanin ja minun välilläni ennen vallinneet hyvät suhteet rikkoontuivat pitkiksi ajoiksi.

Silfversvan näytteli valtiopäivillä, kuten tiedetään, sangen huomattavaa osaa, kuuluen vapaamieliseen puolueeseen. Kodissaan oli hän ystävällinen ja hauska ja otti mielellään vieraita vastaan.

Hänen vapaamieliseen ohjelmaansa kuului myöskin vapaakaupan periaatteiden kannattaminen, jonka vuoksi hän innokkaasti vastustikin suojelustullin kannattajain suuntaa, jolle pohjalle meidän teollisuutemme kysymyksessä olevana aikana vielä perustui ja nojasi. Sitä vastaan soti hän lakkaamatta. Kun minulla teollisuusmiehenä oli aivan vastakkaiset mielipiteet ja harrastukset, jouduimme me pian kiivaaseen otteluun keskenämme. Ja pitkä kynäkiista sukeutui meille Helsingin sanomalehdissä vuonna 1859 tästä asiasta, jonka kuluessa usein kiivaat henkilökohtaiset iskut singahtelivat ja joka sanasota herätti aikanansa suuria huomiota maassa.

Pitäjän toisessa kolkassa sijaitsi Sjölahden kartano, Jägerskjöldien sukutila, sangen suuri, etuisa ja kaunis maatila. Sen omisti minun aikaisimpina nuoruusvuosinani eversti Christer Jägerskjöld,[1] yksi harvoja silloin vielä elossa olevia luonteita menneeltä hienolta vuosisadalta, kohtelias, ylevämielinen ja hieno koko olemukseltaan. Hänellä oli erinomainen taito lausua julki sanottavansa, jonka vaikutusta hänen miellyttävä soinnukas äänensä yhä lisäsi. Kerrottiin että kun hän oli päättänyt mennä naimisiin, matkusti hän sukulaisensa, parooni August Filip Armfeltin luo Viikin kartanoon kysyäkseen häneltä neuvoa puolison valintaan nähden. Tämä oli silloin vastannut: »Ota kenet tahansa, kunhan et vain jotakin Taubea niinkuin minä, sillä silloin voi sattua, että saat tyhjin vatsoin nousta pöydästäsi, etkä aina ole herra omassa talossasi». Mutta tämä ei vähimmässäkään määrässä peljästyttänyt Jägerskjöldiä, päinvastoin piti hän sitä pikemmin suosituksena. Hän päätti varoituksesta huolimatta matkustaa heti Prästkullaan, kosi ja sai myöntävän vastauksen.

[1] *Christer Jägerskjöld*, syntyi 1784, tuli kornetiksi Uudenmaan rakuunarykmenttiin 1802, otti osaa Suomen sotaan 1808—09, ylennettiin everstiksi 1819 ja nimitettiin Suomen yliesikunnan päälliköksi, otti eron 1822, omisti Sjölahden sukutilan, kuoli 1856. Oli avioliitossa vuodesta 1807 *Gustava Tauben* kanssa, joka syntyi 1790 ja kuoli 1870.

Ritaristo ja aateli valitsi hänet edustajakseen kruunausjuhlallisuuksiin Moskovassa vuonna 1856. Matkalla sairastui hän Pietarissa koleraan ja kuoli siellä.

Sukukartano siirtyi hänen kuoltuaan hänen vanhimman poikansa, sittemmin eversti Ludvig Jägerskjöldin haltuun,[1] jolle myöskin isän kohtelias ja hieno luonne oli jossain määrin perinnöksi jäänyt.

[1] *Ludvig Jägerskjöld*, syntynyt 1812, tuli luutnantiksi Moskovon kaartiin, otti eron kapteenin arvolla 1839, nimitettiin majuriksi Turun ruotuväkipataljoonaan 1854, otti eron everstin arvolla 1868, kuoli 1904. Oli avioliitossa vuodesta 1850 serkkunsa *Jenny Tauben* kanssa, joka syntyi 1820 ja kuoli 1882.

Todellisuus on usein eriskummallinen kuin kuvailtu kertomus. Siitä on esimerkkinä elämä Sjölahdessa, joka ei tosiaankaan ollut mitään erityisen romantillista. Ludvig Jägerskjöld rakastui, palvellessaan kaartinrykmentissä Pietarissa, sydämensä pohjasta erääseen nuoreen naiseen, Pietarissa asuvan rikkaan englantilaisen tyttäreen, ja sai osakseen neitosen vastarakkauden. Mutta tytön isä oli jyrkästi tätä liittoa vastaan — en tiedä mistä syystä; ja tyttären täytyi alistua isänsä tahtoon ja jättää sikseen kaikki ajatuksensakin liitosta rakkaimpansa kanssa. Jägerskjöld otti eron palveluksestaan, eleli sitten kymmenkunnan vuotta Sjölahdessa ja alkoi jo tulla vanhemmanpuoleiseksi nuoreksi mieheksi, kun hän vihoviimein taipui isänsä väsymättömiin kehoituksiin, joilla vanhus kehoitti poikaansa avioliittoon menemään ennenkuin se olisi liian myöhäistä. Niinpä meni hän kihloihin serkkunsa, neiti Jenny Tauben kanssa ja häät piti vietettämän Prästkullassa. Kun hän sitten isänsä kanssa lähti häihin Sjölahdesta, muistivat he että he tiellä tulevat tapaamaan postinkuljettajan ja ottivat senvuoksi oman postilaukkunsa avaimen mukaansa. Tavanmukaisella välinpitämättömyydellä avasivat he laukun, mutta siellä sattuihin sillä kertaa olemaan eräs kirje Ludvig Jägerskjöldille, joka sai hänen sydämensä kiivaasti pamppailemaan. Kirje oli hänen nuoruutensa rakastetulta, jossa tämä ilmoitti että hänen isänsä oli kuollut ja hän siis nyt vapaa rakkautensa rakastamalleen antamaan, ja kysyi oliko Ludvig myöskin vielä vapaa, jolloin ei mikään enää estäisi heidän liittoa.

Kirje tuli liian myöhään. Matkaa Prästkullaan jatkettiin.

Vielä viimeisiin vuosiinsa saakka pysyi hän reippaana ja säilytti tavattoman hyvin muistikykynsä, saavuttaen harvinaisen korkean iän, 92 vuotta.

Kemiön saaren pohjoisrannalla oli Viikin kartano. Se sijaitsi kauniilla paikalla meren rantamalla luonnostaan vapaina kasvavien satavuotisten tammien ympäröimänä. Vanha päärakennus, joka nyttemmin on palanut, oli suuri, avara, yksikerroksinen taitekattoinen puutalo — peräisin 1600-luvulta — joka herätti mielenkiintoa sekä ikänsä että omintakeisen, vanhanaikaisen sisustuksensa kautta. Tämän tilan omisti minun lapsuuteni päivinä vapaaherra August Filip Armfelt,[1] viimeinen tämän vapaaherrallisen sukuhaaran jäsen ja hänen tunnetun ylhäisyytensä, kreivi Kustaa Maurin veli. Hänen muotokuvaansa, joka oli hänen nuoruudessaan maalattu ja esitti häntä Backuksena, päässään viinirypäleterttuja, olen usein katsellut Armfeltien kokoelmassa. Mutta minun muistossani päilyy hän kuitenkin aivan toisenlaisena: pieni, käyristynyt, valkotukkainen ukkonen, jolla oli suuri punanen nenä. Muistan hänet sangen hyvin eräiltä päivällisiltä Björkbodassa. Jotain hassunkurista oli lausuttu, joka oli kutkuttanut hänen nauruhermojaan siihen määrään asti, että hän vaipui puistattavaan, hervottomaan naurunpuuskaan, jota ei millään voitu hillitä, vaan joka päinvastoin yltyi niin että hänen täytyi vihdoin, kasvot aivan sinisinä ja tukehtumaisillaan, lähteä pois pöydästä. Tämä sama mies oli Jägerskjöldille valitellut, ettei hän aina saanut vatsaansa täyteen oman pöytänsä ääressä. Vanhalla paroonilla olikin senvuoksi tapana joskus hiiviskellä ruokasäiliöön tahi jonkun ruokakaapin ääreen etsiskelemään eikö jotakin ruokaripettä olisi sinne jäänyt, jolla hän voisi nälkäänsä tyydyttää. Kerran löysi hän iloiseksi hämmästykseseen lautasellisen lettuja, joiden päälle oli paksulta siroitettu jotakin, jota hän piti sokerina. Kärkkäästi söi hän ne suuhunsa, mutta tulikin äkkiä niin pahoinvoivaksi, että hänen elämänsä kauan tämän aterian jälkeen häilyi vaaran partaalla. Hän oli syönyt rotanmyrkyä.

[1] Vapaaherra *August Filip Armfelt*, syntynyt 1768, henkirakuunaväen luutnantti 1787, otti osaa Suomen sotaan 1788—90, ylennettiin kenraaliadjutantiksi 1792, kamariherra Venäjän keisarin hovissa 1819, kuoli 1839. Oli avioliitossa vuodesta 1796 *Johanna Lovisa Tauben* kanssa, joka syntyi 1779 ja kuoli 1846.

Hänen kuolemansa jälkeen 1839 omisti talon hänen leskensä, syntyisin Taube, jota tavallisesti sanottiin »Viikin kartanon vanhaksi vapaaherrattareksi». Kerrottiin monta melkein uskomatonta tarinaa hänen ahneuteen vivahtavasta säästäväisyydestään ja hänen ankarasta hallituksestaan tilalla. Jos puheissa oli jotakin perää, on hänen täytynyt olla sellaisten vanhojen rouvien täydellinen perikuva, jollaisia saamme usein tavata saduissa ja kertoelmissa ja jotka ovat itsekkäitä, ahneita ja kovia. Epäillen kaikkia, jotka elivät hänen ympärillään, kuljeskeli hän yötä päivää ympäri vartioiden ett'ei vain mitään keuhvellettäisi pois hänelle vahingoksi. Eikä hän suonut itselleen juuri ensinkään lepoa, eikä myöskään ravintoa.

Hän kuoli 1846, jolloin tila lankesi ainoalle pojalle, kreivi Magnus Armfeltille, Viurilan herralle; hänen jälkeensä jäi se hänen tyttärensä Hedvig Armfeltin omaisuudeksi, joka oli vuodesta 1851 naimisissa luutnantti, vapaaherra Vilhelm Wreden kanssa.[1]

[1] Vapaaherra *Vilhelm Wrede*, syntynyt 1827, tuli luutnantiksi meriväkeen 1849, otti eron majurin arvolla 1857 ja kuoli 1878. Oli avioliitossa vuodesta 1851 *Hedvig Armfeltin* kanssa, joka oli syntynyt 1833 ja kuoli 1882.

Silloin muuttuikin heti elämä talossa toisenlaiseksi. Talo oli ollut vähää ennen vielä synkkä, erillään muusta maailmasta ja sangen vähän vieraanvarainen, mutta uudet haltijat uhkuivat vielä molemmat elämäniloa ja nuori aviopari näki mielellään nuorta väkeä ja iloa ympärillään. Niinpä kokoontuikin Viikin kartanoon usein laajan Armfeltien suvun jäsenet ja paljon heidän ystäviään ja tuttaviaan. Siellä oli silloin vallalla yksinkertainen, avomielinen seurustelusävy, johon ei ollut turhamaisuutta eikä sukuyllpeyttä sotkeutunut, vaan joka uhkui hyvyttä ja luonnollisuutta ja siten juuri teki seurustelun Armfeltien perheiden kanssa niin herttaiseksi ja hauskaksi. Jos siellä mukana oli vielä väsymättömän hupainen Gustaf Filip Armfelt, niin kyllä hän osasi kokkapuheillaan, kujeillaan ja tarinoillaan kylvää yhä vetreämpää hilpeyttä ympärilleen. Tuohon vieraanvaraiseen kotiin matkustettiin siihen aikaan usein ja mieluisasti.

Wrede oli, samoin kuin hänen naapurinsa ja ystävänsä Silfversvankin, sangen innokas ja huvitettu maanviljelijä. Hän viljeli laajoja vainioaloja ja uhrasi suuria summia tilansa hyväksi, jonka hän tahtoi korottaa niin hyvään viljelyskuntoon kuin vain mahdollista oli. Mutta, ikävää kylläkin, hänellä ei ollut puuhissaan sellaista menestystä kuin Silfversvanilla. Hänellä olikin ehkä enemmän vaikeuksia voitettavanaan ja ne lopulta kohosivatkin yli hänen voimiensa.

Jos Kemiöstä jatkettiin matkaa Turkuun, oli Joensuun kartano Halikon pitäjässä lähin suurempi aatelishovi. Se oli vanhojen kuuluisien Hornien kantatila, nyt kreivillisen Armfeltin suvun sukukartano,

yksi maamme parhaimmista ja suurimmista maataloista.

Vaikka kartano sijaitsikin jonkun matkaa meren rannasta, oli paikka kuitenkin sangen kaunis laajan puiston ja puutarhan ympäröimänä. Itse päärakennus, vaikka olikin vain vanha, tilava yksikerroksinen puutalo, oli kuitenkin kaikitenkin näky sellainen, joka herätti mielenkiintoa ja kunnioitusta, sillä siellä oltiin paikassa, jossa joka askel palautti mieleen kuuluisan Kustaa Maurin, pohjolan Alkibiadeen, ja hänen kuninkaallisen ystävänsä hurmaajakuninkaan. Hänen jälkeläisensä olivat mitä suurimmalla hartaudella ja kunnioituksella säilyttäneet ja hoidelleet noita unholaan uponneen ajan muistoja. Vanha kirjasto seinissä kiini olevine komeine mahonkikaappeineen, joita kullatut koristepeerokset kaunistivat, Kustaa kuninkaan suuri ja kaunis, Bredan maalaama muotokuva, kirjoituspöytä ja kaikki muu tässä huoneessa oli yhä säilytetty koskemattomana mainehikkaan ylhäisyyden ajoilta. Salissa oli kuninkaan kaunis pronssinen rintakuva, jonka Sergei oli tehnyt, vierashuoneessa nähtiin Angelika Kauffmannin taitavan käden maalaamia ihania muotokuvia ja Sergelin veistämä marmorinen ryhmäveistos Amor ja Psyke, ruokasalissa taas riippui seinällä suuren Kustaa Aadolfin ja suvun kantaisän, karoliinin, vapaaherra Carl Gustaf Armfeltin (syntynyt 1666, kuoli 1736) kuvat luonnollisessa kokonaisuudessa, sekä useiden muidenkin ylhäisten henkilöiden kuvia — kaikki osoittaen, että siellä oltiin vierailulla perheen luona, jolla oli vanhat ja jalot perinnäistavat.

Joensuun kartanon omisti siihen aikaan kenraaliluutnantti, senaattori, kreivi Gustaf Armfelt[1] ja hänen vaimonsa, kreivitär Louise, syntyisin Cuthbert-Brooke, jonka äiti Sara Cuthbert oli muodostanut tilan sukukartanoksi.

[1] Kreivi *Gustaf Armfelt*, syntynyt 1792, tuli luutnantiksi yliesikuntaan 1812, kenraalimajuriksi 1828, Uudenmaanlänän maaherraksi 1832, senaattoriksi 1847, otti eron 1853 ja kuoli 1856. Oli avioliitossa vuodesta 1819 *Louise Cuthbert-Brooken* kanssa, joka oli syntynyt 1801 ja kuoli 1865.

Olen jo kertomuksessa »Eräs ylimyksellinen koti» koettanut kuvailla tätä perhettä, sen elämää ja asunto-oloja Helsingissä. Mutta minusta tuntui kuin heidän persoonallisuutensa täällä maalla olisivat ylenneet yhä selvemmiksi, ollen yhä täydellisemmin sopusoinnussa ympäröivän kehyksen, suuren sukukartanon, ylimyksellisen rakennuksen ja kaikkien sen muistojen kanssa. Kreivitär, pitkä, komea ja aina sekä maalla että kaupungissa hienosti puettu, oli aina yhtäläinen »grande dame du monde», suurmaailman nainen, arvokas olematta silti jäykkä, ystävällinen ilmaisematta kuitenkaan minkäänlaisia alentuvaisuuden merkkejä, hyvä, iluontoinen ja sydämellinen ja osoittaen käytöksessään sellaista yksinkertaisuutta, joka ilmaisi sisäistä aateluutta ja kehoitti jokaista lähestymään häntä, mutta ei silti julkeuteen eikä nenäkkäisyyteen luiskahtamaan; hänen seurassaan tunsu jokainen joka hetki, että siinä oli nainen, jolla oli maailman taitoa ja jota lähestytään vain arvonantavalla kunnioituksella. Näin täydellinen todellisen ylhäisyyden kuva, sellaisen kehyksen ympäröimänä kuin on Joensuun kartano, muodostaakin taulun, joka ei voi häipyä sen muistista, joka kerran on nähnyt ja oppinut tuntemaan nämä henkilöt.

Heti Joensuun kartanon pohjoispuolella, aivan sen välittömänä naapurina sijaitsi Armfeltien toinen suuri maatila Viurila.

Se oli kauniilla paikalla Halikonlahden rannalla. Tilan päärakennus oli suuri ja pulska, kaksikerroksinen, rakennettu kivistä niinkuin kaikki taloushuoneustotkin; talo teki kokonaisuudessaan komean vaikutuksen katsojaan ja oli sillä todellisen aatelishovin leima.

Nuoruuden päivinäni sain kerran seurata vanhempiani vierailulle Viurilaan. Sen omisti silloin kreivi Magnus Armfelt[1] ja hänen puolisonsa, kaunis kreivitär, Vava, Kustaa Mauri Armfeltin ja Sadun herttuattaren luonnollinen tytär, jota kuitenkin sanottiin hänen ylhäisyytensä serkun, parooni Fredrik Armfeltin tyttäreksi, vaan jonka hänen ylhäisyytensä itse sittemmin otti lapsekseen.

[1] Kreivi *Magnus Armfelt*, syntynyt 1801, tuli luutnantiksi Moskovan rykmenttiin 1819, otti eron palveluksestaan ja asettui asumaan Viurilaan, kuoli 1845. Oli avioliitossa vuodesta 1825 kreivitär *Vava Armfeltin* kanssa, joka syntyi 1801 ja kuoli 1881.

Nuoreen mieleeni teki tämä vierailu voimakkaan vaikutuksen, joka on kauan säilynyt. Kreivi Magnus oli itse tavattoman kaunis ja komea mies, ehkä kuitenkin hieman liian jäykkä, tapoihin pinttynyt ja pöyhkeilevä, hieman liian kopea ja liian paljon muotoihin kiintyneesti ylhäinen käytökseltään, jonka vuoksi kaikki pysyivätkin vissin välimatkan päässä hänestä; mutta tavoiltaan ja esiintymiseltään oli hän muuten oikean »suurmaailman miehen» esikuva, jollaista ei senkoomin maassamme ole nähty. Hänen vaimonsa, hänkin täydellinen kaunotar, oli koko olemukseltaan miehensä vastakohta. Hän oli herttainen ja suoramielinen, luonnollinen ja sydämeltään hyvä, voittaen siten heti kaikkien myötätuntoisuuden. Viurilassa oli elämä siihen aikaan tavattoman ylhäistä ja hienoa. Rivi livrépukuisia palvelijoita seisoi valmiina tarjoilemaan runsasruokaista päivällisateriaa, ja iltasin tulvehti hienosti sisustetun suuren huoneuston pitkä kamaririvi sädehtivää valoa.

Kerrottiin, ett'ei heidän avioliittonsa ollut onnellinen, että tuo yksinkertainen, hyväsydäminen kreivitär ei viihtynyt hänen ympärillään vallitsevassa ulkonaisessa jäykkyydessä, mallitavoissa, turhuudessa ja komeudessa, jotka kaikki taas olivat hänen miehelleen ominaisia, ja että senvuoksi juuri heidän välillään eripuraisuutta olisi ilmennyt. He elivätkin sentähden enimmäkseen erillään, myöskin Helsingissä, jossa kreivitär asui lasten kanssa eräässä talossa Bulevardinkadun varrella ja kreivi Kruununhaassa, joten he molemmat voivat asettautua ja järjestää olonsa oman mielensä mukaan.

Kreivi Magnuksen kuoltua vuonna 1845, otti tuon suuren maatilan haltuunsa hänen vanhin poikansa, kreivi August Armfelt.[1] Hän oli naimisissa vuodesta 1848 serkkunsa, kreivitär Olga Armfeltin kanssa, joka oli varmaan yksi kauneimmista naisista mitä koskaan meidän maassamme on ollut, kaunein koko kauniissa suvussa.

[1] Kreivi *August Armfelt*, syntynyt 1826, Viurilan omistaja, kuoli 1894. Oli avioliitossa ensin vuodesta 1848 serkkunsa, kreivitär *Olga Armfeltin* kanssa, joka oli syntynyt 1828 ja kuoli 1855, sekä sitten kreivitär *Sigrid Creutzin* kanssa, syntynyt 1837, kuollut 1892.

Jäykkä ja ulkonaisiin menoihin piintynyt elämä, joka edellisen omistajan aikana oli Viurilassa vallinnut, muuttui heti nuoren parin aikana luonnollisen sydämelliseksi ja turhamaisuuksista vapaaksi, joka oli paremmin sopusoinnussa heidän luonteidensa ja tapojensa kanssa ja joka muodosti Viurilasta heidän aikanaan paikan, jonne laaja suku usein kokoontui ja jossa tunnettu, Armfelteille ominainen iloisuus ja vieraanvaraisuus vapaasti sai vallita. Mutta ikävää kyllä ei tätä onnellista elämää kestänyt kauan. Nuori aviovaimo sattui sairastumaan ja tauti tempasi hänet vuonna 1855 tuonen tuville rakkaan ja kaipaamaan jäävän seurapiirin keskuudesta.

Useimpain senaikuisten suurta sukua olevain ja varakkaiden nuorten miesten tavoin ei kreivi August Armfeltkaan astunut valtion virkoihin, vaan jätti muiden huoleksi, joille se oli paremmin tarpeen, kiistellä kruunun leipäpaloista. Hän piti parempana riippumatonta, vapaata elämää omalla tilallaan ja omisti aikansa ja työnsä sen hoitoon ja vaurastuttamiseen. Ollen innokas ja taitava maanviljelijä kohottikin hän tilansa korkealle viljelysasteelle. Hän oli komea mies, herttainen, ylevämielinen ja hyvä ja hänestä pidettiin ja häntä kunnioitettiin kaikkialla sekä yksityisenä henkilönä että kunnallis- ja valtiopäivämiehenä, jolloin hänen tervejärkisiä, viisaita sanojaan mielihyvin kuunneltiin ja ne usein painoivat vaa'assa paljon.

Jos jatkettiin matkaa Turkuun, tavattiin noin penikulman päässä kaupungin eteläpuolella Armfeltien kolmas maatila, Kuusiston salmen rannalla kauniilla paikalla sijaitseva Rauhalinna.

Kuvauksieni ensimmäisessä osassa, luvussa »Turussa», olen kertonut Rauhalinnassa siihen aikaan vietetystä hilpeästä elämästä. Minä olin kimnasistina ollessani siellä usein vierailulla ja vietin siellä monta unohtumattoman hauskaa päivää.

Senjälkeen oli talossa tapahtunut sellainen muutos, että maisteri I. A. von Essen, joka oli naimisissa leskikreivitär Vava Armfeltin kanssa, oli rakennuttanut itselleen eräälle tilasta lohkaistulle palsta-alueelle komean kartanon, jota sanottiin uudeksi Rauhalinnaksi; vanha kartano jäi silloin kreivittären nuorimmalle pojalle, nuorelle ja uljaan kauniille kreivi Carl Armfeltille.[1]

[1] Kreivi *Carl Armfelt*, syntynyt 1836, tuli ylioppilaaksi 1854, omisti Rauhalinnan tilan ja Turun rautateollisuuspujan, kuoli 1890. Oli avioliitossa vuodesta 1860 *Eugenie Palmfeltin* kanssa, syntynyt 1840.

Aivan lähellä toisiaan sijaitsi siellä siis kaksi Armfeltien taloa. Kaksinkertaisesti oli siten aihetta sinne vierailulle lähteä ja suvun siellä yhteen yhtyä. Kun tuona aikana minun tieni johtivat enimmäkseen muille haaroille, en ollut tilaisuudessa siellä käymään yhtä usein kuin kimnasistiaikoinani. Mutta silloin tällöin satuin kuitenkin siellä pistäytymään ja silloin jouduinkin aina nuoren väen joukkoon, joka täytti molemmat vieraanvaraiset talot. Kaikkien Armfeltien talojen joukossa luulen Rauhalinnan olleen kantatilan, jossa sukulaiset ja ystävät useimmiten tapasi ja jonne he mieluummin menivät, ja vanhan kreivittären luona, jota kaikki sukupolvet rakastivat, olikin riemukas, vapaa ja suora, luonnollinen sävy parhaiten vallalla. Siellä tunsijokainen hyvin viihtyvänsä.

Ainoastaan lyhyen matkan päähän näistä molemmista taloista oli Gustaf Filip Armfelt rakentanut pienen huvilan Kuusluotoon. Kun oltiin sitten Rauhalinnassa käymässä, täytyi myöskin pistäytyä huvilassa ja viettää siellä muutamia hilpeitä hetkiä. Kun hän erään kerran tarjosi minulle, lapsuuden ystäväilleen, päivällistä, kertoi hän, että hänen oli täytynyt, voidakseen tämän juhlallisen tilaisuuden kyllin arvokkaasti viettää, teurastaa puolet kotikarjastaan — toisin sanoen: toisen hänen kahdesta lampaastaan ja toisen kahdesta kanastaan. Sen suuntainen oli tuo huvila.

Monen muistossa lienee vieläkin selvänä ja kirkkaana säilynyt sekä muodoltaan että luonteeltaan niin perin eristapaisten Gustaf Filipin[1] kuva. Hän oli yksi sellaisista henkilöistä, joilla on hyvät luontaiset

lahjat, vaan jotka synnynnäisen laiskuutensa ja laiminlyödyn kasvatuksen vuoksi eivät tule lahjojaan niin käyttäneeksi kuin ehkä olisivat voineet. Hän oli jonkun verran taiteilija, taidemaalari, hieman kirjailijakin, sillä hän osasi kirjoittaa sangen sievästi ja erinomainen näyttelijä, varsinkin ilveily ja naisosissa; ennen kaikkea oli hän suuri humoristi ja osasi kerrassaan harvinaisen koomillisesti ja oivallisesti kasvon eleitä käyttäen kertoa mitä hullunkurisimpia, usein vain tilaisuutta varten keksimiään juttuja. Tämän verrattoman taitonsa vuoksi olikin hän kaikkialla suosittu ja seuroihin tervetullut.

[1] Kreivi *Gustaf Filip Armfelt*, syntynyt 1830, tuli ranskankielen lehtoriksi yliopistoon 1871, kuoli 1880.

Menetettyään kokonaan perimänsä suurenlaisen omaisuuden, jonka hän oli pannut likoon erääseen liikeyritykseen ansaitakseen sillä paremmat rahat, vaan joka liikehomma jonkun ajan perästä menikin nurin, täytyi hänen turvautua hankkimaan toimeentulonsa omalla ansiotyöllään ja sepä ei ollutkaan mikään helppo tehtävä sellaiselle, joka jo oli tullut vanhanpuoleiseksi ja jolla ei mitään erityisiä ammattitietoja ollut ja joka ei myöskään tähän asti tietänyt miltä tuntuu elää oman työnsä ansioilla. Mutta hän ei lannistunut; hän astui ranskankielen lehtoriksi yliopistoon, teki työtä ja puuhasi luennoilla päiväkaudet, pysyen aina hyvällä tuulella ja leikillisenä, vaikkakin hän alituisesti valitteli toimeentulonsa tiukkuutta ja vaikeutta. Niin elää kihnutteli hän ja säästeli ja jättikin kaikkien suureksi hämmästykseksi jälkeensä sievosen, työllä ja suurella taloudellisella tarkkuudella kokoamansa säästöerän.

Mutta minä jatkan matkakertomustani loppuun asti — käännekohtaan ja päämäärään.

Tarkoitan noin neljä penikulmaa Turun pohjoispuolella Lemun pitäjässä sijaitsevaa ikivanhaa historiallista Louhisaaren kartanoa, joka vuosisatoja oli ollut kuuluisan Fleming-suvun hallussa. Alakerroksen, joka oli täyspaksuksi harmaasta kivistä muurattu, oli muinaistarun mukaan rakennuttanut 1400-luvun alussa Turun linnan valtaherra Claus Lydekeson Djekn. Kaksisataaviisikymmentä vuotta sen jälkeen rakennutti eräs hänen jälkeläisensä, valtakunnanrahastonhoitaja vapaaherra Herman Fleming rakennuksen alakerroksen päälle lisää Ruotsin suuruudenaikuisen tekotavan tyyliin. Niin syntyi tuo komea kolmikerroksinen talo, joka Louhisaaren kartanolla nytkin seisoo. Jo kulkiessa useita kilometrejä pitkää puistokujannetta myöten taloa kohden, huomasi kulkija lähestyvänään läänityksellistä asuntoa, ja yhä voimakkaammaksi kohosi vaikutus astuessa taloon sisään pitkin aistikkaasti koristettua pylväskäytävää; siellä huomasi kaikesta olevansa ylhäisessä kodissa, jossa oli vallalla korkeapiirteiset tavat ja vaatimukset. Vaikka kartano sisuspuoleltaan joutuikin »ison vihan» aikana ryöstön ja hävityksen alaiseksi, jolloin sen marmoriporaat, seinämatot, kultakankaaiset seinäverhot ja kuparikatto lähetettiin itäänpäin, eivät ryöstäjät olleet kuitenkaan pystyneet hävittämään sitä läänityksellistä leimaa, joka vieläkin tuosta ijäkkäästä linnasta uhkuu. Vielä ovat jäljellä korkeat kellariholvit, vielä vanhat muistomerkilliset portaat ja suuret salit, joista suurimmassa, kolmannessa kerroksessa sijaitsevassa niin sanotussa kirkkosalissa vielä seisoo vanha, avonainen takkaliesi paikallaan, vielä nähdään kattovuoliaiset ja orret entisellään Flemingin aikuisine maalauksineen, joista erittäin silmään pistää silloista Louhisaarta esittävä maisema, ja vielä tavataan samassa kolmannessa kerroksessa pieni huone, »pirun kamariksi» nimitetty, seinämaalauksineen, jotka esittävät kohtauksia Flemingin elämästä Louhisaassa, ja jossa huoneessa kerrottiin kummittelevan niinkuin muissakin vanhoissa paikoissa, eikä siinä kamarissa kenkään uskaltanut nukkua.

Tuo suuri kolmikerroksinen rakennus on niin lähellä merenrantaa että aallot ennenvanhaan sen kivijalkaa huuhtoivat. Sen ympärillä levenee joka haaralle laaja puisto, josta varsinkin yksi osa, niin sanottu Paratiisi, jonne päästiin erään lahdelman poikki kivistä tehtyä patolaitosta myöten, oli erinomaisen kaunis. Satavuotiset tammets ja kastanjet lähinnä rakennuksen ympärillä varjostivat niin tiheästi taloa että tuskin yksikään auringonsäde pystyi murtautumaan lehtiholvien läpi. Senvuoksi näyttikin paikka synkältä, jolta se ei muuten suinkaan olisi näyttänyt.

Tämän ijänikäisen maakartanon omisti nyt kuvaamanani aikana Viipurin hovioikeuden presidentti, kreivi Carl Gustaf Mannerheim,[1] jonka suvun hallussa tila oli ollut yli kahden vuosisadan, kunnes sekin jo nykyään, samoin kuin monet muutkin aatelishovit maassamme, on joutunut talonpoikaiskäsiin.

[1] Kreivi *Carl Gustaf Mannerheim*, syntynyt 1797, tuli filosofian tohtoriksi 1819, Vaasan läänin maaherraksi 1833 ja Viipurin läänin 1834 sekä Viipurin hovioikeuden presidentiksi 1839; kuoli 1854. Oli avioliitossa vuodesta 1832 *Eva von Sehantzin* kanssa, joka oli syntynyt 1810 ja kuoli 1895.

Heidän lapsiaan:

Sofie, syntynyt 1833, tuli hovineidiksi 1850 ja meni naimisiin 1866 italialaisen lähettisihteerin Cottan kanssa, joka kuoli 1867.

Carl, syntynyt 1835, tuli ylioppilaaksi 1853, kamarijunkeriksi 1876 ja on nyt liikemiehenä Helsingissä. Oli avioliitossa ensin *Helena von Julin'in* kanssa, joka oli syntynyt 1842 ja kuoli 1881, sekä sitten hovineiti *Sofie Nordenstamin* kanssa, joka oli syntynyt 1849.

Vilhelmina, jota sanottiin Mimmiksi, syntynyt 1836.

Anna, syntynyt 1840, naimisissa vuodesta 1863 professori, sittemmin vapaaherra *Adolf Nordenskiöldin* kanssa, syntyi 1832, kuoli 1901.

Gustaf, syntynyt 1846, kuoli kimnasistina 1865.

Sinne johti perheen vanhimman pojan, nuoren Carl kreivin ja minun välilläni vallitseva ystävyys ja sydämellinen suhde tieni siihen aikaan usein; hän oli kanssani melkein yhdenikäinen ja samanaikainen ylioppilas. Siihen aikaan oli meillä vielä monessa suhteessa samallaiset mielipiteet, samallaiset käsitykset ja sympatiat; nuoruuden haaveilut ja kangastavat unelmat olivat meille yhteisiä, korkealentoisia, vaan tuskinpa sittemmin todellisuudeksi muodostuneita. Kukapa voi nuoruutensa keväässä aavistaa mitä tulevaisuus helmassaan toi? Oltiin ylioppilaita, ajateltiin, tunnettiin ja elettiin vain päiväkseen ja sen huvituksia varten.

Louhisaaren perheeseen kuului, paitsi isäntäväkeä vielä kaksi nuorta poikaa ja kolme tytärtä. Heidän ystäviään kävi siihen aikaan paljon heidän luonaan, jolloin aina hilpeä ilonhäninä suurissa saleissa kajahteli. Voikohan kukaan, joka kerrankaan oli nähnyt ihmeen kauniin neiti Sofie Mannerheimin ymmärtäväisen hienoine kasvopiiirteineen, hänet unohtaa? Hänestä, joka neiti Sofien sattui vain häthätää näkemään tanssisalissa, voi hän näyttää kylmältä, liian itsetietoiselta ja ylen ylhäiseltä. Kömpelö ja huonommuutensa tunteva henkilö tunsikin kohdatessaan vaikkapa vain yhden kerran hänen silmäyksensä, todellakin sellainen olevansa, ja pysyttelikin senvuoksi kaukana. Kerrotaanpa vielä kaiken muun lisäksi, että itse Kaarle XV olisi hänestä lausunut: »Hän on minun rinnallani aivan liian ylhäinen».

Tänne kokoontui joukko nuorisoa, joka oli jotakuinkin erilaista kuin se nuoriso, josta Fagervikin yhteydessä olen kertonut ja jonka tunnusmerkkinä oli yksinkertainen sydämellisyys, tahi nuoriso Armfeltien perheissä, jonka keskuudessa riemastunut, pinttyneistä tavoista välittämätön ilo vallitsi. Täälläkin virtasi suonissa sinisin veri, mutta täällä oli vallalla ylimysvaltaisen arvokkuuden jyrkkämuotoinen sävy ja täällä kiinnitti kukin suurempaa huomiota itseensä ja soveliaisuuden vaatimuksiin. Niistä nuorista naisista, jotka siihen aikaan useammasti tähän seuraan kuuluivat, muistan nyt erityisesti kauniin ja herttaisen neiti Alma von Kothen'in (sittemmin vapaaherratar von Oertzen), Anna Björkenheimin (joka sittemmin oli naimisissa vapaaherra Alfons Walleen'in kanssa), Ninni von Haartman'in (sittemmin avioliitossa Eugen von Knorringin kanssa ja Constance Furuhjelmin (joka joutui naimisiin Robert Lagerborgin kanssa). Kotiopettajattaria en ota tässä lukuun; ilman heitä ei siihen aikaan voitu tulla toimeen ja oli heitä tässäkin talossa usein yhtä monta kuin nuoria tyttäriäkin, joiden, ollen kaikki neljä äidittömiä, täytyi olla heidän suojeluksensa alaisina. Tässä seurapiirissä tavallisimmin tavattavat nuoret herrat olivat Reinhold von Nassokin, Robert Björkenheim, Eugen von Knorring ja näiden kuvausten kirjoittaja.

Kreivitär, kaunis ja komea, esiintyi arvokkaasti emäntänä talossaan, jossa kaikki suoritettiin erinomaisen hienosti ja suurellisesti — pöytä oli aina oivallinen ja tarjoilu hienoa. Kreiviä taas, joka oli jäykkäluontoisempi ja totisempi, näkyi harvoin, sillä hänellä oli joko virkamiestehtäviään suoritettavanaan tahi oli hän sitten innokkaana tiedemiehenä ja etevänä tutkijana, hyönteistieteilijänä syventynyt opinnoihinsa ja tutkielmiinsa. Mutta jos hän joskus astui niihin saleihin, joissa me nuoret huvittelimme, tuntui minusta kuin ilomme äkkiä olisi kankisuitsiin takertunut ja leikinlasku vaimeni hiljaisuudeksi hänen totisen ja arvostelevan katseensa edessä.

Pääasiallisesti huvittelimme Louhisaaressa esittämällä pieniä näytelmällisiä tilapäistekeleitä. Sekä neiti Sofiella että Carlella oli harvinaisen paljon näyttämöllisiä taipumuksia, he olivat kerrassaan taitureita, ehkä kuitenkin parhaiten kehittyneitä häikäisevän luontevassa jäljittelyn ja ivamukailun taidossa. Sukkelasti ja ilman suurempaa vaivannäköä kyhäsi Carl jonkun näytelmällisen tilapäistekeleen, useimmittain helkkuvässä runomitassa; niissä usein leikinlaskun alla purevasti ivattiin päivän tapahtumia tahi henkilöitä. Kokkapuheille ja pistosanoille naurettiin makeasti; siihen eivät kuitenkaan yhtyneet ne, joihin usein sangen terävä kärki sattui osumaan.

1854.

Kevätlukukausi vuonna 1853 oli melkein yhtämittaista alituisesti uudistuvien huvitusten hyörintää. Suuret tanssiaiset ja suljetummat tanssiaiskemut, ylioppilashuvitukset ja näytelmälliset iltamat vaihtelivat jatkuvassa sarjassa keskenään. Elämä ja ilo ja huolettomuus huomisesta oli kaikkialla vallalla.

Mutta kesken tällaisen huvitusten pyörteen alkoi kuulua jonkunlaisia räikeitä epäsointuja ja synkkiä pilviä kasaantua valtiolliselle taivaanrannalle. Turkkilaiset ja kurdit tappoivat joukottain armeenialaisia ja bulgarialaisia ja hävittivät heidän maitaan. Siihen oltiin jo ennestään totuttu, eikä se niin suuresti mieliä kuohuttanutkaan, sillä mitäpä muuta sille voi tehdä kuin surkutella noita maa-raukkoja ja niiden asukkaita. Mutta samalla havaittiin että koko Wenäjän kansaan oli liikuttavasti koskenut heidän uskolaistensa kuolemanparku, ja huuto, mahtava kuin ukkonen, kaikui yli koko suuren valtakunnan, vaatien apua onnettomille ja kosta tehdyistä rikoksista. Keisari Nikolai ei voinut vastustaa tätä Wenäjän kansan omantunnon ja myötätunnon ilmausta onnettomia kohtaan, ja hän päätti senvuoksi mahtavan hallitsijanasansa voimalla lopettaa nuo kamalat vainot.

Hän lähetti silloin meidän kenraalikuvernöörimme, ruhtinas Menschikoffin, erityisenä lähetinä Konstantinopoliin, vaatien suojelusta sulttaanin oikeauskoisille alamaisille. Kun asiasta oli keskusteltu jonkun aikaa pääsemättä kuitenkaan tarkoitettuun tulokseen, saapui ruhtinas huhtikuussa matkatamineissaan, puettuna kuuluisaan harmaaseen päällystakkiinsa, sulttaanin luo ja esitti hänelle Wenäjän loppuehdotuksen. Kun siihen ei suostuttu, matkusti ruhtinas heti pois, toukokuussa 1853, jonka jälkeen aseiden täytyi astua asian ratkaisijaksi. Heti senjälkeen marssi ruhtinas Gortschakoff turkkilaisiin alusmaihiin, Moldavaan ja Walakkiaan, ottaen ne haltuunsa keisarinsa vaatimusten vakuudeksi. Mutta pian kohtasivat hänen joukkonsa Omer-paschan, joka kykeni estämään Wenäjän armeijan pääsyn Tonavan yli. Molemmat sotajoukot seisoivat jotakuinkin yhtä voimakkaina vastakkain, eikä kumpikaan voinut saavuttaa mitään ratkaisevaa voittoa.

Mutta marraskuussa onnistui amiraali Nachimoffin saada Sinopen luona loistava voitto turkkilaisesta laivastosta, joka kokonaan hävitettiin. Kun tämä tuli tietoon, purjehti ranskalainen ja englantilainen yhdistynyt laivasto Bosborin salmeen uhatussa ja turvattomassa asemassa olevan Konstantinopolin suojaksi ja avuksi. Ja niinpä ei suurta itämaista sotaa enää voitu välttää, joskaan varsinaista sodanjulistusta ei vielä oltu annettu.

Jokainen täällä huomasi silloin selvästi, että sodan kauhut ulottuisivat meidänkin maamme rannikoille, maamme saatua jo lähemmä puoli vuosisataa nauttia rauhan siunausta. Eikä kauan viipynytkään kun jo nähtiin joukko-osaston toisensa perästä marssivan maahamme; maanteillä kuljetettiin teiden täydeltä pitkissä jonoissa tykkejä, ampuma- ja muonavarvoja; sananlennättäjiä (sen ajan sähkösanomia) kiiti kiireisellä vauhdilla kaikille haaroille; makasiineja rakennettiin varastojen säilytyspaikoiksi useihin eri paikkoihin; veistämöillä valmistettiin levähtämättä kanuunavenheitä; suuria hankintasopimuksia tehtiin; korkeita kenraaleja, kuuluu kaikenlaisiin eri joukkoihin, saapui tänne, toimeenpanivat täällä tarkastuksia ja matkustivat jälleen pois, j. n. e. Päivä päivältä tuntuivat sodan jyskeet ja melskeet yhä enemmän lähestyvän.

Silloin levisi ympäri maata sekava huhu siitä, että Ruotsinkin kanta olisi horjuva ja että keskustelut jo olisivat muka käynnissä sen ja länsivaltain kanssa. Vaikkakin kuningas Oskar teki kaikkensa jyrkän puolueettomuuden säilyttämiseksi, koetti osa sanomalehdistöä kuitenkin kaikin voimin saada n. s. yleistä mielipidettä johdetuksi sodan puolelle, ja nuori, toimintahaluinen kruununprinssi Carl koetti myöskin kehoittaa vanhaa, jo heikkoa ja sellaiseen seikkailuun vastenmielistä kuningasta nyt jos koskaan käyttämään tilaisuutta hyväkseen ottaakseen takaisin mitä oli menetetty.

Ei ole ihmettelemistä joskin tuollaisia huhuja kuullessa levottomuutta ja mielenkuohuntaa syntyi hieman itsekkyyden taholla, sillä vielä oli tuoreessa muistissa se aika, joka yhdisti meidän kohtalomme vanhan emämaan kanssa, ja kukapa voisi varmuudella sodan vaiheita ennakoita ennustaa. Eikä sekään ihmetytä, että muutamat mahtavat henkilöt tahtoivat asettaa vallitsevan mielialan ja siitä koituvan vaaran korkeimmassa paikassa räikeämpään valoon kuin se oikeastaan oli, osoittaakseen alamaista utteruuttaan ja intoaan ja lisätäkseen suosiotaan itsevaltijaan silmissä.

Mutta keisari Nikolai ei ollut sellainen mies, joka olisi tuominnut näin vakavia asioita ainoastaan yksipuolisen kuvailun mukaan. Hän tahtoi ensin itse nähdä ja tutkia ja sitten toimia, ja hän päätti mieskohtaisesti matkustaa Helsinkiin. Se olisi näet omiaan osoittamaan hänen lempeyttään ja armoaan meidän maattamme kohtaan, jossa hän ei ollut käynyt kahteenkymmeneen vuoteen, ja samalla olisi hän itse tilaisuudessa muodostamaan varmemman ajatuksen siitä mitä hänen selkensä takana nyt koetuksen hetken tultua oikeastaan oli.

»Keisari tulee!» leimahti ympäri maata kuin sähkökipinä, ja pääkaupunkiin kiiruhti korkeita virkamiehiä, presidenttejä, kuvernöörejä, piispoja, useita ylhäisempiä yksityishenkilöitä ja muutamia kaikessa kiireessä kokoonpantuja lähetystöjä.

Oli maaliskuun 14 päivän iltayö ja pureva pakkanen. Lumi oli kasaantunut korkeiksi kinoksiksi, peittäen kadut ja torit ja naristen jalkojen alla. Silmänkantamaton ihmisjoukko oli myöhäisestä hetkestä ja pakkasesta huolimatta kokoontunut yhteen, täyttäen kaksinkertaisella tulisohturivillä valaistun tien pitkältä sillalta pitkin Uniooninkatua ja kauppatoria aina keisarilliseen palatsiin asti. Palatsi oli seisonut monet pitkät vuodet autiona ja tyhjänä, mutta nyt sen jokaisesta ikkunasta tulvehti ulos valovirta, sisällä näytti väkeä liikkuvan kiireesti edestakaisin ja reki reen perästä ajoi sisään linnanpihaan, kuljettaen palatsiin korkeimpia viranomaisia ja kenraalikunnan. Kärsivällisesti odottelivat yhteensulloutuneet kansanjoukot kunnes yht'äkkiä myöhäisenä yöhetkenä kuului kaukaista humua, joka nopeasti läheni ja kasvoi voimakkaammaksi kunnes aivan läheltä alkoi kuulua jylisevä eläköönhuuto; kokoonpakkautunut väkijoukko avasi tien keskeensä ja huimalla vauhdilla ajoi esiin pitkä jono kolmivaljakolta avonaisine kuomirekineen; lumi tulijain ympärillä tuprusi ja huuru pöllähteli vaahtoisten, päristeleväin hevosten sieramista. Ensimmäisessä reessä istui mies, jonka kasvopiirteet kaikki tunsivat, vaiikkeivät olleet koskaan häntä nähneet, ja hän kuunteli jyliseviä, raikuvia eläköönhuutoja ystävällisesti nyökäyttäen päätään kansalle vastaukseksi.

Keisari oli tullut, hän oli nyt Suomessa, meidän kaupungissamme! Ja riemastus oli rajaton.

Ensimmäiseksi piti hänen käydä yliopistolla ja oli käynti määrätty tapahtuvaksi kello 12 päivällä.

Meidän oli käsketty jo yhtä tuntia aikaisemmin saapumaan miehissä yliopiston juhlasaliin, juhlapuvussa luonnollisesti. Silloin oli ylioppilasluettelossa kaikkiaan noin 450 ylioppilasta ja niistä oli noin 350 saapuvilla kaupungissa. Kaikki ne, jotka olivat tulleet ylioppilaksi vuoden 1850 asetusten astuttua voimaan, olivat velvolliset käyttämään säädettyä virkapukua. Mutta saapuvilla olleista ylioppilasta kuului tuskin puoletkaan tuohon luokkaan ja toiset taas, vanhemmat, käyttivät tavallista hännystakkipukua.

Kokoonnuttuamme saliin, koitui ylioppilasinspehtoriile, pedellienpäällikkö parooni Hjärnelle ja hänen kuudelle pedellilleen paljon puuhaa eroitellessaan virkapukuiset ylioppilaat siviilimiehistä, jotka työnnettiin salin etäisempiin osiin, jotta me, joilla oli uudet ja välkkyvät puvut, voisimme astua kaikessa loistossamme esiin ja asettua lähimmille paikoille suuren käytävän ja parnasson ympärille. Pitkällisen puuhan perästä ja kokkapuheita lasketeltua saatiin tämä eroittelu ja sijoittelu viimeinkin tehdyksi ja meidät kaikki asianmukaiseen järjestykseen. Pidettiin varmana, että keisarista kullanhoidtoiset virkapuvut näyttäisivät mieleisemmiltä kuin mustat hännystakit.

Hieman ennen kahtatoista astui ministerivaltiosihteeri, kreivi Aleksanteri Armfelt sisään, seisahtui suuren sisäänkäytävän oven luo, tervehti ja kumarsi kohteliaasti joka haaralle sekä lausui sitten tähän tapaan:

»Hyvät herrat! Me tiedämme kaikki, että muutaman silmänräpäyksen kuluttua meidän korkea hallitsijamme, Hänen Majesteettinsa Keisari, meidän armollinen suuriruhtinaamme aikoo kunnioittaa yliopistoa käynnillään täällä, ja hän tulee silloin kohdistamaan teille muutamia ystävällisiä ja armollisia sanoja. Herrat tietävät kyllä, että sivistyneellä nuorisolla on tapana tällaisessa tilaisuudessa jollakin tavoin ilmaista myötätuntoisuuden tunteitaan tällaisen suosion osoituksen johdosta itseään ja koko maata kohtaan, joka mielenilmaisu aivan varmaan kohoaa sydämen pohjasta ja on kajahtava korkealle tässä salissa. Minä oletan, että herrat ymmärtävät tämän yhtä hyvästi kuin minäkin, eikä minulla senvuoksi ole mitään lisättävää.» Ja tämän sanottuaan, kumarrettuaan molemmille puolille kohteliaasti, poistui hän.

»Herrat» tiesivät ja ymmärsivät tämän kaiken ilman hänen puhettaankin. Mutta kun siihen aikaan ainoastaan aniharvat ymmärsivät venäjänkieltä, jolla kielellä keisari puheensa piti, syntyi siitä sangen omituinen sekasotku.

Tuskin oli kello lyönyt kaksitoista kun suuren sisäänkäytävän kaksoisovet avattiin ja keisari astui sisään, jälessään muutaman askeleen päässä loistava seurue; hän astui reippain, tahdikkain askelin pitkin pääkäytävää alas parnassolle. Tultuaan opetusistuimelle kääntyi hän yleisöön päin. Hänen molemmilla puolillaan seisoivat kaksi hänen poikaansa, miltei yhtä uljaita kuin hän itse — Aleksanteri, Konstantin, Nikolai ja Mikael — ja heidän taakseen asettautui kokonainen parvi kumartelevia ja hymyileviä kenraaleja ja ministerejä kullankirjailluissa, krasjaanilla varustetuissa ja nauhoin koristelluissa univormuissaan, loistava ja välkkyvä joukko.

Minun paikkani oli vain muutaman askeleen päässä keisarista, joka seisoivat aivan vastapäätä minua. En voinut katsettani irroittaa miehestä, jonka paljas nimi kykeni maailmaa vapauttamaan. Minä seisoin kuin loihdittuna, enkä ole koskaan, en ennenkin enkä myöhemmin, katsellut niin vaikuttavia kasvoja.

Hänen piirteensä eivät koskaan unohdu sen mielestä, joka ne kerrankaan on nähnyt. Kaikkia muita pitempi oli hän, erinomaisen kaunis ja ryhdiltään uljas ja arvokas, ja hänessä huomasi selvän leiman siitä tietoisuudesta, että hän oli itsevaltiasta yli sadan miljoonan ihmishengen ja yli maan niin laajan, joka ulottui Ahvenanmaalta Beringin salmeen ja Valkoisesta- Mustaanmereen. Hänen katseensa oli avoin mutta samalla ankara ja käskevä: sen edessä ikäänkuin lyyhistyi kokoon ja tunsu oman vähäpätöisyytensä. Hänen äänensä oli korkea, kirkas, miellyttävä ja kaikuva kuin hopeakello. Hän oli henkilöitynyt majesteettillisuus.

Muutaman silmänräpäyksen verran katsottuaan edessään seisovaa nuorekasta joukkoa, piti hän lyhyen puheen, mutta pahaksi onneksi venäjänkielillä, josta emme sanaakaan ymmärtäneet. Puhe lienee pääpiirteissään sisältänyt ilmoituksen siitä, että hän, joka aina oli rakastanut rauhaa kansojen korkeimpana onnena, oli kuitenkin nyt tullut pakoitetuksi tarttumaan miekkaan auttaakseen uskolaisiaan, armeenialaisia ja bulgarialaisia, jotka olivat huutaneet häntä avukseen ja suojakseen sitä väkivaltaa ja sortoa vastaan, jota Turkki oli ryhtynyt heitä kohtaan häikäilemättömästi harjoittamaan. Mutta silloin olivat Ranska ja Englanti omanvoitonpyyntöisten ja itsekkäiden laskelmien perusteella ja kateellisina Wenäjän lisääntyneestä vaikutusvallasta yhtyneet hänen vihollisiinsa ja julistaneet Wenäjää vastaan sodan. Vihollinen on voimakas ja mahtava, lisäsi hän, ja senvuoksi uhkaa meitä kaikkia ja isänmaata suuri ja lähellä väijyvä vaara.

Tässä keskeytti hän hetkiseksi ja katseli ympärilleen ikäänkuin tahtoen havaita minkä vaikutuksen hänen sanansa olivat tehneet.

»Herrat», jotka eivät olleet ymmärtäneet sanaakaan hänen puheestaan vaan luulivat että se nyt loppui, muistaen kehoituksen että heidän tulisi »korkealle kajahtavasti ilmaista myötätuntoisuuttaan», ratkesivat nyt raikuvaan eläköönhuutoon niin että sali kajahti, ollen varmoja siitä että he näin osoittivat mitä suurinta kunnioitustaan ja suosiotaan hallitsijalle.

Näki selvästi kuinka hän hämmästytti kuullessaan tälle kohdalle niin perin huonosti soveltuvat huudot. Hänen kulmakarvansa rypistyivät äkkiä yhteen ja hänen kasvoilleen levisi uhkaava ilme, mutta vain silmänräpäykseksi, sillä varmaankin käsitti hän heti tämän soman kohtauksen, hänen uhkaava katseensa muuttui hymyilyksi ja hän jatkoi puhettaan, joka sitten lienee pääasiallisesti sisältänyt vain: että hän senvuoksi toivoi, kun tämä vaara nyt yhä enemmän lähestyi meidän rannikoitamme, että sivistynyt nuoriso näyttäisi maalle hyvää esimerkkiä ja rientäisi vapaaehtoisesti sotalippujen luo puolustamaan valtaistuinta ja isänmaata.

Vaikkei nytkään ymmärretty sanaakaan hänen puheestaan, oivalsivat kuitenkin kaikki, että keisari oli nyt puheensa lopettanut, ja senvuoksi kohotettiin jälleen kaikuva, riemukas eläköön niin että seinät huudosta kajahtivat. Hyvin tyytyväisenä hänelle osoitetusta kunnioituksen ja suosion ilmauksesta, nyökkäsi hän päällään useita kertoja mieltymyksensä osoitukseksi, jonka jälkeen hän poistui salista, yhtä varmin ja pontevin askelin kuin oli tullutkin, koko loistavan seurueensa saattamana.

Senjälkeen kävi keisari kirjastossa, Nikolainkirkossa, senaatissa ynnä muualla. Kaikkialla, mihin hän vain meni, kohtasi hän eläköönhuutoja kajahtelevia lukemattomia väkijoukkoja ja riemastusta, ja mieltenilmaisujen sävystä voi hän hyvin huomata, että hänelle kaikkialla omistettu kunnioitus ja suosio oli vapaatahtoista, eikä suinkaan viranomaisten järjestämää ja aikaansaamaa. Hän osoittikin useissa tilaisuuksissa mielihyväänsä siitä ja lausui, että hän nyt täydellisesti luotti suomalaisen kansaansa.

Tulipa sinä päivänä minne hyvänsä, vallitsi kaupungissa kaikkialla eloisuus, liike ja riemastus — kaikki olivat ulkosalla, »mies talosta», sillä kaikki tahtoivat vielä kerran ja niin usein kuin suinkin mahdollista nähdä edes vilahdukselta tuon mahtavan olennon, jolla oli valtjaskatse.

Mitään tanssiaisista ei toimeenpantu, sillä keisari oli, katsoen ajan vakavuuteen, pyytänyt vapautua sellaisesta, mutta sensijaan kutsui hän itse korkeimmat virkamiehet, kenraaliston ynnä muita juhlapäivällisille keisarilliseen palatsiin. Päivällisten loppuessa saapui koko ylioppilaskunta soihtukulkueessa paikalle ja lauloi etupihalla Suomen laulun siihen seipitetyillä suomalaisilla sanoilla ja sitten Maamme-laulun ruotsiksi, jolloin keisari ja perintöruhtinas, molemmat puettuina Suomen kaartin univormuun, astuivat ulos ulkoparvekkeelle ja kiittivät kunnianosoituksesta. Illalla oli kaupunki loistavasti valaistu, muutamain paikoin kuultokuvinkin, nimimerkein j. n. e.

XXVI.

Tuona äsken kuvaamanani päivänä, niin sanottuna »keisarin päivänä» oli meidän hyvässä kaupungissamme vallalla kaikkialla eloa ja liikettä ja riemastusta. Kansaa parveili ja kuljeskeli edestakaisin kaduilla ja toreilla saadakseen sattumalta, edes vilahdukselta nähdä mahtavaa itsevaltiasta, kun hän kolmivaljakolla kiiti ohi huimaavaa vauhtia loistavan seurueensa seuraamana. Kaikki tahtoivat nähdä, kaikki tahtoivat kuulla jotakin siitä mitä päivän kuluessa oli tapahtunut. Kaikki olivat ulkosalla, eikä kukaan halunnut istua kotona. Ravintolat olivat luonnollisesti viimeistä paikkaa myöten täynnä; niissä tungeskeltiin ja olipa siinä vaivannäköä tarpeeksi jos sai tuolin itselleen puuhatuksi.

Kuta myöhäisemmäksi ilta kului, sitä vetreämmäksi kohosi mieliala. Samppanjakorkkeja poksahdelti ilmaan hieman siellä ja täällä. Kukin oli tavannut ystäviään ja piti iloja heidän kanssaan myöhäiseen yöhön asti. Vihdoin »pikkutunneilla» täytyi kuitenkin lähteä pois, ja hieman hoippuvin jaloin ja raskain päin astelin minäkin kotiin.

Kun avasin oven eteiseen hämmästyin joltisestikin huomattessani siellä passarimatamini nukkuvan sikeässä unessa korsaten. Ravistelin häntä hieman ja unen pöpperössä kimposi hän seisaalleen tuoliltaan ja selitti, että eräs palvelija oli käskenyt hänen odottamaan minun kotiintuloani, vaikkapa kuinka myöhään sitten tulisinkin, ja antamaan minulle kaksi erittäin tärkeää kirjettä heti luettavaksi.

Kärsimättömästi avasin minä ne. Epävarmat silmäni lensivät riviltä riville, joita tuskin osasin lukea, vielä vähemmän pystyin oikein käsittämään mitä kirjeissä puhuttiin. Molemmat kirjeet olivat sedältäni, kenraalilta.[1] Toisessa pyysi hän minun tulemaan luokseen kello kymmenen aikaan illalla tärkeään keskusteluun. Toisessa kirjoitti hän, että hän oli turhaan odottanut minua luokseen määrättyä aikana ja sentähden nyt *velvoitti vakavasti* minut saapumaan luokseen täydessä univormussa *täsmälleen* kello kahdeksan seuraavana aamuna ja huomautti ett'en missään tapauksessa enkä minkäänlaisten verukkeiden nojalla saisi sitä laimiinlyödä. — »Tulevaisuutesi riippuu tästä», lopetti hän kirjeensä.

[1] *Anders Edvard Ramsay*, Kuopion maaherran Anders Johan Ramsayn poika, oli syntynyt 1799, tuli kamaripaasiksi 1816, kapteeniksi Preobraschenskin kaartiin 1825, jolloin hän toimi keisarillisen palatsin päävahdissa joulukuun kapinan puhkeamisen aikana, ylennettiin everstiksi ja tuli Suomen kaartin päälliköksi 1828, sivusadjutantiksi 1830, otti osaa Puolan sotaan ja Varsovan valloitukseen, ylennettiin kenraalimajuriksi 1836, nimitettiin kaikkien Venäjän tarkkampusjarykmenttien tarkastajaksi, tuli kenraaliluutnantiksi 1847, edusti Suomen ritaristoa ja aatelia kruunausjuhlassa Moskovassa 1856, korotettiin vapaaherralliseen säätyyn samana vuonna, ylennettiin kenraaliadjutantiksi 1858, nimitettiin kaikkien Puolaan sijoitettujen joukkojen komentajaksi 1862 ja valtioneuvoskunnan jäseneksi 1873 oli m. m. Aleksanteri Newskyn hohtokivi-tähdistön ja Vladimirin ensimmäisen luokan ritari ja sai Andreaksen tähdistön suurristin 1875, kuoli 1877. Oli avioliitossa ensiksi vuodesta 1833 hovineiti *Constance Reuterskjöldin* kanssa, joka oli syntynyt 1815 ja kuollut 1839, sekä sitten vuodesta 1840 vapaaherratar *Augusta Mellinin* kanssa, joka oli syntynyt 1817 ja kuoli 1843.

Silmiäni huikasi. Minun tulevaisuuteni! Mitä tekemistä hänellä on minun tulevaisuuteni kanssa? Luin kirjeet moneen kertaan ja luin yhä uudelleen, ymmärtämättä kuitenkaan mikä sedän oli aiheuttanut ne kirjoittamaan ja mitä ne merkitsivät. Erityisesti sanat »täydessä univormussa» olivat minulle käsittämättömiä, sillä ei suinkaan minun tarvinnut paneutua täyteen univormuun mennäkseni setäni luo. Mutta selvästi käsitin minä kuitenkin, että kysymyksessä täytyy nyt olla jokin erittäin tärkeä asia; ja siksi suuresti kunnioitin minä setääni, tuota tuimaa ja ankaraa kenraalia, ett'en voinut ajatellakaan olla tottelematta hänen käskyään.

Ohimoitani jomotteli, päässäni takoi ja kalkutteli ja perin väsyneenä edellisen yön valvomisesta ja koko tämän päivän lystinpitoloista ajoin vain heittäytyä vuoteelleni ja nukkua. Mutta samassa muistin nuo kirjeet ja aloin kastella kerta toisensa perästä kolottavaa päätäni kylmään veteen, jolloin viinihöyryt vähitellen alkoivat haihtua, päänpakotus herkesi ja käsityskykyäni jonkun verran selkeni. Katsoin kelloa — se oli jo kolme — siis ei ollut enää kuin viisi tuntia siihen, jolloin minun piti olla määräpaikassa. Kun pelkäsin ett'en heräisi ajoissa jos kerran maata rupeaisin, istuin mukavalle tuolille uinahtaakseni edes siinä hieman. Mutta lakkaamatta syöksähdin minä siitä kelloa katsomaan, sillä näin koko ajan unta että olin nukkunut yli ajan ja tulini liian myöhään.

Niin kului yö. Jo kello 7 aikaan aloin pukea päälleni ja määrättyllä hetkellä olin setäni luona.

Hän kertoi, että keisari oli edellisenä päivänä juhlapäivällisten jälkeen palatsissa kysynyt häneltä ja kreivi Armfeltilta tiesivätkö he joko yksikään ylioppilaskunnan jäsenistä oli seurannut hänen kehoitustaan ja ilmoittautunut halukkaaksi astumaan sotilasriveihin. He olivat valtioviisaalla hienoudella vastanneet, ett'eivät he voineet antaa majesteetille tässä asiassa mitään varmaa vastausta, vaan että he kuitenkin olivat kuulleet, vaikkakin tosin vain huhupuheena, että useat olisivat siihen halukkaita ja että mieliala ylioppilaskunnassa olisi erinomaisen innostunut. Tämän kuullessaan oli keisari suuresti ihastunut, ja hän tahtoi seuraavana aamuna nähdä ne ylioppilaat, jotka jo olivat ilmoittautuneet. Setäni kysyi nyt minulta, tiesinkö jotakin asiasta.

Minä vastasin, ett'en ollut kuullut kenenkään ilmoittautuneen ja ett'en myöskään luullut kenenkään sitä tekevän.

»Siinä tapauksessa täytyy sinun ilmoittautua. Tässä ei auta mikään muu.»

Minusta tuntui kuin olisi veri suonissani jähmettynyt ja hämmästyneenä moisesta ehdotuksesta vastasin:

»Minunko? Se on mahdotonta, setä hyvä, sillä minä en tunne kerrassaan minkäänlaista kutsumusta antautua sotilasalalle.»

»Sinun täytyy kuitenkin, se on ehdottomasti välttämätöntä, eikä tässä mitkään estelyt auta. Siitä voi riippua paljon, enemmän kuin tällä hetkellä osaatte aavistaakaan, sillä keisari näyttää pitävän sitä tärkeänä seikkana ja kysyy millä kannalla asia nyt on. Hetkisen perästä menen minä keisarilliseen palatsiin ja silloin täytyy sinun seurata minua. Ymmärrä minut kaikessa tapauksessa oikein, ilmoittautuminen ei kuitenkaan ratkaisevasti velvoita sinua sittemmin astumaan riveihin. Se saa riippua siitä mitä myöhemmin päätät.»

»Jos setä tosiaankin varmasti vakuuttaa, ett'ei siitä johdu mitään pakkoa eikä vaaraa, niin voin tulla mukaanne, jos setä kerran käsklee, ja ilmoittautua halukkaaksi sotapalvelukseen.»

Hän vakuutti sen minulle, pyysi minua luottamaan hänen sanaansa ja vaati, että tässä tapauksessa asian tulee jäädä ainakin toistaiseksi meidän keskenäiseksi asiaksemme.

Noin kello 9 aikaan tulimme me palatsiin, jonne samaan aikaan ilmestyi muitakin univormunieikkoja ylioppilaita. Meitä oli kaikkiaan kahdeksan. Kreivi Armfelt oli näet kutsunut luokseen muutamia sukulaisiaan ja tuttaviaan, jotka hän oli saanut tulemaan mukaansa samoilla perusteilla kuin setäni minut.

Hetken odotuksen jälkeen suuressa salissa, astui sinne sisään perintöruhtinas Aleksanteri, seurassaan kreivi Armfelt ja setäni. Hän lausui, mitä ystävällisimmän hymyilyn väikkyessä kauneilla kasvoillaan, meille muutamia sanoja, mutta ikävä kyllä venäjänkielellä, jota me emme ymmärtäneet. Minä huomasin että setä sanoi hänelle jotakin, luultavasti että minä olin hänen veljenpoikansa, jonka jälkeen perintöruhtinas loi pikaisen, mutta sangen myötätuntoisen silmäyksen minuun. Sitten poistui hän, mutta meidän käskettiin jäädä vielä saliin.

Ovet sisempiin huoneisiin avattiin jälleen jonkun ajan kuluttua ja keisari astui saliin luoden meihin tutkivan katseen. Se oli läpätunkeva ja kova. Kun setä silloin jälleen osoitti minua, huomasin kuinka majesteetin katse samassa kirkastui ja hän nyökkäsi suopeasti päällään minulle; minä tunsin kuinka minä, samallakuin syvään kumarsin, punastuin ja kuinka koko ruumiini vapisi.

Sitten meni hän takaisin sisähuoneisiin, ja niin oli tämä keisarin puheilla käynti tehty.

Kun keisari oli sinä päivänä vielä käynyt Viaporissa ja toimeenpannut suuren sotilasparaadin, läksi hän päivällisen syötyään paluumatkalle ylioppilaiden hänelle laulaessa ja kansanjoukkojen riemuitessa.

Iltasella menin minä setäni luo saadakseni kuulla lähemmin aamuvierailumme tuloksista. Setä oli mitä parhaimmalla tuulella ja erittäin tyytyväinen asiain kulkuun. Keisari oli ollut sangen hyvillään nähdessään että jo kahdeksan oli ilmoittautunut ja tultuaan vakuutetuksi että tämä oli vain vähäinen alku. Sedälle oli hän erityisesti lausunut muutamia armollisia sanoja sen johdosta että minä, hänen veljenpoikansa, olin ollut ensimmäisten ilmoittautujain joukossa, ja mielihyvissään siitä tahtoi hän antaa armonsa sarven runsaasti vuotaa ja osoittaa minulle niin suurta suosiotaan, että minut saataisiin, palveltuani vain kolme kuukautta jo silloin Suomeen marssineessa Grodnon kaartinhusaarirykmentissä, korottaa kornetiksi samaan rykmenttiin, ja hän oli käskenyt Armfeltin merkitsemään nimeni tämän hänen armollisen poikkeuslupauksensa yhteydessä kirjoihin.

Kun setä kertoi tuosta keisarin erinomaisesta suosionosoituksesta, aloin minä horjua aikeissani ja tunsin voimakkaan kiusauksen houkuttelevan minua heittäytymään sotilaalliselle alalle. Mahdollisuus päästä niin nopeasti upseeriksi erääseen Venäjän parhaimmista rykmenteistä, loistava univormu ja sitten luonnostaan lankeava hieno elanto Pietarissa, kaikki tuo houkutteli minua suuresti. Tällä tiellä voisi kohoaminen käydä päinsä nopeasti, arvattavasti paremmin kuin millään muulla ja kaikessa tapauksessa — niin ajattelin silloin — olisi tuollainen elämä toki haus Kempaa kuin väsyttävä lueskeleminen ja pikkukaupunkilaiselämä Helsingissä. Minä aloinkin senvuoksi yhä enemmän ja enemmän kiintyä tuohon ajatukseen ja päätin kirjoittaa isälleni kysyäkseni häneltä neuvoa ja saadakseni hänen suostumuksensa.

Vastauksen isältäni sain pian ja se oli ehdottomasti, vakavasti kieltävä. Hän arveli etten ollut

tarpeeksi aprikoinut tällaisen askeleen merkitystä ja seurauksia, luuli että sedän uskottelut olivat minua houkuttelleet ja katsoi ett'ei minulla ollut mitään erikoisia taipumuksia sotilasammattiin. Ja tässä on otettava huomioon vielä asian taloudellinenkin, rahallinen puoli. Kysymyksessä olevassa rykmentissä palveli silloin yksinomaan Venäjän rikkaimpien perheitten poikia ja olo siinä tulisi minulle muodostumaan yhtäjaksoiseksi kieltämyksien ja nöyryyten ajaksi, koska minä toimeentulokustannuksissa en voisi kilpailla näiden kanssa siitä yksinkertaisesta syystä, että isäni varat eivät riittäisi niihin menoihin, joita tällaiseen komeilevaan elämään vaaditaan, j. n. e.

Seurasin isäni neuvoa ja heitin mielestäni tuon lyhyen unelmani, mutta olen sittemmin usein miettinyt, millaiseksi kohtaloni olisi muodostunut, jos sittenkin, vasten isäni kieltoa, olisin antautunut sotilasuralle, jossa minä nopeasti olisin voinut kohota arvoasteissa keisarillisen armon ja siihen aikaan korkeimmassa suosiossa olevan setäni mahtavan suojeluksen turvissa. On mahdollista, että siinä tapauksessa nyt olisin vanha virkaeron saanut venäläinen kenraali, ehkäpä suomalainen senaattori sen sijaan että — piirtelen näitä kuvauksia. Sillä tavalla elämämme vaiheet useinkin riippuvat sattumasta. Mutta minä en ole milloinkaan ymmärtänyt tarttua punaseen lankaan, kun sitä minulle on tarjottu.

Meistä kahdeksasta, jotka silloin vapaaehtoisina sotapalvelukseen ilmoittauduimme, tuli sittemmin ainoastaan yksi sotilaaksi — ja hänkin vain erääseen tavalliseen jalkaväkirykmenttiin.

Keisari sai pian ajatellakseen tärkeämpiä asioita, kuin sen, astuiko muutamia suomalaisia ylioppilaita sotapalvelukseen vaiko ei. Ja ennenkuin vuosi oli kulunut, oli tämä mahtava henkilö itse jättänyt maallisen katoavaisuuden.

XXVII.

ENSIMÄINEN SOTAVUOSI.

1854.

Jo muutaman päivän perästä keisarin lähdettyä Helsingistä, huomattiin nopeasti toisiaan seuraavissa päiväkäskyissä, toisessa toisensa jälkeen, sota-asioita selitettävän ja vahvistettavan.

Keisarillisessa manifestissa huhtikuun 11 päivältä selitettiin kaikelle kansalle, kuinka mahtavat kateelliset viholliset vastoin kaikkea oikeutta olivat hyökänneet Wenäjän kimppuun, yrittäen syöstä sen siitä ylevästä asemasta, johon Jumala sen oli kohottanut. Mutta Wenäjä ei ollut unohtanut Jumalaansa, ja hän oli varmasti auttava sitä sodassa. Manifesti loppui tuttuihin sanoihin: »Uskon ja kristikunnan puolesta me taistelemme! Kun Jumala on meidän kanssamme, ken voi meitä vastaan seistä?»

Tämän piti antaa kaikille rauhottava luottamus sodan onnelliseen ratkaisuun.

Kenraalikuvernööri Rokassoffskyille uskottiin maan kaikkien joukkojen ylipäällikkyyks ja hän sai sitäpaitsi sotatilan johdosta laajan toimintavallan. Kenraali Nordenstam määrättiin korkeimmaksi esikuntapäälliköksi, setäni kenraali A. Ramsay tuli Helsingin-Turun rannikkopuolustusväen päälliköksi, kenraali von Wendt Pohjanmaan j. n. e. Erillään muista olevalle Ahvenanmaalle, johon vihollinen luultavasti ensiksi kohdistaisi hyökkäyksensä, määrättiin eversti (sittemmin senaattori) Knut Furuohjelm parin komppanian kanssa Turun suomalaista krenatööriväkeä.

Suomen kaarti ei kuitenkaan saanut ottaa osaa oman maan puolustukseen, vaan määrättiin se lähtemään aluksi Pietariin; siellä oli se kesällä keisarillisen perheen henkivartiostona Pietarhovissa ja siellä se suuremmissa juhlallisuuksilla, joissa keisari ja suuriruhtinaskin olivat läsnä, heinäkuun 17 päivänä vietti 25-vuotista kaartina olonsa riemujuhlaa. Vasta myöhään syksyllä lähti se marssimaan Puolaan, jossa se sai paljon kärsiä suurten rasiusten, kärsimysten, kelpaamattoman ravinnon y. m. sekä varsinkin turmiota levittävän lavantaudin johdosta, huveten siinä määrin, että täältä lähteneestä täyslukuisesta miehistöstä, 1000:sta miehestä, ja kaksi kertaa sinne lähetetystä, Hämeenlinnassa kootusta 500-miehisestä reservistä, ainoastaan 220 miestä, jotka eivät kertaakaan olleet tavanneet vihollista retkellään, oli tähteenä joukkojen kotiintullessa lokakuussa 1856.

Mutta nyt oli meille rakkaaksi käyneen kaartin pataljoonan lähdeävä matkalle. Suuremoinen juhla-aamiainen järjestettiin seurahuoneelle, jossa mieliala oli erittäin lämmin ja sydämellinen ja jossa toivotettiin matkaanlähteville ystäville onnellista matkaa, kunniata ja voitokasta takaisintuloa.

Kaupungin seurapiirit ottivat runsaslukuisina osaa aamiaisiin ja monta kyyneltä siinä vuodatettiin. Professori Ilmoni piti pataljoonalle mahtipontisen puheen, johon kenraali Ramsay arvokkain sanoin vastasi. Topeliuksen sepittämästä runosta laulettiin säkeet:

»Malja urhojen kaatuvien! ja malja niiden mi palaa! Joku tai monta voittojen miestä,
tervetultua kotiin taas! Suomen kaarti ei konsaan petä isänmaata ja kunniaa.»

Innostus oli rajaton. Porilaisten marssin ja Maamme-laulun sävelten kaikuessa marssittiin ympäri salia ja riemuuttiin, juotiin ja puristettiin jäähyväisiksi ystävän kättä aina iltamyöhään asti. Seuraavana aamuna lähti pataljoona matkalle ja silloin virtasi koko kaupungin kansa pitkälle sillalle ja maantielle, ajoivatpa monet lähimpään majataloonkin saadakseen vielä siellä tyhjentää viimeisen jäähyväismaljan lähteväin kanssa. Hetki oli juhlallinen, sillä kukapa voi silloin tietää näkisikö ensinkään ja milloin kukin toisensa jälleen.

Pienen suomalaisen pataljoonan sijaan, joka marssi kaupungista pois, samoili sinne joukottain venäläistä sotaväkeä. Ensin tuli parin päivän väliajoilla neljä kaunista ja hyvässä kunnossa olevaa krenatööridivisionan rykmenttiä kenraali Guldenslubben johdolla, joiden kunkin saavuttua kaupunki toimeenpani aina jonkunlaiset pidot rykmentille. Niiden perässä saapui kaupunkiin tykistöpatteja, sapööripataljoonia ja kasakkarykmenttejä sekä kaikenlaisia muita joukkoja toinen toisensa jälkeen.

Niinpä tuli huhtikuun alussa kaupunkiin korea Grodnon husaarirykmentti, päällikkönään kenraali Aderkas ja eversti Lautrec de Toulouse sekä liuta muita hienoja ja sorjia upseereja, jotka Helsingin piireissä avosylin vastaanotettiin. Muutaman päivän perästä heidän tulonsa jälkeen toimeenpantiin heidän kunniaukseen erinomaisen hyvin järjestetyt ja vilkkaat tanssiaiset Oelzen salongissa; pian voittivat nuoret ratsumiehet siellä naisten suuren suosion ja helposti näyttivät he pystyvän lohduttamaan tuntumattomiin naismaailman surun suomalaisten upseerien lähdön johdosta. Heidän joukostaan muistan nyt erityisesti kolme hienoa ja kaunista luutnanttia, Strandman'in ja Leonoffin sekä aina iloisella tuulella olevan Kisileffskyn — tanssin päämiehen. Muutaman viikon perästä vastasivat he heille osoitettuun kohteliaisuuteen kutsumalla vuorostaan kaupungin hienoimmat seurapiirit jos suinkin mahdollista vielä yllisempiin, suuremmoisempiin tanssiaisiin, joissa samppanja virtana valui ja masurkan vinha viuhke oli miltei loppumaton.

Veljestyminen tuon hienon rykmentin upseerien kanssa kävi kuin itsestään, ja meistä tuli jokapäiväisen seurustelun pohjalla pian hyviä ystäviä.

Kaupungissa hyrähti hereille hilpeys ja eloisuus, ja kun kasarit eivät likimainkaan riittäneet näin suuren sotilaspaljouden majoittamiseen, täytyi suuri osa miehistöä sijoittaa asumaan taloihin, 20-30 kuhunkin. Kaduilla vilisi kaikenlaisiin eri joukko-osastoihin kuuluvia upseereja, ravintoloissa oli tungosta, kannukset kilahtelivat kaikkialla ja samppanjakorkit paukahtelivat pöytien ääressä aamusta varhain iltamyöhään eli oikeammin sanottuna iltamyöhästä aamuun asti.

Kaupunki oli yhtäkkiä muuttunut kenttäleirin kaltaiseksi. Kaduilla nähtiin päivät pääksytyksin kuljetettavan tien täydeltä tykkeitä, ampumavaroja ja muonatarpeita, joita vietiin joko linnoitukseen tahi kaupunkiin järjestettyihin varastopaikkoihin; leipomoita ja ruutikellareita rakennettiin useihin eri kohtiin; veistämöillä valmistettiin tykkivenheitä; patteja varustettiin jonkun verran joka paikkaan, Kaivopuistoon, Punavuorille, Lapinlahteen, Drumsöhön ja Viaporin ympärillä oleville saarille; kasakoita ja husaareja lenteli edestakaisin kuljetellen käskykirjelmää ja sanomia, ja tuntui kuin kuuluisi hopearuplain helinää kaikkialla, niitä kun joukottain kylvettiin ympäriinsä.

Kaksi eri virtaa vyöryi vastakkain. Kun venäläisiä joukkoja marssi kaupunkiin, tapasivat ne toisia kulkujoukkueita, jotka tulivat heitä vastaan kaupungista poispäin. Täydellinen pakokauhu oli vallannut Helsingin, jota pidettiin perikatoon tuomittuna. Suomen pankki teki alun, paeten jo rekikelillä Hämeenlinnaan, ja kun se ei vielä sielläkään katsonut aarteittensa olevan kyllin hyvässä turvassa, jatkoi se vaellustaan Mikkeliin. Sen jälkiä seurasivat kaupungista pois senaatin arkisto, kirjaston kallisarvoisin omaisuus, yliopiston kokoelmat, yleiset kassat ynnä muut.

Kun kaupungin asukkaat huomasivat kuinka kauhu oli vallannut viranomaiset, eivät hekään sitä voineet välttää, vaan kiirehtivät nopeasti saattamaan suuriarvoisimman omaisuutensa turvaan. Kaikki sellainen sumputtiin kääreisiin ja lähetettiin pois kaupungista. Pitkät loppumattomat kuormajoukot, täynnä tavaraa, kulkivat verkalleen kelirikossa pitkin viheliäiseen kuntoon ajettuja teitä, kuljettaen kaikenlaista kapinetta säilöön läheisimmälle maaseudulle. Voi helposti kuvitella kuinka paljon tavaroita tällä tavalla raahatessa meni kerrassaan pilalle ja turmeltui.

Pidettiin aivan varmana että vihollisen luodit tulisivat polttamaan Helsingin. Tällaisen onnettomuuden välttämiseksi julkaistiin määräys, joka velvoitti talonomistajat laittamaan joka talon katolle yhden tahi pari tynnyriä, joiden tuli aina olla vettä täynnä ja valmiina sammuttamaan tulen, jos se syttyisi kaupunkiin heitettyistä tuliraketeista. Hullunkurisilta, ikäänkuin haikaranpesiltä näyttivät nuo kaikki

tynnyrit katoilla, eikä niiden täyttämistä niinkään vähäistä puuhaa koitunut, kun kaupungissa ei vielä silloin ollut edes vesijohtoa. Kaikeksi onneksi ei niitä kuitenkaan tarvinnut tarkoitukseensa käyttää, samoin kuin ei joutilaksi joutuneista merimiehistä kokoonpanulle palosammutuskomppaniallekaan koitunut mitään puuhaa.

Kevät tuli sinä vuonna aikaseen ja jos rannikot ja lahdet kauan jäävaippaisina viipyivät, lainehtivat kuitenkin meren aallot vapaina jo huhtikuun alussa. Jo huhtikuun 8 päivänä voitiin Tähtitorninvuorelta tähystimellä nähdä muutamia jättiläismäisiä höyrylaivoja, jotka kaukana meren ulapalla liikuskelivat edestakaisin, tupruuttaen taivaalle paksuja valtavia savupatsaita. Siitä hetkestä alkaen seiso siellä päiväkaudet suuria väkijoukkoja tähystellen innokkaasti ja uteliaina merelle, ihmetellen, oudostellen ja kysellen. Merellä näkyvät laivat muodostivat yhtyneitten englantilaisten ja ranskalaisten laivastojen etujoukon, joka oli nyt amiraalien Napier'in ja Deschênes'in johdolla purjehtineet Suomenlahdelle.

Kaupungin harvalukuiset kauppalaivat makasivat yhtä hyvässä turvassa kuin venäläiset sotalaivatkin pohjois-satamassa, linnoituksen tykkien suojassa. Mutta niin ei ollut asianlaita kaikeksi onnettomuudeksi moniin suomalaisiin laivoihin nähden, jotka sota valtamerien kaukaisilla ulapoilla yllätti. Vain harvat, mitätön osa niistä ennätti pelastua, osaksi puolueettomiin satamiin, joissa moni laiva täytyi polkuhinnasta myöä, mutta suurimman osan — arvelaan enemmän kuin puolet — ottivat englantilaiset hyvänä makupalana kiini, jolloin ne auttamattomasti jäivät vihollisen saaliiksi. Ne muodostuivat sodan ensimmäiseksi suureksi uhriksi Suomessa.

Pian sulivat kinokset huhtikuun auringon niitä säteillään suudellessa, ja kuukauden lopulla olivat jo sisimmätkin satamat jääpeitteensä luoneet. Silloin valtasi levottomuus jokaisen ja pelättiin mitä nyt tulisi tapahtumaan kun eivät jäämöhkäleet enää olleet estämässä vihollista meidän rannoillemme lähestymästä. Päivät pääsytysten seiso suuret joukot kansaa vuorilla, levottomasti tähystellen meren ulapalle ja odotellen mitä huomispäivä mahdollisesti mukanaan toisi. Mutta vihollisen suuret, komeat laivat, kaikkiaan noin 70, liikuskelivat vain hiljoilleen kaukana ulapalla, milloin yhdessä joukossa useampia, milloin vain kaksittain tahi kolme samassa joukossa. Hyökkäyksestä tahi maallenususta ei kuulunut mitään.

Mutta tulipa sitten toukokuun 20 päivänä Tammisaaresta tieto, että ensimmäiset laukaukset oli vaihdettu. Kaksi englantilaista laivaa oli lähtenyt vetäytymään Pohjan lahteen päin. Kun ne sitten kulkivat aivan Lapinlahden rannan vieritse, joutuivat ne sinne vahtiin pantujen suomalaisten krenatööritarkk'ampujain hyvin tähdättyjen luotien sateeseen. Laivoissa seiso mastotouvien ja raakapuiden luona sekä pitkin laivan reunuksia väkeä paljon, sangen sopivia maalitauluja, joihin suomalaisten luodit aivan selvästi näyttivät osuvan, koskapa rievut niistä riekaleina repeili ja vieläpä käsiä ja jalkoja ilmaan pöllähteli — mutta ihme ja kumma; ne seisoivat vain yhtä tynesti ja kuolemaa halveksivasti paikoillaan. Suomalaiset ärjyivät perkele! ja luulivat että tai'at ja noituudet tässä on liikkeellä. Mutta he olivatkin ammuskelleet vain sotamieskuvatoksia — englantilaisten tavallinen sotasukkeluus merellä.

Molemmat sotalaivat höyryivät edelleen lahteen päin. Hvitsandin luona joutuivat ne erään rantapatterin kohdalle, josta singautettiin muutamia laukauksia laivoja kohden, luultavasti kuitenkin osaamatta niihin. Paikalle kiiruhti silloin eräs venäläinen tykistöeversti mukanaan vähälukuinen miehistö, mutta päästyään juuri parahiksi kukkulalle ratsastaakseen siitä alas rannalle, sattui häneen kranaatti, tappaen hänet ja muutamia ympärillä seisovia sotamiehiä siihen paikkaan. Siinä »ensimmäinen veripisara», joka innostutti Topeliuksen kirjoittamaan helläsydämisen runon siitä, kuinka muukalaiset tulivat mereltä tahraamaan ihanan kevääme ja kukkasten koristamat rantamme verellä.

»— — — vain Luoja yksin tietää mit' ensi pisara tää meille, teille maksaa!»

Hvitsandista kulkivat laivat Tammisaareen Leksvallin kautta vähääkään välittämättä sinne asetettujen venäläisten krenatöörien ampumisesta. Tammisaaresta ottivat he mukaansa muutamien ränsistyneen kuunarin ja hinaten sitä perässään kulkivat samaa tietä takaisin lahden suulle, jossa he ylpeinä teostaan polttivat laivan.

Mutta »Hvitsandin taistelu» se alkoi sodan Suomessa.

Puolustusta oli johtanut setäni, kenraali. Tieto tästä levisi nopeasti Helsingissä, jossa sukulaiset arvelivat, että minun oli matkustettava sinne onnittelemaan häntä kahakan onnellisen lopputuloksen johdosta. Samoin oli Edvard Hisingerin laita, jonka isän omistamalla maalla taistelutanner oli. Matkustimme sentähden yhdessä paikalle. Pääkortteeri oli silloin vastapäätä Tammisaarta sijaitsevassa kauniissa Västerbyn kartanossa (silloin tuomari Sundvallin omistama). Setäni otti meidät sydämellisesti vastaan ja näytti hän tästä huomaavaisuudesta olevan mielissään ja hyvillään. Päivällistä syötäessä esitettiin useita maljoja sekä onnelliselle voittajalle että puolustuksemme menestymiselle ja toivolle, että vihollinen joka paikassa samalla tavalla pakotettaisiin vetäytymään takaisin saamatta mitään aikaan, j. n. e.

Meidän vielä istuessa päivällispöydän ääressä iloisen mielialan vallitessa kuului etelästä päin tuimaa ammusta. Ei ollut epäilystäkään siitä, etteikö Hankoniemen varustukset olleet kysymyksessä. Hyvin levottomana ja mieli kuohuksissa lähetti setäni viestintuojia täyttää laukkaa ajaen ja niin nopeasti kuin mahdollista noutamaan tietoja. Illalla saimme tietää, että kuusi liittoutuneitten laivaa oli pommittanut Gustafsvärnin ja Meyerfeltin pieniä varustuksia, mutta olivat nämät urhoollisesti pitäneet puoliaan ja pakottaneet vihollisen vetäytymään takaisin. Tämä tieto lisäsi illan hauskaa mielialaa ja antoi luottamusta uusiin menestyksiin.

Mutta pian tuli surkeampia tietoja. Pohjanlahdelle oli myöskin osa englantilaista laivastoa määrätty sulkemaan sen rannikot. Sen päällikkönä toimi amiraali Plumridge, jota sittemmin tekojensa johdosta sanottiin »Paloamiraaliksi». Toukokuun 30 p:nä hyökkäsi hän varustautumattoman Raahen kimppuun ja poltti siellä viisi laivaveistämöä kaikkine rakennuksineen ja laitoksineen, pikiruukin, tervahovin, jossa silloin oli 8000 tynnyriä tervaa, kymmenen satamassa vielä talviteloillaan olevaa laivaa ja suuret varastot puutavaraa. Tämän ilkityön tehtyään purjehti hän samalla tavalla turvattomaan ja varustuksettomaan Ouluun, jossa 2 p:nä kesäkuuta seitsemän veistämöä, 13 laivaa, 15,000 tynnyriä tervaa, 60 makasiinia, suunnattomat määrät lankkuja ja muuta puutavaraa y. m. joutui tulen saaliiksi.

Täältä lähti hän Kokkolaan jatkaakseen siellä entiseen tapaansa ja lähetti 7 p:nä kesäkuuta yhdeksän kanuunavenettä polttamaan laivoja ja veistämöitä. Mutta siellä oli kauppaneuvos Donner porvarien etunenässä, jotka hän oli houkutellut puolustautumaan, ja pikamarssissa oli kenraali von Wendt kiiruhtanut sinne mukanaan kaksi komppaniaa venäläistä sotaväkeä ja pari pientä kanuunaa. Kun englantilaiset laivat ja kanuunavenheet saapuivat satamaan ja yrittivät laskea maihin, otettiin heidät niin tuimasti vastaan, että he menettivät useita miehiä ja olivat pakotetut vetäytymään takaisin, jolloin he vielä menettivät yhden kanuunavenheen miehistöineen päivineen.

Tämä pieni voitto, joka yksinomaan on luettava asukkaiden miehekkään esiintymisen ansioksi, herätti yleistä riemua koko maassa ja riitti kyllä pidättämään vihollisten laivat muista rantakaupungeista.

Mutta ei ainoastaan meidän maassamme kuulunut voimakasta nurinaa Plumridgen sodankäyntitavasta, johon kuului tulipalot ja rauhallisten, turvattomien asukkaiden omaisuuden hävittämiset, vaan herättipä se ankaraa moitetta Englannin parlamentissakin, jonka vuoksi tuollaiset hävitykset eivät senjälkeen enää uusiintuneetkaan sodan aikana.

Helsingissä odotettiin joka päivä hyökkäystä linnoituksen kimppuun, sillä Porkkalan luokse oli liittoutuneitten laivasto — noin 80 suurta laivaa — kokoontunut, ja näytti se valmistelevan hyökkäystä. Useita kuljetuslaivoja oli saapunut sinne, tuoden ampuma- ja muonavaroja, ja kaikki näytti heinäkuun puolivälissä olevan valmiina päällekkarkaukseen, kun koko laivasto silloin yhtäkkiä purjehti länteen päin.

Oli mitä ihanin alkukesä ja luulenpa etten milloinkaan ennen enkä jälkeen ole nähnyt niin iloista, sanonpa surutonta elämää kaupungissamme kuin silloin. Tosin ei enää ollut suurien tanssiaisten aika, mutta sensijaan oli rajaton määrä pienempiä huvitilaisuuksia, joiden etunenässä olivat aina Rokassoffskyt, matkoja luonnon helmaan ja pienillä valtion höyryaluksilla saaristoon, soittokunta aina laivalla mukana, ulkoilmajuhlia mitä erilaisimpia, ohjelmassa usein tanssiakin. Tämän tavattoman eloisuuden sai aikaan kaupunkiin majoitetun sotaväen paljous ja etenkin Grodnon husaarit. Minä oletankin nyt, että tällaista eloisaa elämää vartavasten ylläpidettiin kenraalikuvernöörin taholta, jotta kaupunkilaisista saataisiin rauhattomuus ja ehkä miehuuttomuuskin, joka muutoin olisi heidät vallannut, karkoitetuksi. Ja aivan varmaan olikin tämä hyvä keino kaikkien pelkurien rohkaisemiseksi.

Yliopistossa oli lukukausi sodan tähden lopetettu jo 15 päivänä huhtikuuta, mutta hauska elämä ja monet yhä jatkuvat huvitukset pidättivät minut kaupungissa lähelle juhannusta, jolloin minun kuitenkin täytyi totella isäni järkähtämätöntä määräystä ja vaikkakin kaipuulla jättää Helsinki ja matkustaa maalle.

Liittoutuneitten laivastot olivat Porkkalasta lähteneet länteen päin ja heinäkuun lopulla kokoontuneet Ahvenanmaan saaristossa. Sinne saapui niinkään marsalkka Baraguay d' Hilliers mukanaan 15000 miestä ranskalaista sotaväkeä. Myöskin englantilaista meriväkeä nousi näiden keralla maihin lähellä Skarpansin kylää. Elokuun 13 p:nä alkoi Bomarsundin pommitus. Tuon komean linnoituksen rakentamiseen oli Suomen valtion varoista uhrattu suuret summat ja sitä oli rakennettu jo 25 vuotta ja sittenkin siitä vasta osa oli valmiina. Ulkovarustusten tekemiseen ei vielä oltu edes ryhdyttykään.

Pitkästä välimatkasta huolimatta meren yli voimme me tyynenä kesäpäivänä hyvin tarkkaamalla kuulla Björkbodaan laukausten vaihdon, jylinän ja jyskeen. Kolme vuorokautta kesti pommitus. Jo 14 päivänä täytyi yhden tornin rohkean vastarinnan jälkeen antautua ja seuraavana päivänä molempain toisten. Tämän jälkeen kohdistivat kaikki laivat tulensa päälinnoitusta vastaan, jota linnan päällikkö, kenraali Bodisco urhoollisesti puolusti, mutta täytyi senkin 16 p:nä elokuuta antautua. Sekä hän että eversti Furuohjelm ja noin 2000 mieheen nouseva puolustusväki vietiin laivoihin ja lähetettiin sotavankeina osa Englantiin osa Ranskaan. 40:llä yht'aikaa sytytetyllä miinulla räjäytettiin tuo komea ja

kallisarvoinen linnoitus sitten ilmaan niin ett'ei siitä jäänyt kiveä kiven päälle. Lienee ollut erinomaisen suuremmoinen näky, kun koko tuo mahdottoman suuri kivirakennusten joukko yhdessä silmänräpäyksessä lensi ilmaan.

Kun tieto Bomarsundin kukistumisesta saapui Pietariin, alettiin siellä pelätä, että laivastot kääntyisivät hyökkäämään paljon heikomman Hankoniemen kimppuun ja että Bomarsundin kohtalo odottaisi tuota pientä linnoitusta, joka jo kerran sinä kesänä oli niin mainiosti puolustautunut. Estääkseen tämän linnoituksen joutumasta vihollisen käsiin, lähetettiin hetimiten käsky räjäyttämään se ilmaan, ja pantiinkin tämä toimeen 27 p:nä elokuuta.

Tähän loppuivat varsinaiset sotatapahtumat kesällä 1854. Laivastot pysyttäytyivät kuitenkin kauan vesillämme, mutta ryhtymättä mihinkään mainittavampiin tekoihin, ja vasta joulukuun alussa, kun sisäisemmät purjehdusväylät alkoivat jäätyä, vetäytyivät ne kotimaihinsa.

Kokonaisen vuoden olimme jo olleet eristettynä kaikesta liikenteestä meritse ulkomaille. Varastot alkoivat tyhjetä ja monien tarvevälineiden puutetta alkoi ilmetä. Ainoa tie, jota myöten varmuudella voitiin tavaroita kuljettaa, oli Tornion kautta, mutta pitkä kuletmatka teki ne arveluttavan kalliiksi. Antautumalla suureen vaaraan kiinjoutumiseen nähden purjehtivat kuitenkin muutamat pienehköt ahvenanmaalaiset veneet meidän ja Ruotsin rannikon väliä, kulettaen mukanaan varsinkin tarpeellisimpia tavaroita. Mutta maan koko varsinainen kauppa, vienti ja tuonti oli sodan aikana kokonaan lamassa, aiheuttaen siten mahdottoman suuren tappion niin maalle kuin liikkeenharjoittajillekin. Kaikista muistakin tuntui raskaalta ja painostavalta olla niin kauan eroitettuna keskinäisestä liikenteestä muun maailman kanssa.

XXVIII.

TOINEN SOTAVUOSI.

1855.

Talvi oli tullut, meri oli jäässä, vihollinen vetäytynyt omille maille ja meille oli siten muutamiksi kuukausiksi suotu jonkunlainen aselepo. Mutta kaikesta päättäen tulisi sota kuitenkin kevään koittaessa jälleen ilmiliikkiinsä leimahtamaan.

Uusia joukkoja saapui herkeämättä maahan, kaupunkeihin ja maaseuduille tulvaili yhä enemmän ja enemmän sotaväkeä ja yhä uusia kenraaleja ilmestyi tarkastuksille. Monenlaisiin eri toimenpiteisiin ryhdyttiin maan tarmokkaaksi puolustamiseksi, m. m. pariin suurempaan ja laajaseurauksiseen: tarkoitan ruotusotaväen kokoonpanoa ja kenraalikuvernöörin vaihdosta.

Kaikkia mahdollisia keinoja sodan voimakkaaksi jatkamiseksi oli nyt yritettävä ja käytettävä ja keisari osoitti maallemme erityistä luottamustaan sallien sen omienkin poikain ryhtyä maataan puolustamaan. Yhdeksän pataljoonaa kauan sitten hajoitettua ruotusotaväkeä tulisikin sen vuoksi asettaa jälleen sotakuntoon. Kun erityinen komitea kenraali, parooni C. von Kothenin johdolla oli ensin laatinut ja valmistanut lähemmät määräykset tätä varten, julaistiin siitä keisarillinen asetus. Käsky ruotusotaväen sotajalalle asettamisesta tuli ruotutilallisille odottamatta ja äkkiä. He olivat pitkät ajat hallinneet ja viljelleet tilojaan vähäistä kruunulle maksettavaa veroa vastaan ja senvuoksi tuntuikin heistä nyt säädetty ruotusotaväen pito kerrassaan rasittavalta.

Tosin laskettiin rasittava taakka täten maan ja varsinkin rahvaskansan hartioille, mutta sitä lievensi se iloinen tunnelma, joka silloin valtasi jokaisen mielen, että näet jälleen saatiin nähdä maassamme koossa suomalainen armeija vanhalle, ruotujakoiselle, kansalliselle pohjalle järjestettynä, ja nurina, jos jossakin sellaista ilmenikin, häipyi senvuoksi helposti. Parooni von Kothen matkusteli itse kaikkialla maassa ja piti kokouksia rahvaan keskuudessa; ja viisaudella, säädyllyksydellä sekä monien paikallisten, olosuhteista riippuvain sovittelujen avulla saatiin vaikeudet voitetuiksi niin että talonpojat kaikkialla selittivät olevansa valmiit heti asettamaan vaaditun miehistön sotajalalle. Eikä miehistöstä puutetta ollutkaan, sillä miehiä oli runsaasti, jotka olivat halukkaita astumaan sotapalvelukseen.

Sopivan päällikkökunnan hankkiminen kaikkia näitä uudesta muodostettuja joukkoja varten kävi vaikeammaksi. Wenäläiset upseerit eivät siihen sopineet, sillä he eivät osanneet kansan kieltä eivätkä tunteneet tapoja, eikä se sitäpaitsi olisi ollut maan lakien mukaistakaan. Mutta löytyipä maassamme suuri joukko herrasmiehiä, jotka nyt asuivat maaseudulla tahi olivat siviilitoimissa ja jotka entisaikoina

olivat palvelleet sotilasalalla, joko jalka-, ratsu- tahi vieläpä meriväessäkin. Vaikka he olivatkin ijältään, arvoasteiltaan ja aselajiensa puolesta aivan erilaisia, kehoitettiin heitä nyt kuitenkin hyvää palkkaa vastaan ja nopean ylenemisen yllytyksellä jättämään tyynet kotilietensä ja vaihtamaan auran miekkaan isänmaan puolustukseksi. Ja kehoitusta noudatettiin sängen yleisesti. Lihavat, rehevät ja hyvinvoivat maalaispatroonat, harmaahapsiset äijät seisoivat jälleen rintamassa kuin nuoret luutnantit ja opettivat jäykin jäsenen nuoria talonpoikaispoikia tahdin mukaan nostelemaan jalkojaan ja tekemään kiväärillä kunniaa. Olipa tuo nyt sitten millainen hyvänsä, niin oli se kuitenkin meidän oma sotaväkemme — jotakin kerrassaan ja puhtaasti kansallista — ja senvuoksi ilolla ja myötätuntoisuudella sitä tervehdittiinkin.

Parooni Kothen antoi ystävälleni Severin Falkmanille luottamustehtäväksi piirtää ja värittää eri ehdotukset sotilaspuvuiksi. Tämä oli ensimmäinen Severi Falkmanille annettu julkinen tilaus. Ja hän antautuikin tehtävänsä täydellä todella valmistaen kolme eri ehdotusta, yhden väriltään harmaan, toisen tummansinisen ja kolmannen viheriänmustan. Kun erityinen komitea oli ensin täällä tarkastanut ehdotukset, lähetettiin ne Pietariin, ja keisari vahvisti käytettäväksi harmaan puvun sileine kullattuine nappineen. Sillä olikin muiden ehdotusten rinnalla se suuri hyvä puolensa, että se väriltään oli vanhojen suomalaisten rykmenttien historiallisten sotilaspukujen kaltainen.

Vanhaa, kunnioitettua ja yleisesti pidettyä kenraalikuvernööri Rokassoffskyä eivät asianomaiset pitäneet kyllin tarmokkaana, eivätkä myöskään katsoneet hänellä olevan sellaisia sotapäällikön lahjoja, joita näytti tarvittavan ensikesäisiä suurisuuntaisia sotamelskeitä varten. 18 päivänä joulukuuta annetulla armollisella käskykirjeellä nimitettiin hänet valtakunnanneuvoston jäseneksi, jollaisen tynemmän toimialan katsottiin hänelle paremmin sopivan, ja kenraali Berg, silloin Viroon sijoitettujen joukkojen päällikkö, nimitettiin hänen seuraajakseen v. t. kenraalikuvernööriksi.

Tieto Rokassoffskyn poistumisesta herätti kautta maan surua. Vasta nimitettyä uutta kenraalikuvernööriä ei tunnettu ensinkään tai sitten vain huhujen mukaan, jotka taas eivät olleet edullisimpia. Sitävastoin oli eroava kenraalikuvernööri monivuotisen oleskelunsa aikana täällä voittanut puolelleen kaikkien myötätunnon, sillä tiedettiin, että hän rakasti maatamme ja piti lakejamme ja tapojamme kunnialla ja että hän, missä vain oli voinut, oli aina koettanut edistää maan parasta.

Nämä tunteet ilmenivätkin nyt hyvästijättöhetkellä mitä moninaisimmassa muodossa: kaupungin porvariston puolesta ojennettiin hänelle erityinen adressi, useita lähetystöjä saapui eri haaroilta maata, senaatti tarjosi eroavalle juhlapäivälliset ja lopuksi toimeenpani se seurapiiri, joka oli läheisimmässä kanssakäymisessä eroavan kenraalikuvernöörin vieraanvaraisessa kodissa, suuret tanssiaiset Oelzen salongissa, hienoimmin jäljestetyt tanssiaiset, mitä kaupungissamme olen nähnyt. Lähtiessä ojennettiin perheen jäsenille pikku lahjoja muistoksi siltä paikkakunnalta, jonka he nyt jättävät ja jolla heistä niin paljon oli pidetty. Useat meistä saattoivat lähteviä vielä lähimpään majataloon heittääkseen heille siellä viimeiset jäähyväiset.

Joulukuun lopulla saapui kenraali Berg. Hän oli jo ikämies, mutta siitä huolimatta teeskenteli näyttääkseen vielä nuorelta. Kun hänet näki, huomasi hänessä heti omituisen sekoituksen vanhuudesta ja nuoruudesta, jotka eivät oikein tahtoneet sopia yhteen; senpätuoksi täytyikin ihmetellä mikä hänen kasvoillaan oikeastaan oli luonnollista, mikä teennäistä, kunnes huomasi, että viimeksimainitut piirteet siinä kuitenkin olivat voittavana. Sillä alkaen hänen välkkyvänvalkoisista hampaistaan, pikimustasta tekotukastaan, maalatuista kulmakarvoistaan ja viiksistään, vaaleanpunaisesta ihomaalista hänen kellertävillä poskillaan pumpulivanulla pöyhisteltyyn rintaansa tahi kureliiveihin saakka, jotka pönkittivät hänen ryhtinsä suoraksi, oli tottatotisesti suurin osa koko miehestä vain keinotekoinen taideteos. Ne, jotka saattoivat näkemään hänet ennenkuin hän oli aamupukeutumisen suorittanut, eivät tahtoneet tunteakaan tuota raihnasta ukkorähjää jonkun hetkisen perästä muuttuneena reimaksi ja tuimaksi kenraaliksi. Mutta hänen vilkas, älykäs katseensa, hänen hetkeäkään levähtämätön kielensä, alituisesti elkeissä liikehtivät kätensä ja jalkansa ilmaisivat kuitenkin vielä nuorekasta intoa. Sanat sinkoilivat hänen suustaan kevyesti ja valloillaan kuin vesi putouksessa, hän toi esille aatteita ja suunnitelmia joka hetki vinhalla vauhdilla ja eloisuudella, milloinkaan syvemmin niihin käsiksi käymättä ja välittämättä siitä joskin totuus ja tosiasiat saivat hieman alakynteen vilksahtaa.

Pian havaittiinkin, ett'ei sellainen luonne voisi käsittää meitä eikä sopia hyvin yhteen suomalaisen mieltävyyden ja hitauden kanssa; räikeänä vastakohtana hänen luonteelleen oli myöskin meidän yksinkertaisuutemme ja vastenmielisyytemme kaikkea turhuutta ja loistoa kohtaan. Tämä kaikki pian huomattiin, samoin kuin sekin seikka, että hänen varma uskonsa omasta kyvystään ja kaikkiviisaudestaan oli kerrassaan rajaton.

Luontaisen vilkkaan eloisuutensa ohella oli hänellä erinomainen työkyky. Hän nukkui ainoastaan muutamia tunteja ja oli työntouhussa milt'ei vuorokauden läpeensä. Kyllä saivat adjutanttijoukot, ylimääräiset virkailijat, sotakamreerit, sotajääkärit ja sananlennättäjät nyt työtä. Sillä joka hetki lähetettiin sellaisia eri haaroille kaikenlaisissa asioissa, joita suinkin ajatella voi. Niin pystyi hän

saamaan työtä ja touhua koko tuolle ennen tarpeettomalle palvelijajoukolla itse siitä vähääkään väsymättä.

Uusi sotapäällikkö ryhtyi toimiinsa suurella innolla ja tarmolla. Kaikkea ennen tehtyä piti hän kelvottomana ja moitti. »Kaikki on tehtävä uudelleen», oli hänellä tapana useimmiten sanoa. Uusia pattereja rakennettiin Harakkasaarelle, Drumsöhön ja muualle Helsingin ympäristölle; kaksi peräytymistietä tehtiin kaikessa kiireessä, yksi kaupungin länsi-, toinen itäpuolelle; satamaan ja linnoituksen ulkopuolelle asetettiin miinuja, jotka eivät tosin viholliselle saaneet mitään vahinkoa aikaan, mutta tärskäyttivähän kyllä erään venäläisen höyrylaivan, »Medvedin», ilmaan; uusia tavaramakasiineja ja varastopaikkoja järjestettiin, ja usein saapui uusia sotaväkijoukkoja, joita sitten sijoitettiin sinne tänne yli maan. Kaikille haaroille ulotti hän väsymättömän toimintansa ja huolenpitonsa. Ennen vallinneen tyynen luottamuksen sijaan olikin nyt jonkinlainen kuumeentapainen levottomuus tunkeutunut kaikille aloille.

Eikä maassa vallitseva mielialakaan häntä tyydyttänyt. Sekin oli saatava uuteen uskoon, »tehtävä uudelleen». Mielialan sävy oli saatava sotaisemmaksi ja intoisemmaksi, jolloin se vasta vastasi hänen käsitystään isänmaallisista ja vilpittömistä lainkuuliaisuuden tunteista. Tällaisen »korkeamman tunnelman» herättämiseksi julaistiin siihen aikaan suurta huomiota herättänyt tekele »Sana aikanaan», jonka syntymiseen oli vaikuttanut maan arkipiispa ja jonka rovasti Hedberg oli kirjoittanut. Teos ilmestyi sekä suomen- että ruotsinkielellä ja levitettiin sitä useita kymmeniä tuhansia kappaleita ympäri maata. Sen tarkoituksena oli herättää suurissa kansanjoukoissa mahdollisimman pulppuilevaa isänmaallista innostusta ja varmaa luottamusta sodan onnelliseen päättymiseen.

Aineisto teokseen oli otettu ilmestyskirjasta, joka tälläkin kertaa, niinkuin ainakin, oli sopiva alkulähde ja perustuskappale tällaisia tilaisuuksia varten, sillä ilmestyksestähän voi löytää milt'ei mitä tahansa. Ilmestyskirjan 17 luku oli nyt otettu lähemmin selvitettäväksi ja siinä hän osoitettiin, että Johannes jo pari tuhatta vuotta sitten oli ennustanut tätä sotaa ja vihollisen lopullista, surkeaa ja sääliä tappiota.

»Verenkarvainen peto» oli näet Turkin valtakunta, joka yli neljän vuosisadan kuluessa oli itseään kristittyjen verellä tahrannut. Ja kutkapa sitten tuon pedon liittolaisia olivat? Johannes puhuu selvästi »portosta, joka paljoin vetten päällä istuu ja jonka kanssa maan kuninkaat huorin tehneet ovat», »ja se vaimo oli vaatetettu purppuralla ja verenkarvaisella, ja kullalla oli kullattu ja kalleilla kivillä ja päärlyillä», mutta »juopuneena pyhain verestä» ja »istuvana verenkarvaisen pedon päällä». Tämä porttohan taas päivänselvästi kuvasi hienoa, loistavaa, mutta jumalansa unohtanutta Ranskaa, joka Pärtylynyönä ja vallankumouksen aikana »oli juopunut pyhain verestä» ja nyt ystävyysliittonsa kautta Turkin kanssa »istui tuon verenkarvaisen pedon päällä». Ja näiden antikristillisten maailmanvaltain kanssa on myöskin tuo maallisen kullan ja kalleuksien alle ahdistettu, yksinomaan ajallista voittoa sammumattomasti janoava Englantikin tehnyt, kauppaviekkautta silmälläpitäen, liiton, jonka taikaverkkoon se nyt koettaa saada kiedotuksi niin monta valtakuntaa ja valtaa kuin mahdollista. Mutta mitähän hyvää voidaan toki odottaa tuollaiselta liitolta, joka »pedon» ja »porton» kanssa tehty on, kuten sitä ilmestyskirjassa kuvaillaan? — Tällä tavoin todistellen ja toteennäytellen jatkaa hurskas kirjoittaja pitkin matkaa läpi teoksensa, lopettaen sen todistamalla yhtä vakuuttavasti, yhä ilmestyskirjan mukaan, että »meidän vihollistemme kuitenkin lopullisesti täytyy häpeään joutua».

Ikävä kyllä ei evankelista Johannes ilmoittanut hänelle mitä jälkimaailma tulisi hänen teoksestaan sanomaan, eikä sitäkään, että tuo hänen niin häpäisemänsä ja vääräuskoiseksi syyttämänsä »verenkarvainen portto» muutamia vuosikymmeniä myöhemmin tulisi olemaan Wenäjän mahtava liittolainen ja valtiollinen tuki — tosiaankin todistus siitä kuinka epävakasta ja hullua on sekoittaa uskonto ja politiikka toisiinsa.

Samaan aikaan kuin kysymyksessä oleva merkillinen kirjoitelma levisi ympäri maata myöskin eräs tekele, »Suomen sotaväen marssiveisu», jota silloin juuri sotajalalle asetetut sotamiehet sangen yleisesti lauloivat; se herätti suurta hilpeyttä ja rattoisuutta ja sitä useissa eri tilaisuuksissa esitettiin. Runossa oli 20 säkeistöä, kaikki läpeensä yhtä luonnollisen kaunistelemattomia. Linaan siitä tähän seuraavan makupalan:

»Vihollinen rikas ompi — sitä kehuu, kerskailee — sivistyksens' itse onki, meille sit'
nyt jakelee. Kiitos paljon! — Meil' on hyvä, itse sivistykses' pidä! Hei fallera, fallera,
falleralla, fallera, fallera.»

Ja runoelma loppuu seuraaviin, suomalaisille sotamiehille osoitettuihin, ilahuttaviin ja luottamusta herättäviin sakeisiin:

Kell' ois' hätä, kuka suris', keisar' asuu Pietaripuriss'! Hei fallera, fallera, falleralla,
fallera fallera.»

Huolimatta aseiden kalskeesta ja hetken vakavuudesta elettiin pääkaupungissa kuitenkin yhä jatkuvasti ja keskeytymättä iloista, sanonpa huoletonta ja surutonta elämää, aivan niinkuin ennenkin. Kaikenlaisia huvituksia, tansseja ja teatteritilaisuuksia toimeenpantiin melkein yhtä runsaassa määrin kuin ennen, ainoastaan suurten virallisten tanssiaisten lukua näyttiin jonkun verran supistettavan. Mutta niiden sijasta kukoistivatkin sitten ylimmillään tanssiaiset Oelzen salongissa kerta viikossa, niin sanotut »silkkitanssiaiset», sillä niihin osaaottamaan pääsi yksinomaan hienoon seurapiiriin kuuluva »la crème», kerma, ja vain ne, jotka tuohon kermastoon kuuluvina puuhan etunenässä liehuva kreivi H. Aminoff otollisiksi katsoi; siis oli olemassa tiukka takuu siitä, että näihin tanssiaisiin kokoontui vain ehdottomasti »sekoittamaton» seurapiiri.

Yliopistokin oli jälleen alkanut toimintansa, vaikkakin tosin sodan tähden vasta 1 päivänä lokakuuta. Seuraten vanhempaini vakavia kehoituksia käyttämään aikaani paremmin kuin tähän asti, olin minä päättänyt tällä lukukaudella todellisella innolla käydä opinnoitiin käsiksi. Ja niin minä aloitinkin ja koetin muutamien viikkojen kuluessa pakoittaa itseäni päätöstäni toteuttamaan. Mutta helpompaa on antaa moisia varoittavia neuvoja kuin niitä noudattaa. Eikä totisesti ollutkaan helppoa istua päivät pääksytysten nenä kirjassa kiini tällaisena eloisana ja kuohuvana aikana, jolloin sotatorvien kajahtelevan kuultiin, pistimien välkkyvän nähtiin ja joka hetki odottaa voitiin, että luodit jo omissa nurkissa viuhkaa alkaisivat. »Inter arma silent musae» (aseiden keskellä runottaret vaikenivat) on vanha lauselmä, jonka todenperäisyyden minä silloin ymmärsin paremmin kuin muulloin — ja jota minä seurasin. Kunhan sodan jyskeet ovat loppuun jylisseet ja kaikki jälleen tyyntynyt ja säännöllisille latusilleen asettunut, silloinhan tulisi taas sopivampi aika lukujaan jatkaa. Mutta tämä lukukausi sai mennä livahtaa samalla tavalla kuin monta edeltäjänsäkin.

Niin kului talvi edelleen huveissa ja huolettomassa luottamuksessa; mutta sittenpä äkkiä kaikki muuttuikin.

Oli maaliskuun 5 päivän aamu, päivän, jota ei koskaan yksikään unohda, ken silloin vain eli. Olin tullut myöhään edellisenä iltana kotiin jostakin tilaisuudesta ja nukuin vielä kun eräs ystäväni astui huoneeseeni ja kertoi, että maailmanhistoriallinen tapaus oli tapahtunut sekä pyysi minun arvaamaan mikä tuo suuri sattuma sitten olisi.

»Sevastopol on kukistunut!» vastasin minä vähääkään epäröimättä.

»Ei. — Väärin arvasit. — Jotain paljon tärkeämpää on tapahtunut.»

»No, lieneepä sitten keisari kuollut.»

»Niin asia onkin.»

Muutamassa silmänräpäyksessä sukaisin vaatteet ylleni ja kiiruhdin ulos saamaan varmuutta uutiseen, jonka todenperäisyyttä viimeiseen asti epäilin. Sillä niin odottamatta oli tieto tullut. Ei oltu edes kuultu että tuo voimakas mies olisi ollut sairaanakaan. Eikä kukaan tapaamistamme nytkään tietänyt asiasta sen enempää kuin mitä huhu kertoi. Hämmästyksen valtaamina ei ensi alussa oikein voitu tapahtumaa ja elämää käsittää — että hänkin, itsevaltiainen, oli vain kuolevainen niinkuin kaikki muutkin. Vihdoin päästiin kuitenkin asiasta varmuuteen. Keisari oli aivan äkkiä tahi vain lyhyen tautipuuskan jälkeen kuollut Pietarissa maaliskuun 2 päivänä päivällä, joskin tieto tapahtumasta, sähkölennättimen puutteessa, ennätti Helsinkiin vasta 5 päivää vasten yöllä.

Siis ei epäilemistäkään enää. Tuntuipa silloin kuin olisi kuollut ajan siivenlyöntien ilmassa humisevan; käsitettiin hyvin, että tämä hetki oli sellaisten joukkoon luettava, jotka ovat maailmanhistorian kulussa määrääviä ja ohjaavat sitä uusille suunnille; tuntui kuin ikkuna olisi avattu ja raitis ilma virrannut helteiseen, ummehtuneeseen huoneeseen; — tuntui »kuin olisi joku kiinalainen muuri sortunut». Ihmetellen ajateltiin mitä nyt tapahtumaan tulisi, kun mahtavan itsevaltiaan käsi ainaiseksi oli herpaantunut? Kuitenkin tuntui selvästi siltä, että hänen kanssaan oli kokonainen aikakausi ja vanha, kaikkea ehkäisevä järjestelmä kadonnut ijäisyyteen ja että nyt valoisimmat ajat lähestyivät.

Kaupungissa puhkesi tällöin vilkas liike ja hyörinä ylimmillen. Naisväki kerrassaan piiritti myymälät, sillä täytyihän heidän nyt heittää kirjavat pukimensa käytännöstä ja pukeutua syvään keisarisuruun. Myöskin miesväen täytyi vuoden päivät kantaa käsivartensa ympärillä mustaa silkkiharsoa. Kirkonkellot soivat kaupungissa ja ympäri koko maata. Rekiä liiti toinen toisensa ohi ja sekasin, kuljettaen virkapukuihinsa puettuja virkamiehiä, senaattoreja, kenraaleja ja upseereja y. m., jotka kaikki kiirehtivät päälliköidensä luo tekemään surunvalituskäyntinsä, vakuuttamaan uskollisuuttaan uudelle hallitsijalle, keisarille ja suuriruhtinaalle Aleksanteri toiselle ja vannomaan säädetyin valansa. Myöskin meidät ylioppilaat kutsuttiin seuraavaksi aamupäiväksi koolle, jolloin me tiedekunnittain teimme valan suuressa konsistoriosalissa.

Sananlennättäjiä ja pikälähettejä saapui vähäväliä Pietarista. Yksi sellainen toi tullessaan uuden

keisarin hallitsijavakuutuksen. Seuraavana päivänä saapui taas toinen tuoden mukanaan sekin ilmoituksen maallemme sangen tärkeästä toimenpiteestä. Ruhtinas Menschikoff, joka oli ollut Suomen kenraalikuvernöörinä aina vuodesta 1831 asti (Thesleff, Rokassoffsky ja Berg olivat olleet vain virkaatekeviä) oli jo 4 päivänä maaliskuuta vapautettu »terveydellisistä syistä» sekä korkeimmasta päällikkyydestään Krimissä ja laivaston kenraaliamiraalin virastaan että myöskin Suomen kenraalikuvernöörin toimestaan, jolle paikalle nyt kenraali Berg vakinaiseksi nimitettiin. Jo tämä seikka viittasi järjestelmänmuutokseen.

Paljon kaikenlaisia virallisia puuhia ja toimia seurasi nyt keisarikuoleman jälkeen. Lähetystö, jossa Suomen neljää säätyä edustivat salaneuvos, parooni Walleen, arkkipiispa Bergenheim, kauppaneuvos A. Donner ja talollinen Hannuksela, lähti Pietariin toivottamaan uudelle hallitsijalle onnea hänen astuessaan valtaistuimelle. Yliopisto toimeenpani suuremmoisen surujuhlan, jota kesti kokonaista kaksi päivää, 27 ja 28 p. huhtikuuta. Ensimmäisenä päivänä piti puheen rehtori Rein ja esitettiin Cygnaeuksen laatima ja Paciuksen säveltämä juhlakantaatti; toisena päivänä piti V. Lagus latinankielisen ja E. Rudbeck suomenkielisen puheen, sangen huomattava tapaus senkin vuoksi, että silloin ensi kerran suomenkieli helskähti yliopiston juhlasalin opetusistuimelta.

Kevät lähestyi ja samalla täytti mielet yhä enemmän levottomuus, jännittävä odotus ja pelko siitä mitä nyt tapahtumaan tulisi. Joka päivä tuli tietoja idästäpäin, jotka kertoivat hallituksen toimenpiteistä, tärkeistä henkilövaihdoksista ja suurista ponnistuksista sodan jatkamiseksi väkevämpää vihollista vastaan sekä Krimin niemimaalla että täällä pohjolassa. Sardiniakin oli nyt julkisesti julistanut sodan Wenäjää vastaan ja Itävallan kanta oli sangen epäiltävä. Englanti ja Ranska varustautuivat kaikkiin voimin; talven kuluessa oli valmistettu veden päällä uivia pattereja, pommituslavoja ja tykkipursia, jollaiset puuhut selvästi osoittivat, että vakavia suunnitelmia oli tekeillä. Ylipäällikkyyks oli tänä vuonna uskottu englantilaiselle amiraali Dundas'ille ja ranskalaiselle amiraali Penaud'ille. Ja mitä suurimmalla levottomuudella heidän tuloaan nyt odotettiin.

Vihollisten laivasto saapuikin rannikoillemme heti purjehdusvesien keväällä jääkahleistaan vapauduttua. Laivastoon kuului tällä kertaa 80 alusta ja se purjehti milloin Nargön, milloin Porkkalan, milloin taas Hankoniemen seutuville, sulkien ja piirittäen siten Suomenlahden. Venäläiset laivat taas kiiruhtivat tyynesti ja sangen varovaisesti Kronstadtin ja Viaporin tykkien suojaan, kuten viime kesänäkin. Joka hetki odotettiin, että voimakas vihollinen ryhtyisi luonnollisesti joihinkin toimenpiteisiin, mutta päivä päivältä, viikko viikolta kului aikaa, eikä vihollisen taholla minkäänlaista toimintahalua ollut havaittavissa. Levottomuus ja odotus jännitti mieliä.

Koko kevät ja alkukesä oli sinä vuonna tavattoman kaunis; ilma oli aina mitä ihanin, luonto hymyili ja versoi viehkeimmässä kukoistuksessaan ja kirkkaan sinervältä taivaalta paistoi miltei lakkaamatta säteilevä, heloittava aurinko. Vaikka vihollinen kiertelikin niin lähellä kintereillämme, oli eloisuus ja huvitusten hilpeys siitä huolimatta vallalla kaikkialla, miltei entistään ehompanakin, ainakin niissä piireissä, joihin minäkin kuului. Kun keisarisurua vielä kesti, ei luonnollisestikaan toimeenpantu mitään suurempia ja julkisia huvitilaisuuksia, mutta eihän se ollut esteenä kuitenkaan toimeenpanemasta pikku huvituksia perheissä taikka sitten tänne sijoitetun Grodnon husaariupseeriston toimesta vaikkapa joka päivä.

Niinpä muodostuikin huvitusten jakso sangen vaihtelevaksi. Milloin kodeissa niitä toimeenpantiin, milloin tehtiin huvimatkoja ympäristölle, jolloin soittokunta oli aina mukana ja jolloin luonnon helmassa, milt'ei vihollisen nenän edessä ja nähden syötiin päivällisiä ja tanssittiin. Tavallisimmin oli huvitilaisuudet kuitenkin järjestetty Kaivohuoneelle, jolloin väliajoilla aina riennettiin, joku naisista käsivarteen nojaten, katselemaan rantapattereilta mahtavia, valtavia savupatsaita, jotka mereltä nousivat ja siellä liikkuvat edestakaisin — kaukana etäisyydessä, kimmeltävällä merellä. Tuntui niin omituiselta — tällainen huumaava hilpeys ja ilo uhkaavan vaaran edessä, jolloin huomispäivä epävarmuuden hämärään oli kiedottu. Tämä kaikki tuntui kuin tanssilta tulivuoren aukolla, jossa vuoren purkaantumista joka hetki voitiin odottaa.

Lukukausi oli jo kauan sitten loppunut, juhannuskin livahtanut ohi, mutta alituiset loppumattomat huvitukset pidättivät minua yhä kaupungissa ja houkuttelivat minua lykkäämään lähtöäni päivästä päivään. Eikä minulla mitään erityistä aihetta ollutkaan lähtöäni kiirehtiä, sillä isäni, jota talven aikana oli kohdannut pari kertaa lievä halvaus, oli päättänyt kesällä olla kylmävesiparannuksilla Turussa ja muuten niin vieraanvarainen ja vieraita täynnä tulvehtiva Björkboda tulisi senvuoksi olemaan tänä kesänä autio ja tyhjä. Minulla ei näinollen ollut mitään kiirettä matkustaa sinne.

Päätinpä siis tämän aikani käyttää pistäytymällä hieman itäänpäin, syntymäkaupungissani Viipurissa, jossa en senkoomin ollut käynytkään kun sen paikkakunnan kaksivuotiaana lapsukaisena jätin vanhempieni muuttaessa Helsinkiin. Paitsi tätä mieltäkiinnittävää puolta asiassa, oli minulla siellä useita läheisimpiä ystäviäni, kuten Vilhelm Tavast, veljekset Otto ja Jaakko Alftan ja Georg Palmroth (sittemmin Viipurin hovioikeuden varapresidentti); hänen piti tulla matkatoveriksi ja hänen luonaan

piti minun asuakin Viipurissa ollessani.

Heinäkuun 5 päivänä läksimme matkalle, Palmroth ja minä; koko matkaa varten vuokraamillani vanhoilla, rämisevillä vaunuilla sitä lähdettiin. Kun olimme Porvooseen päässeet, jouduimme hieman selkkauksiin sinne sijoitetun sotilaspäällystön kanssa. Vihollisten laivoja oli näyttäytynyt kaupungin läheisimmässä saaristossa, jonka vuoksi oli annettu erityinen määräys, ettei kukaan saanut matkustaa ilman paikallisvirastojen todistusta. Kun me emme tuosta säännöstä mitään tienneet ei meillä myöskään moista passia ollut ja niinpä kuletettiin meidät yllämainittujen viranomaisten eteen, josta vihoviimein, sittenkuin meitä siellä oli perinpohjin tutkisteltu ja tultu varmuuteen siitä että olimme vain rauhallisia ylioppilaita emmekä mitään valepuvussa liikuskelevia vihollisia, meille tuo tarpeellinen todistus annettiin. Mutta tuo rettelö viivytti meitä kuitenkin siksi paljon, että ilta oli jo joutunut ja me katsoimmekin senvuoksi mukavimmaksi lykätä lähtömme seuraavaan päivään.

Jatkoimme matkaa sitten aamulla 6 päivänä heinäkuuta. Kun olimme ennättäneet noin penikulman päähän Loviisasta, alkoi sieltä kohota sakeaa mustaa savua, joka yhä sakeni ja näytti yhä kamalammalta kuta lähemmä kaupunkia me tulimme. Laajalta alueelta kohoili tiheitä, mustia savupilviä korkealle taivaalle ja niiden lomasta näkyi liekkien hulmunta kuinka ne vinhan tuulen mukana leimusivat, kiemurtelivat ja nuoleskelivat ympäriinsä ja kuinka ne hetki hetkeltä yhä kiivaammiksi ja laajemmiksi kasvoivat. Oli selvä, että koko kaupunki oli tulella.

Vihdoin pääsimme onnellisesti majataloon; se sijaitsi kaupungin syrjäpuolella ja kuului senvuoksi niiden harvojen talojen joukkoon, jotka olivat säästyneet liekkien uhriksi joutumasta. Yleensä vallitsevan kauhistuksen ja sekasorron vuoksi oli kerrassaan mahdotonta saada hevosia jatkuvaa matkaa varten. Meidän täytyikin sentähden jäädä kaupunkiin ja niin jouduimme olemaan kaupungin perinpohjaisen hävityksen todistajina.

Nähdessä kokonaisen kaupungin ilmitulessa palavan, oli se kauhea näytelmä, joka ei voi koskaan mielestä häipyä. Kaikkialta kuului avun, epätoivon ja valituksen huutoja, kaikkialla pakeni onnettomia asukkaita, asettautuen vähäisen omaisuutensa kanssa, mitä liekkien syleilystä pelastetuksi olivat saaneet, teille ja torille. Kauhistusta ja sekasortoa on mahdoton kuvailla. Tuolla juoksenteli epätoivon valtaan joutunut äiti hakien lapsiaan, tuolla taas etsiskelivät lapsiraukat vanhempiaan, kaikki itkien ja valittaen nähdessään vanhat, hauskat ja kodikkaat talonsa ja niiden mukana vähäiset talous- ja huonekalunsa, monen ainoa omaisuus, perustuksiaan myöten poroksi palaneen.

Epätoivon ensimmäisessä huumauksessa syytettiin englantilaisia koko onnettomuudesta. Muutamia englantilaisia laivoja näet majaili kaupungin ulkopuolella ja olivat ne edellisenä päivänä räjäyttäneet pienen Svartholman linnoituksen ilmaan. Ajateltiin, että he jollakin harhaan tähdätyllä pommilla olisivat sytyttäneet kaupungin, mutta tulipalon olikin todellisuudessa, kuten sittemmin tuli ilmi, aiheuttanut huolimattomuus, ja »vihollinen» sensijaan osoitti huomattavaa ihmisystävällisyyttään tarjoten apuaan sammutustoihin; avunkättä eivät kaupunkilaiset kuitenkaan vastaanottaneet. Tulipalo raivosi koko päivän, pahimmin ja tuhoisimmin kuitenkin yöllä, kunnes sen vimma aamun koittaessa talttui, mutta silloinpa olikin jo milt'ei koko kaupunki — 90 taloa — palanut poroksi.

Oltuamme kokonaisen vuorokauden ajan Loviisan kauhistuttavan palon todistajina ja vietettyämme yömme omissa matkavaunuissamme, pääsimme vihdoin seuraavana aamupäivänä jatkamaan matkaamme Viipuriin. Siellä vietin minä yli kaksi viikkoa silkkoja ilonpäiviä odottavien hyvien ystäväni Tavastin, Alfthanin veljesten ja matkatoverini Georg Palmrothin kanssa, jonka herttaisen äidin luona minä asuin. — Hän oli vielä, vaikkakin vanhuusvuosiaan vietti, kerrassaan kaunis ja komea nainen. — Alustapitäen oli tarkoitukseni ollut viipyä Viipurissa vain muutamia päiviä, mutta joka taholta minulle osoitettu sydämellinen vieraanvaraisuus houkutteli helposti minut jäämään sinne pitemmäksikin aikaa. Siihen aikaan ei ollut kulunut kuin kaksikymmentä vuotta siitä, jolloin isäni luopui Viipurin läänin maaherranvirasta; maaherrana siellä oli hän ollut seitsemän vuotta, voittaen olinajallaan puolelleen läänin ja kaupungin asukkaiden arvonannon ja kunnioituksen; he pitivät maaherrastaan. Siellä olikin vielä elossa useita, jotka kiitollisuudella ja rakkaudella isääni ja hänen iloista, aina avointa ja vieraanvaraista taloaan muistelivat ja jotka tiesivät äitini herttaisuudesta kertoa. Kun he kuuluivat, että joku heidän pojistaan nyt oli paikkakunnalla, pyydettiin minua vieraisille useihin sellaisiin perheisiin sekä kaupungissa että ympäristössä sijaitsevilla maataloilla. He tahtoivat nähdä vanhan ystävänsä pojan ja lähettää hänen mukanaan tervehdyksensä. Tällä tavalla jouduin minä aivan odottamatta olemaan monet päivät erinomaisen suosittu juhlittava ja kutsuttiin minua vierailulle paljon useampaan paikkaan kuin voin ajan niukkuuden vuoksi mennä. Tunsin itseni onnelliseksi ja olin erittäin mielissäni siitä, että minut niin ystävällisesti ja hyvin vastaanotettiin. Enkä ollut sen vähemmän iloinen, vaikka hyvin huomasinkin, että tällainen kohtelu oli kokonaan vanhempieni ansio. Erityisesti muistan Viipurissa viettämistäni päivistä ne kolme päivää, jotka elin Alfthanien luonnonihanalla maatilalla Kirjolassa; siellä ei heidän vanha, kunnan äitinsä hetkeksikään väsynyt mitä ylistävimmmin sanoin puhumasta läheisesti tuntemastaan ja pitämästään ystävästään, minun äidistäni.

Wiipurissa olin muun muassa tullut tutuksi kolmen nuoren insinööriluutnantin kanssa, jotka kaikki olivat toimessa Saimaan kanavan rakennustöissä. He olivat Carl August Ekström (sittemmin kapteeni ja toiminimi Hackman & C:o osakas), Alfred Vasastjerna (sittemmin everstiluutnantti ja yli-insinööri) ja hänen veljensä Evert (myöhemmin ratatirehtööri). He ehdottivat minulle, että lähtisin huviretkelle Saimaan kanavalle ja matka heidän kanssaan olikin kerrassaan huvittava. Kun vihdoinkin saavuimme Lappeenrantaan, jossa eräs höyrylaiva oli parhaillaan lähdössä Kuopioon, ehdotin minä vuorostani retkeilyä kauniille Saimaalle. Ehdotus oli liian houkutteleva vastaanpantavaksi ja niinpä siihen vaikeuksitta ja tinkimättä suostuttiinkin. Vanhat vaunumme sovitettiin laivaan ja niin lähdettiin matkalle nykyaikaisiin vaatimuksiin verraten sangen alkuperäisellä laivalla.

Oli niin ihana, kaunis kesäpäivä kuin toivoa suinkin voi. Koko Saimaa päilyi rasvatyynenä, ei tuulen löyhähdyksään sen pintaa rikkonut. Lukemattomilta kaskimailta kohonnut hieno sauho oli kuin ohuena harsona laskeutunut koko seudun yli, joka senvuoksi väriltään vivahteli vaaleansinisena ja sinipunervana. Viillätimme pitkin Saimaan pintaa kuin halki pieniä saaria ja luotoja tiheässä kasvavan saaristomeren; saarilla ja luodoilla nuorta, mehevää lehtimetsää kasvoi vedenkalvoon saakka, ja ne muodostivat välilleen loppumattomia katsantoaloja, jotka silmien eteen avautuivat milloin puukujanteiden tapaisina, milloin pienten vihreiden kukkavihkojen kaltaisina, joita valkoiselle liinalle on siroteltu. Ihanaa, kaunista kaikkialla, minne hurmaantuneen silmäyksensä vain suuntasi! Mutta kuitenkin siitä huolimatta teki luonto surumielisen, jopa vihdoinkin väsyttävänkin vaikutuksen, sillä kuva, vaikkakin niin kaunis, oli aina samanlainen ja tuntui senvuoksi yksitoikkoiselta. Vaihtelua puuttui. Kaikki täällä oli niin hiljaista ja rauhaisaa, ei näkynyt ihmisasuntoa missään päin, ei jälkeäkään viljelyksestä, tuskin ainoatakaan venettä matkan varrella tapasimme. Kaikki oli autiota ja kuollutta tämän viheriöitävän loiston ja ihanuuden keskellä. Tuntui kuin olisi kulkenut asumattomilla erämailla, ja senpavuoksi iloisiksi tultiin, kun vihdoinkin muutamia rakennuksia päivällisen seutuvilla pilkahti esiin ja laiva laski laituriin Puumalan kirkonkylän edustalla.

Sieltä jatkettiin matkaa yhtä autioiden, mutta jos suinkin mahdollista vieläkin kauniimpien seutujen läpi Savonlinnaan, jonne myöhään illalla saavuimme ja astuimme laivasta maihin. Koko päivän olimme tuolla kiipperällä laivapahasella viettäneet ja se päivä olikin ollut sangen hauska, sillä kaikeksi onneksi olimme me niin sanomattoman hilpeän tunnelman valtaamina, ett'emme sanottavasti tunteneet sitä synkkää vaikutusta, jonka tuo salomaa muuten, ihanuudesta huolimatta olisi herättänyt.

Seuraavana päivänä katseltuamme Savonlinnan pientä kaupunkia, sen ympäristöjä ja vanhaa Olavinlinnaa, joka sievällä, vuolaan virran ympäröimällä pienellä saarella kaupungin vieressä sijaitsee, läksimme paluumatkalle, tällä kertaa maanteitse Punkaharjun kautta. Kun Punkaharjulle olimme saapuneet, lähetimme vaunut tyhjänä edeltäpäin ja itse kävelimme perässä pitkin harjua koko ajan ihastuksen ja hurmauksen valtaamina, sillä hurmaava oli tosiaankin se näköala, joka siellä hämmästyneiden silmiemme eteen avautui. Edessämme leveni helmi kaikkien maamme ihanien maisemien ja näköalojen joukossa. Korkealta, kapealta, paikoin jyrkältä harjunselänlehteltä näki loppumattomia näköaloja, joissa metsät ja järvet keskenään vaihtelivat, taampana jälleen metsät ja järvet lomikkain kuvastellen kunnes maisema kaukana taivaanrannan kanssa kangastavaan syleilyyn yhtyi.

Punkaharjulta johti matkamme etelään päin Imatralle, jossa viivytettiin yksi päivä katsomassa kosken suuremmissa näytelmää, kuinka siinä tavattomat vesimäärät vaahtoavalla vauhdilla syöksyvät alas korkeudesta pitkin kosken uomaa. Pistäytyämme sieltä käsin Vallinkoskella, matkustimme Imatralta seuraavana aamuna ja saavuimme iltasella Viipuriin. Siellä vietin vielä pari hauskaa päivää ystävien parissa, jonka jälkeen läksin paluumatkalle Helsinkiin.

Ainoastaan vähäpätöisempiä tapauksia on tämän kesän alkupuolelta huomattava. Kesäkuun 5 päivänä vaihdettiin muutamia laukauksia erään Hankoniemen luona sijaitsevan patterin kanssa; kesäkuun 21 päivänä taas räjäytettiin »fort Slavan» pieni varustus Kotkan luona ja poltettiin muutamia rakennuksia siellä; 22 päivänä ammuttiin muutamia laukauksia Santahaminan pattereita vastaan, joiden päällikkönä silloin oli kenraalisetäni; heinäkuun 5 päivänä räjäytettiin taas ilmaan Svartholman vähäpätöinen linnoitus. Senjälkeen purjehtivat laivastot Pohjanlahdelle ja kävivät siellä tervehtimässä useampia avoimia rantakaupunkeja. Kaikeksi onneksi ei amiraali Plumridge tänä kesänä ollut laivaston päällikkönä; sen taholta osoitettiin nyt suurempaa ihmisyyttä, jonka vuoksi ei laivasto mitään mainittavampaa vahinkoa tällä kertaa tehnyt. Kaikki näytti siltä kuin ei liittoutuneella laivastolla muuta tehtävää olisikaan kuin pitää purjehdusvetemme piiritystä, sulku edelleen voimassa.

Englantilainen laivasto ulotti tuollaiset vakoilemis- ja tiedusteluretkelynsä pitkin meidän rannikoitamme myöskin Turkuun. Mutta niille seuduille oli pattereita sijoitettu sekä Ruissaloon että sen kohdalla olevalle rantamaalle ja muutamia tykkivenheet sulki pääsyn kaupunkiin. Kun näille vesille saapuneet muutamit vihollisten laivat olivat ampuneet jonkun laukauksen, katsoivat he viisaimmaksi ankkuroida Airiston selälle tarpeellisen välimatkan päähän. Silloin sattui eräs soma pieni sattuma, joka koski meikäläisiä maalaisiloja Björkbodassa.

Sikäläisessä meijerissä valmistettiin juustoja, jotka olivat sangen haluttua tavaraa Turussa ja joilla siellä oli hyvä menekki. Vanha silmäpuoli matami, nimeltään Tojander, lähetettiinkin toisinaan viemään venelasti juustoja Turun torille. Kun ei Björkbodassa tiedetty vähääkään englantilaisen laivaston piirityksestä Turun edustalla, lähti mummo taaskin kerran sinne tavalliselle torimatkalleen, vene täynnä juustoja ja kaksi miestä airoissa. Mutta kun he parhaiksi kääntyivät erään niemen suojasta Airiston selälle, näkivätkin he aivan odottamatta vihollisten laivat edessään. Tällaisella hetkellä olivat hyvät neuvot kalliita. Oli jo liijan myöhäistä kääntyäkin, sillä laivoista laskettiin heti venheet vesille ja muutaman silmänräpäyksen perästä ne jo ympäröivät torille menijät. Mutta eukko ei hämmästyntyäkään hölmöksi, hän sieppasi yhden juuston käteensä, nosti sen korkealle ilmaan niin että viholliset sen näkivät ja huusi täyttä kurkkua:

»Mitä tahdotte, hyvät ihmiset? Oletteko aivan hulluja? Minähän olen Tojanderska Björkbodasta ja tottakai nyt näette, että nämät ovat juustoja eikä suinkaan ryssänluotia. Antakaa minun siis rauhassa mennä menojani!»

Mutta he eivät luultavasti ymmärtäneet eukon puheesta sanaakaan, sillä he tulivat vain yhä lähemmä ja laskivat aivan venheen viereen. Kun he sitten huomasivat, että lastina tosiaankin oli vain juustoja ja ett'eivät ne maistuneet Chesteriltä eikä Stilton'iltakaan, eivät he niistä sen enempää välittäneet, vaan antoivat mummon mennä matkoihinsa.

Vene jatkoi siis matkaansa kaupunkia kohden ja saapui onnellisesti jo Pukinsaaren salmeen, mutta silloinpa taaskin useita venheitä yht'äkkiä työnnettiin maista vesille ja ne ohjasivat tulonsa tietysti suoraan matkalaisiin päin. Ruissalon pattereilta oli huomattu, että venhe tuli Suomen vihollisten laivojen luota ja arveltiin siellä senvuoksi, että se kulkisikin joillakin englantilaisten asioilla. Ja niinpä joutuikin nyt mummo-parka juustolastineen paljon vaikeamman tarkastuksen ja ankaramman kuulustelun alaiseksi kuin äsken vihollisten käsissä. Häntä kuletettiin yhden sotilashenkilön luota toisen tutkittavaksi ja hänen täytyi lakkaamatta ylen tarkasti tehdä tiliä sekä itsestään että asioistaan.

Kun mummo lopultakin oli onnistunut selvittämään ja todistajain avulla saamaan todistetuksi kuka hän oli, päästettiin hänet vapaaksi ja hän sai rauhassa tehdä kaupansa. Mutta tämä tapaus muodostui hänen elämänsä suuremmoiseksi muistoksi, ja hän kertoi sittemmin mielellään ja ylpeästi kuinka hän oli piirityksen murtanut. Hän oli ollut sodassa mukana.

Matkaani Viipuriin ja Saimaalle oli kulunut täsmälleen yksi kuukausi tullessani takasin Helsinkiin elokuun 5 päivänä, ja minä ajoinkin viipymättä jatkaa matkaani Turkuun, jossa perheemme silloin oleskeli isäni kylpykauden aikana. Mutta kun sain kuulla, että millä hetkellä tahansa voitiin odottaa tapahtuvan suuremmoisia tapahtumia, päätin viipyä Helsingissä vielä jonkun aikaa. Ja minä olinkin tullut oikeaan aikaan saadakseni olla todistajana suuremmoisimmassa näytelmässä, mitä yleensä milloinkaan on tilaisuudessa näkemään.

Sillä parahiksi näinä päivinä olivat laivastot jälleen kokoontuneet Porkkalan luo, jonne sitäpaitsi oli tullut vedenpäällisiä tykistöpatteja, bombardeja ja joukko tykkivenheitä; tämä kaikki osoitti että jotain vakavampaa nyt oli tekeillä. Senpävuoksi ei minua haluttanutkaan matkustaa pois Helsingistä.

Elokuun 8 päivänä purjehti koko yhdistynyt laivasto Viaporin kohden ja kaikkien suureksi hämmästykseksi sellaista reittiä pitkin, jota eivät meidän luotsimme, ei merikortit, eikä meriväen päällikkökuntakaan tuntenut. Laivasto asettui taistelulinjaan Rönnskärin ja Gråharan välille noin neljän kilometrin päähän linnoituksesta. Puoliväliin, linnoituksen ja suurien sotalaivojen välille asetettiin veden päälliset patterit, bombardit ja tykkivenheet, jotka lakkaamatta liikuskelivat edestakasin. Långörin kalliolle sijoitettiin patteri järeitä, kauaksi kantavia tykkejä.

Kun me kaupunkilaiset, joita oli tungokseen asti sulloutunut seisomaan Ullanlinnan kalliolle, näimme vihollisten tuollaisia järjestelyjä puuhailevan, valtasi meidät sanomaton kauhistus. Että Helsinki nyt oli tuomittu varmaan perikatoon, sen jokainen selvästi havaitsi, eikä siinä epäilemistä ollutkaan. Kaikki koettivat nyt kiireesti pelastautua itse ja pelastaa tavaroitaan, omaisuuttaan odotetun hävityksen käsistä. Joukkoneuvosta pakenivat asukkaat asunnoistaan ottaen mukaansa kalleimman omaisuutensa. Osa sijoittui esplanadeille, jotka pian olivatkin täynnä väkeä ja tavaraa. Myöhästyneemmät valtasivat huostaansa samalla tavalla Kaisaniemen puiston, Töölön ja Eläntarhan, ja kun nekin olivat täyttyneet, suunnattiin pako ja tavarain vienti Korkeasaarelle ja Sörnäisten viereisille rannoille.

9 päivän aamulla ryhtyi vihollinen pommitukseen. Silloin alkoivat tulikuulat viuhua kaarenmuotoista rataansa korkealla ilmassa samalla kun tuliraketit suoremassa tasossa ja lähempänä vedenpintaa kiitivät. Ja hämmästyksesi oli suuri nähdessämme kuinka uskomattoman varmalla tarkkuudella ne sattuivat tarkoitettuun maaliinsa. Vain joku ainoa putosi veteen tahi räjähti ilmassa. Jo parin tunnin ampumisen perästä alkoi linnoituksesta kohota valtavia savupatsaita, jotka yhä enemmän ja enemmän laajenivat. Linnoituksessa oli näet suuret halkovarastot, useat puusta rakennetut asuinrakennukset ja muutamia vanhoja ruotsalaisaikuisia kasarmeja syttynyt palamaan ja joutunut siten liekkien uhriksi.

Ensialussa vastasivat venäläiset tykit vihollisen tuleen, mutta montakaan laukausta ei ollut ammuttu ennenkuin jo huomattiin, ett'ei heidän luotinsa kantaneet kuin puoliväliin, pudoten jo siellä mereen. Siihen katsoen olikin jatkuva ammunta turhaa ja vain ruudin hukka. Senpävuoksi kreivi Berg käskikin lopettaa ampumisen. Tykit olivat liijan vanhanaikaisia ja ruuti liijan heikkoa. Ainoastaan uudelleen rakennetuilta pattereilta Santahaminassa ja Drumsössä ammuttiin muutamia laukauksia, nekin tosin menen mitättömiksi saamatta aikaan mitään sanottavaa vaikutusta.

Yöllä saatiin nähdä kamala mutta samalla suuremmoinen näytelmä. Liekit palavasta Viaporista kohoilivat kirkkaina laajoilta aloilta kohti tyyntä, tummansinistä taivasta, valaisten taivaankannen laajalti heijastuksellaan. Pommit ja paloraketit lätisivät herkeämättä ilmassa, ja silloin tällöin kuului tärisyttävää jyrinää jostakin ilmaan räjähtävästä ruutikellarista, jolloin aina valtavat savupatsaat pöllähtivät korkealle taivasta kohden.

Pelko ja säikähdys oli päivän pitkään yhä voimakkaammin vallannut kaupunkilaiset. Jokainen kellä vain elävä henki oli pakeni läheisiin, ympäröiviin puistoihin, vieden mukanaan kaikki mitä suinkin voi. Kauppiaat koettivat pelastaa varastojaan ja epätoivon hetkellä yrittivät vielä monet talonomistajat tarjota talojaan pilkkahinnasta, mutta eivät saaneet luonnollisesti ostajaa tällaisen yleisen pakokauhun vallitessa.

Yön ajaksi yrittivät pakolaiset järjestää olonsa niin hyvin kuin olosuhteet suinkin sallivat. Lakanoilla, matoilla ja uutimilla, kaapeilla, lautalaatikoilla ja tavaramytyillä aitasi kukin itseään ja perhettään varten jonkunlaisen eroitettun alueen naapurien ja muiden ihmisten nenäkkäiden, julkeiden katseiden suojaksi. Siellä sattui kulkija usein näkemään monenlaisia perheenkeskeisiä hullunkurisia kohtauksia. Jotkut makasivat vuoteillaan ympärillään lapset ja kätkyet; toiset keittivät itselleen ruokaa; jotkut mummoset juttelivat rakkaan kahvitilkkinsä ääressä nyt tulemaisillaan olevasta maailmanlopusta; jotkut taas hakivat lohdutusta pullon suusta tänä surun vaikeana hetkenä. Kaikkialla kohtaukset kirkkaansinisen yötaivaan alla luonnonhelmassa, jonne valaistus palavasta linnoituksesta heijastui.

Seuraavana päivänä jatkoi vihollinen vielä ampumistaan yhtäläisellä voimalla, joskaan se ei nyt enää aikaansaanut samanlaista komeaa näytelmää liekkipaljouksineen ja palavine rakennuksineen, sillä kaikki mikä suinkin palaa voi, oli jo liekinä ilmaan kohonnut. Nyt oli jälellä vain savua ja pienempiä tulen tuikahduksia. Mutta yhtä voimakkaana kuului kuitenkin yhä räjähteleväin pommien jylinä ja sortuvien muurien ryske. Alussa kaikki vallannut kauhistus alkoi vähitellen häipyä, sillä nyt oltiin jo asioita ennätetty ajatella ja tultu huomaamaan, että jos vihollisen aikomus olisi ollut ampua kaupunki raunioiksi, olisi hän hyvin kyllä voinut sen tehdä, mutta vihollinen osoitti aivan selvästi, koskapa ei ainoatakaan laukausta sille taholle suunnannut, ett'ei se sellaista ensinkään tarkoittanutkaan eikä aikonut.

Pommitusta kesti kuitenkin koko päivän ja vieläpä seuraavan yönkin kello 5 asti aamulla, jolloin se yht'äkkiä loppui. Arvion mukaan oli näiden 46 tunnin aikana noin 20,000 pommia singahutettu linnoitusta vastaan.

Laivastot jäivät vielä vuorokaudeksi samoihin asentoihin; sitten vetäytyivät ne takaisin Porkkalaan.

Kaupunkilaiset vetäytyivät samoin pakopaikoiltaan kimpsuineen kampsuineen takasin tyhjentämiinsä asuntoihin, ja ilo oli suuri siitä, että vaara ainakin tällä kertaa oli ohitse.

Kun vihollisten laivastot olivat purjehtineet pois ja olot alkoivat jälleen palautua tavanmukaisille latusilleen, matkustin minäkin Turkuun tapaamaan omaisiani. Vietettyäni siellä muutamia päiviä menin Louhisaareen, jossa viivyin viikon. Vasta kuukauden lopulla saavuin Björkbodaan; ennen se oli ollut ilon tyyssija ja vieraita täynnä, mutta nyt se isäni äkkiä kiihtyvän sairauden tähden oli hiljainen ja tyhjä. Tahdoinkin senvuoksi niitä pikimmin päästä takasin Helsinkiin, ja saavuinkin sinne jo syyskuun puolivälissä.

Tultuani kaupunkiin pääsin erään setäni adjutanttin seurassa pistäytymään Viaporissa. Suuresti hämmästyin minä siellä nähdessäni kuinka vähäinen noiden tuhansien pommien aikaansaama vahinko oikeastaan oli. Tosinhan halkovarasto ja puurakennukset olivat poroksi palaneet ja näkyipä kivirakennuksissakin reikiä siellä täällä, mutta tuo vahinko oli kuitenkin verrattain vähäpätöinen katsoen hävityksen suuriin ponnistuksiin, sillä varsinaiset kiinteät muurit eivät näyttäneet erittäin pahoin turmeltuneen. Muutamain paikoin näkyi kyllä suurempia orkosia valleissa, mutta katsoen vallien mahdollimaan paksuuteen, olivat ne aivan vähäpätöisiä. Pahimmin näyttivät luodit hävittäen temmeltäneen itse amiraalikuntarakennuksen seuduilla; rakennus olikin jonkun verran turmeltunut, mutta ihmeellistä kyllä — ei yksikään pommi ollut sattunut Ehrensvaridin hautaan.

Liittoutunut laivasto viipyi tänä syksynä kuten edellisenäkin meidän vesillämme aina marraskuun puoliväliin saakka, kuitenkin ryhtymättä enää mihinkään urotöihin; vasta talven lähestyessä vetäytyi se pois rannoiltamme.

Tosin tuntui kerrassaan helpotukselta nähdessä laivaston purjehtivan näiltä vesiltä matkoihinsa, mutta pitkä talvi, joka nyt jälleen edessämme värjötti, eroitti meidät kuitenkin muusta maailmasta ja vaikutti, että täällä yhä raskaammalta tuntui se eristetty tila, jota jo oli kestänyt kaksi vuotta. Levottomuudella ja jonkunlaisella vavistuksella kysyikin kukin itseltään, vieläkö tällaista tilaa kauemmin tulisi kestämaan ja tulisiko vihollinen jälleen näyttäytymään vesillämme, kun aallot ensi kerran taaskin vapaina rantojamme huuhtovat?

Huolimatta parhaillaan kestävästä sodasta ja ajan suuresta vakavuudesta ei iloinen seuraelämä Helsingissä kuitenkaan näyttänyt siitä ehkäisevästi ensinkään kärsineen. Keisarisuru oli nyt jo ohi ja samalla myöskin poissa se painostus, joka edellisenä talvena oli estänyt toimeenpanemasta suurempia ja yleisiä huvituksia ja muita sellaisia tilaisuuksia. Eloisa, hilpeä tunnelma hulmahti jälleen valloilleen, nyt vielä entistään ehompana, ikäänkuin tahtoen korvata sen mitä tässä suhteessa oli menetetty. Huvija tanssikaudesta näytti senvuoksi tulevan erinomaisen loistava ja se alkoi tänä vuonna tavallista aikaisemmin. Huvikausi aloitettiin jo syyskuun lopulla, jolloin ruhtinas Tscherkaski ja hänen puolisonsa toimeenpanivat suuren juhlan ja tanssiaiset siihen aikaan asumassaan Valleenin (sittemmin Karamsinin) Hakasalmi-nimisessä huvilassa. Mikä tämän harvinaisen juhlan aiheutti, siitä kertoo oma pikku tarinansa.

Eräs Venäjän rikkaimmista ja mahtavimmista ylimyksistä, nuori monien miljoonain omistaja, ruhtinas Tscherkaski asui hovilinnassaan Moskovassa erinomaisen kauniin, komean puolisonsa kanssa, joka oli sanotun kaupungin kuvernöörin, kenraali Uschakoffin tytär. Mutta hän oli kiihkeästi, hillittömästi ja intohimoisesti kiintynyt erääseen tanssijattareen sikäläisessä suuressa oopperassa. Kun tanssijatar kuitenkin ylenkatseellisesti hylkäsi kaikki hänen houkuttelevat tarjouksensa, antoi hän eräänä iltana ryöstää neitosen, kun tämä teatterista lähti kotiinsa päin, ja tuoda hänet palatsiinsa. Kun nainen sielläkin kylmäverisesti teki tenän, sanotaan nuoren ruhtinaan, viinin ja rakkauden huumaamana, hillitsemättömän, rajun vihan ja intohimon hetkenä murhanneen hänet ja heittäneen ruumiin ikkunasta kadulle.

Tämä tapahtui keisari Nikolain, tuon ankaran, aikana. Ei ruhtinaan syntyperä, ei varallisuus, eikä mahtavain sukulaisten rukoukset pystyneet häntä pelastamaan. Hänet tuomittiin karkoitettavaksi Siperiaan. Hän olikin jo matkalla sinne kun vihoviimein muutamain hänen vaikutusvaltaisten ystäväinsä onnistui saada rangaistus lievennetyksi siten, että ruhtinas alennettiin sotamieheksi koko elinikäkseen. Hänet pantiin sitten erääseen rykmenttiin, joka sodan aikana lähetettiin Suomeen ja sijoitettiin Helsinkiin.

Siten tuli tämä rikas ruhtinas-sotamies kaupunkiimme, jossa hän puolisonsa kanssa vuokrasi silloin vapaana olevan Valleenin huvilan ja järjesti sinne itselleen erittäin mukavan ja hienon kodin. Tosin täytyi hänen toisinaan saapua huvilan lähellä sijaitsevaan venäläiseen kasarmiin ja siellä astua toisten sotamiesten kanssa riviin, puettuna karkeisiin sotilasvaatteisiin, tehdä kiväärillä kunniaa ja harjoitella sotatemppeja, mutta sillä välin sai hän asua kotonaan ja oli silloin aina siviilipukuun puettuna. Usein nähtiin hänen ajelevan ruhtinattarensa kanssa sangen hienoissa ajopeleissä.

Pian olivat he tulleet tutuiksi kaupungin koko hienomman seurapiirin kanssa, joka oli sangen mielissään saadessaan seurustella ruhtinaallisen murhaajan kanssa. Hänen selitettiin tehneen inhoittavan rikoksensa tilapäisen mielenhäiriön vallassa ja annettiin se senvuoksi syyntakeettomana anteeksi. Myöskin vaikutti tähän suvaitsevaiseen mielialaan osaltaan se yleinen myötätuntoisuus ja kunnioitus, jonka tuo ihastuttava, mainio ruhtinatar oli voittanut puolelleen.

Tuli sitten sota. Kun vihollisten laivastot Viaporin pommittivat, oli se rykmentti, jossa ruhtinas palveli, sijoitettu Drumsön pattereille, joista muutamia laukauksia ammuttiin. Kun vihollinen oli mennyt menojaan, annettiin sodan menosta täydellinen selostus, jossa m. m. erityisesti mainittiin siitä kuolemaa halveksivasta urhoollisuudesta, jota ruhtinas Tscherkaski oli osoittanut, ja suositeltiin hänelle tämän urhoollisuutensa johdosta annettavaksi jonkunlainen palkinto.

Onnellista kyllä hänelle oli nyt keisari Aleksanterin lempeä aika. Armo sai silloin käydä oikeuden edellä, ja ruhtinaallinen rikkoja ylennettiin upseeriksi. Se olikin hänelle kaikki, mitä hän tarvitsi, sillä tällä arvoasteella ollen oli hänellä oikeus pyytää ero, eikä hän pyyntöään viivyttelytkään.

Tämän upseeriksi nimittämisen johdosta toimeenpani ruhtinaallinen pariskunta kysymyksessään olevan loistavan juhlan. Kenraalikuvernööristä, kreivi Berg'istä alkaen oli näissä suuremmissa järjestetyissä tanssiaisissa läsnä kaikki hienoimpaan seurapiiriin kuuluvat, ja tämä juhlatilaisuus muodostui samalla kertaa heidän hyvästijätökseen sille yhteiskunnalle, joka oli heille osoittanut niin suurta hyväntahtoisuutta ja suvaitsevaisuutta.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTOJA LAPSEN JA HOPEAHAPSEN 3 ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus,

or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and

donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.